

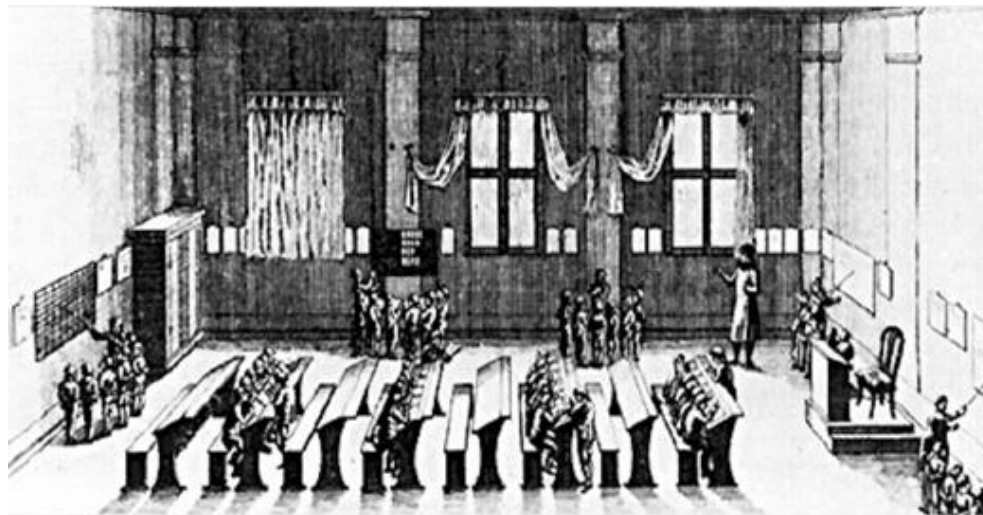


ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΣ ΣΙΝΑΠΗ
(Α.Μ.: 1012201903045)

Θέμα: «Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος (λανκαστεριανή) και τα ιδεώδη της»



Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ιωάννα-Σουλτάνα Κοτσώρη
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ελένη Ζυμή
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	2
Εισαγωγή.....	3
Α΄ Κεφάλαιο	
Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος.....	4
1.1 Οι απαρχές της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου.....	4
1.2 Σύντομη περιγραφή αλληλοδιδασκτικής μεθόδου.....	5
1.3 Andrew Bell & Joseph Lancaster.....	8
1.4 Η διάδοση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στη Γαλλία.....	11
1.5 Η εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στις χώρες του εξωτερικό.....	13
1.6 Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος στην Μεγάλη Βρετανία.....	14
1.7 Παλαιότερες μορφές αλληλοδιδασκτικής μεθόδου σε διάφορες χώρες.....	14
Β΄ Κεφάλαιο	
Η αλληλοδιδασκτική στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.....	15
2.1 Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος στην Ελλάδα.....	15
2.2 Ειδικότερες παράμετροι της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στην Ελλάδα.....	17
2.3 Ο Καποδίστριας και η επαγγελματική εκπαίδευση.....	23
2.4 Ο Καποδίστριας και το ελβετικό εκπαιδευτικό σύστημα: απαρχές της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου.....	26
2.5 Δομή του αλληλοδιδασκτικού σχολείου.....	29
2.6 Το αλληλοδιδασκτικό σχολείο του Άργους.....	31
2.7 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου.....	35
2.8 Η εκπαίδευση μέχρι την Επανάσταση.....	39
2.9 Η ίδρυση του ορφανοτροφείου στην Αίγινα από τον Ι. Καποδίστρια.....	46
Γ΄ Κεφάλαιο	
Ο Καποδίστριας.....	49
3.1 Η μορφή του Καποδίστρια.....	49
Επίλογος.....	52
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	54
Παράρτημα.....	59
Περίληψη.....	67

Πρόλογος

Η παρούσα διατριβή μεταπτυχιακής ειδίκευσης εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, του Τμήματος Ιστορίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου με αντικείμενο πραγμάτευσης την αλληλοδιδασκτική μέθοδο (Λαγκαστριανή). Στην εργασία πρόκειται να παρουσιασθεί σε πρώτη φάση η ίδια η μέθοδός της, η καταβολές της καθώς επίσης και η διάδοση και απήχυσή της στις ευρωπαϊκές χώρες. Εν συνεχεία αναλύεται η εφαρμογή της μεθόδου αυτής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα όπως και η συμβολή του Ιωάννη Καποδίστρια προς αυτή την κατεύθυνση. Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο κρίνεται σκόπιμο να σκιαγραφηθεί η μορφή του Ιωάννη Καποδίστρια και η συνεισφορά του στον τομέα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του.

Σ' αυτό το σημείο επιθυμώ να ευχαριστήσω θερμά τον επόπτη καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας τον Καθηγητή κ. Θανάση Χρήστου, ο οποίος μου υπέδειξε ένα ιδιαιτέρως ενδιαφέρον θέμα και με τη δική του συμβολή, επίβλεψη και καθοδήγηση κατόρθωσα να το φέρω σε πέρας.

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Ασχολούμαστε με την αρχή της εφαρμογής της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, την πορεία και την εξέλιξή της στην Ελλάδα αλλά και σε χώρες της Ευρώπης. Επιπλέον, προσπαθήσαμε, όσο αυτό είναι εφικτό να κάνουμε μία κριτική αποτίμηση της συγκεκριμένης παιδαγωγικής μεθόδου υπό το πρίσμα των σύγχρονων δεδομένων, αλλά και υπό τις συνθήκες που επικρατούσαν την εποχή κατά την οποία η αλληλοδιδασκτική μέθοδος ξεκίνησε να εφαρμόζεται.

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος άρχισε να χρησιμοποιείται τον 17^ο αιώνα στην Αγγλία και τον 18^ο αιώνα στην Γαλλία, ενώ στην Ελλάδα εφαρμόστηκε για πρώτη φορά μετά το τέλος της επανάστασης του 1821 από την κυβέρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια. Τους αιώνες που προαναφέραμε η αλληλοδιδασκτική μέθοδος αναπτύχθηκε πάρα πολύ λόγω των θετικών αποτελεσμάτων που είχε, δεδομένων των κοινωνικών και των οικονομικών συνθηκών της εποχής. Η αλήθεια είναι ότι η αλληλοδιδασκτική μέθοδος έχει τις απαρχές της στην Αρχαιότητα, οπότε και εφαρμόζονται μέθοδοι με παρόμοια στοιχεία.

Στην Ελλάδα, η αλληλοδιδασκτική μέθοδος οφείλει την εξάπλωσή της στον Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος πίστεψε στα παιδαγωγικά οφέλη που απορρέουν από αυτήν και ξεκίνησε να εφαρμόζεται στο ορφανοτροφείο- αλληλοδιδασκτικό σχολείο της Αίγινας.

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος αμφισβητήθηκε για την αποτελεσματικότητά της στο γνωστικό και ηθικό πεδίο των μαθητών και σταδιακά αντικαταστάθηκε από άλλες μεθόδους λιγότερο αυταρχικές. Αυτό που είναι ανάγκη, όμως, να αναγνωρίσουμε είναι ότι η συγκεκριμένη μέθοδος εξυπηρέτησε τις απαιτήσεις μίας εποχής και έθεσε τα θεμέλια της γενικής και λαϊκής μόρφωσης, καθιστώντας την εκπαίδευση αναφαίρετο αγαθό των παιδιών από όλα τα κοινωνικά στρώματα. Με αυτήν την μέθοδο δινόταν στα παιδιά η δυνατότητα να μάθουν στοιχειώδεις γνώσεις, όπως γραφή, ανάγνωση και αριθμητική. Ο δάσκαλος είχε βοηθούς τους καλύτερους ως προς την επίδοση ηλικιακά μεγαλύτερους μαθητές, για να διδάσκουν τους μικρότερους.

Η στοιχειώδης εκπαίδευση των μαθητών μέσω της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου αποτελούσε μια οικονομική λύση προσφέροντας βασικές γνώσεις σε μεγάλο αριθμό μαθητών σε μικρό χρονικό διάστημα και με ελάχιστα έξοδα για τον κρατικό προϋπολογισμό.

Α' Κεφάλαιο

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος

1.1 Οι απαρχές της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου

Η βιομηχανική επανάσταση, η οποία συντελέστηκε στο τέλος του 18^{ου} αι. προξένησε μεγάλες αλλαγές στις κοινωνίες, καθώς παρατηρήθηκε η μετακίνηση μεγάλου αριθμού ανθρώπων προς τα αστικά κέντρα. Η καθημερινότητά τους εκεί ήταν τραγική, διότι ζούσαν σε άθλιες συνθήκες μέσα σε παραπήγματα. Επιπλέον, παρατηρούνται νοσηρά φαινόμενα, όπως βία και εγκληματικότητα. Οπότε τίθεται το θέμα της θεσμοθέτησης ενός εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο θα περικλείει τις λαϊκές τάξεις, ούτως ώστε μέσω της εκπαίδευσης και της θρησκευτικής κατήχησης των μαζών θα αποσοβούταν ο κίνδυνος της κοινωνικής έκρηξης. Πρωτοπόρος στις προσπάθειες της εκβιομηχάνισης ήταν η Μεγάλη Βρετανία, όπου την συζήτηση για την αναγκαιότητα της εκπαίδευσης την ξεκίνησαν κυρίως οι εκπρόσωποι της φιλελεύθερης ιδεολογίας, όπως ο Α. Σμιθ, ο Τ. Μπένθαμ και ο Τ. Πέιν. Μέχρι το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα κυριαρχούσε η αντίληψη ότι ο Θεός καθορίζει την κοινωνική θέση του ατόμου, με συνέπεια την επικράτηση των ιδιωτικών σχολείων, τα οποία απευθυνόταν στις εύπορες κοινωνικές τάξεις. Τα παιδιά των φτωχών, μορφώνονταν από ιερωμένους και πάντοτε στο πλαίσιο του φιλανθρωπικού συστήματος. Τα μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπιση του αναλφαβητισμού από την Εκκλησία ήταν η θέσπιση των ενοριακών σχολείων μετά το 1698 από την Αγγλοσαξονική Εκκλησία με στόχο την διάδοση της Χριστιανικής Γνώσης και η διάδοση των κυριακάτικων σχολείων μετά το 1780 από τους Μεθοδιστές. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο αντιμετωπίστηκε το εκπαιδευτικό πρόβλημα των κατώτερων κοινωνικών τάξεων και η απάντηση είναι αρνητική, διότι αυτού του είδους η παρεχόμενη εκπαίδευση δεν συνέσφερε στην καλύτερευση του επιπέδου των φτωχών σε κανένα απολύτως επίπεδο, δηλαδή ούτε στο μορφωτικό ούτε κατ' επέκτασιν και στο βιοτικό. Αυτό συνέβη, διότι ο χαρακτήρας των σχολείων είχε κατά βάσει κατηχητικός χαρακτήρας και στόχευε στην μετάδοση της αρχών του χριστιανισμού και την προώθηση της ιδέας της εργατικότητας, πράγμα που σημαίνει ότι δεν βοηθιούνταν οι άνθρωποι να αλλάξουν την κοινωνική τους θέση, αλλά ωθούνταν να παραμείνουν στην κατάσταση που βρίσκονταν. Με αυτόν τον τρόπο, νομιμοποιήθηκε η παιδική εργασία, προσδίδοντας μάλιστα και ηθική διάσταση στο ζήτημα, καθώς θεωρήθηκε ότι τα παιδιά που εργάζονται από μικρή ηλικία γίνονται σοβαροί και εργατικοί άνθρωποι στην ενήλικη ζωή τους. Το κράτος δεν ανέλαβε την οργάνωση της εκπαίδευσης, επειδή μία τέτοια ενέργεια δεν

συνέφερε κανέναν από τους εμπλεκόμενους. Καταρχάς, το ίδιο το κράτος δεν ήθελε να σπαταλήσει χρήματα για τις εγκαταστάσεις, το διδακτικό προσωπικό και τα σχολικά εγχειρίδια. Δεύτερον, οι ιδιοκτήτες των εργοστασίων απασχολούσαν τα παιδιά ως εργάτες και έτσι, εφόσον γίνονταν μαθητές, θα μειωνόταν η ζήτηση της εργασίας, και τέλος, οι γονείς και η οικογένεια θα έχανε το εισόδημα από την εργασία των μικρών παιδιών. Υπό αυτές τις συνθήκες, δημιουργήθηκε η αλληλοδιδακτική μέθοδος διδασκαλίας¹.

Μέσα από την διδασκαλία μεταλαμπαδεύονται οι αρχές της εξουσίας των κρατών της Δυτικής Ευρώπης στις αρχές του 17ου αι.. Βασικός στόχος ήταν ο όχλος να υπακούσει τόσο ως προς την συμπεριφορά, όσο και σωματικά, ώστε να επιβληθούν οι μηχανισμοί επιβολής θέλοντας να επιτύχουν το πρότυπο του ανθρώπου – εργάτη, δηλαδή αυτού που χρησιμοποιεί το σώμα του ως παραγωγική μηχανή. Αυτή η νοοτροπία μεταβάλλεται στο πέρασμα των ετών και την αλλαγή, βεβαίως, των γενικότερων κοινωνικών και πολιτικών αντιλήψεων. Σταδιακά, ο άνθρωπος απομακρύνεται από τον σκοταδισμό του Μεσαίωνα και την επικράτηση των θρησκευτικών πρακτικών και οδεύει στην περίοδο της Αναγέννησης με την εμπιστοσύνη στον ορθό λόγο και την επιστήμη. Η διαδικασία αυτή τροποποίησε τη σχέση του ανθρώπου με το σώμα του όπως και την κοινωνία. Ο άνθρωπος απελευθερώνεται από το εκκλησιαστικό κατεστημένο και διαρρηγνύεται η επαφή του με το θείο. Επίσης, το άτομο δημιουργεί σε νέα βάση τις ομάδες που απαρτίζουν τον κοινωνικό ιστό, δηλαδή την οικογένεια και τις σχέσεις του με τα οικεία πρόσωπα. Η διαδικασία αυτή συνεχίζεται μέχρι την εποχή μας, δηλαδή την περίοδο της νεωτερικότητας και της μετα-νεωτερικότητας².

1.2 Σύντομη περιγραφή αλληλοδιδακτικής μεθόδου

Η αλληλοδιδακτική μέθοδος γνώρισε μεγάλη διάδοση όχι τόσο για την παιδαγωγική σημασία, αλλά κυρίως για την οικονομική παράμετρο που ενείχε. Η διδακτική αυτή μέθοδος αποσκοπούσε στην παροχή των βασικών γνώσεων στους μαθητές, όπως είναι η γραφή, τα μαθηματικά, η ανάγνωση και τα θρησκευτικά σε μεγάλο όγκο μαθητών και με πενιχρά έξοδα. Έτσι, πολλές δεκάδες μαθητών βρίσκονταν σ' ένα σχολείο με έναν μόνον δάσκαλο, ο οποίος είχε αναλάβει τον ρόλο της οργάνωσης και της εποπτείας του μαθήματος. Το διδασκαλικό έργο το αναλάμβαναν οι πρωτόσχολοι,

1 Α. Παπαδάκη, *Η αλληλοδιδακτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα-Γιάννενα 1992, σ. 25-26.

2 A. Giddens, *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*, 1991, σ. 45.

δηλαδή οι καλύτεροι μαθητές και πιο προχωρημένοι στο γνωστικό επίπεδο. Οι πρωτόσχολοι προσέρχονταν νωρίς στο σχολείο και διδάσκονταν από τον δάσκαλο το μάθημα της ημέρας. Στη συνέχεια πραγματοποιούσαν τη διδασκαλία στους υπόλοιπους μαθητές.

Για κάθε μάθημα οι μαθητές χωρίζονταν σε οκτώ κλάσεις, που καταρτίζονταν μηνιαίως, λειτουργούσαν ανεξάρτητα και διαμορφώνονταν σε σχέση με την πρόοδο των μαθητών και. Αυτό, δηλαδή σήμαινε ότι οι μαθητές της στ΄ κλάσης της ανάγνωσης είχαν την δυνατότητα να είναι ταυτόχρονα και μαθητές της γ΄ και δ΄ κλάσης στην γραφή ή την αριθμητική, δίχως να τίθενται ηλικιακά όρια. Το μέτρο ευνοούσε τους μαθητές, που δεν είχαν την δυνατότητα να παρακολουθούν κανονικά τα μαθήματα στο σχολείο, επειδή με αυτόν τον τρόπο δεν επαναλάμβαναν τις τάξεις και όλη εξ αρχής την ύλη ούτε έχαναν τις κλάσεις³.

Αναφορικά με τον τρόπο της διδασκαλίας των μαθητών γινόταν εκ περιτροπής σε δύο κύκλους σε θρανία και ημικύκλια. Τα θρανία διαχωρίζονταν σε «διάμμια» γραφεία, όπου οι μαθητές από τις πιο μικρές κλάσεις μάθαιναν γραφή στην άμμο και τα «αβάκια», τα οποία αποτελούνταν από πλάκες μαύρου σχιστόλιθου ως προς υποκατάσταση της χρήση του χαρτιού στις μεσαίες κλάσεις. Τέλος, για τις ανώτερες κλάσεις υπήρχαν γραφεία για χαρτί. Στο τέλος της διδασκαλίας στα θρανία οι μαθητές μεταφέρονταν και τοποθετούνταν ανά κλάση στα ημικύκλια και άρχιζαν οι προφορικές ασκήσεις από ειδικούς πίνακες⁴.

Τα καθήκοντα των πρωτόσχολων ήταν διδακτικά και οργανωτικά. Υπήρχε ο γενικός πρωτόσχολος, ο οποίος επωμιζόταν την εποπτεία της σχολικής αίθουσας και αναλάμβανε την διεξαγωγή της διδασκαλίας και την καθοδήγηση των πρωτόσχολων όλων των κλάσεων. Επιπλέον, είχαν ως καθήκον την διατήρηση της πειθαρχίας των μαθητών εντός και εκτός του σχολείου. Η διοίκηση των μαθητών γινόταν με κωδικοποιημένες εντολές και χειρονομίες. Για παράδειγμα, το μάθημα ξεκινούσε, όταν ακουγόταν ο ήχος του κουδουνιού και της σφυρίχτρας, καθώς και η ολοκλήρωσή του. Οι μαθητές οδηγούνταν στην αίθουσα με τις κινήσεις των χεριών ή κατευθύνονταν προς τα θρανία με τον ίδιο τρόπο. Γενικότερα δινόταν μεγάλη βαρύτητα σε ζητήματα πειθαρχίας και συμμετοχής⁵.

3 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 27.

4 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 29.

5 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 28.

Στόχοι της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου είναι η πειθαρχία, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, τόσο πνευματικά, όσο και σε σωματικά. Ο μαθητής διαρκώς μαθαίνει και παρατηρούνται οι αντιδράσεις του. Το σώμα του μαθαίνει να υποτάσσεται στις εντολές και το πνεύμα του τίθεται σε μια διαδικασία για την μέγιστη απόδοση. Η επίτευξη του στόχου καθορίζει και τον τρόπο διάταξης της σχολικής αίθουσας, των μεθόδων, του ωρολογίου προγράμματος και των βοηθητικών μέσων⁶.

Οι μέθοδοι του Αλληλοδιδασκτικού Σχολείου χρησιμοποιούν την επιβολή και την εξουσία και βασίζονται στην επιτήρηση, την τήρηση του χρονοδιαγράμματος, στις εξετάσεις και την διαρκή επίβλεψη. Για να κατανοήσουμε πληρέστερα τον τρόπο άσκησης του διδακτικού έργου σύμφωνα με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο θα αναφερθούμε σε μία χαρακτηριστική λεπτομέρεια, ακόμη και η αρχιτεκτονική του σχολικού κτηρίου είχε συγκεκριμένη αρχιτεκτονική αντικατοπτρίζοντας τις βασικές αρχές της μεθόδου. Ειδικότερα, το κτήριο βρισκόταν σε σχετικά απομονωμένο δρόμο της περιοχής και υπήρχε διάκριση μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού χώρου. Αναφορικά με τον εσωτερικό χώρο, αυτός πρέπει να είναι διαρθρωμένος με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να ελεγχθούν οι μαθητές. Το σχήμα του κτηρίου είναι παραλληλόγραμμο έχοντας ψηλή οροφή και το μέγεθός εξαρτάται από το πλήθος των μαθητών, καθώς ο χώρος που αντιστοιχεί σε κάθε μαθητή είναι συγκεκριμένος. Άλλα χαρακτηριστικά του κτηρίου είναι τα μεγάλα παράθυρα, ώστε να εισέρχεται αέρας στις αίθουσες και να αποφεύγεται η μετάδοση των ασθενειών. Η έδρα του δασκάλου είναι υπερυψωμένη, για να μπορεί ο ίδιος να ελέγχει την αίθουσα και για τον ίδιο λόγο οι τουαλέτες είναι κατασκευασμένες με ψηλές πόρτες, ούτως ώστε ο δάσκαλος να μπορεί να διακρίνει τα άκρα των μαθητών. Οι διπλανοί τοίχοι είναι ψηλοί ώστε να μην αποφεύγεται η οπτική επαφή των μαθητών. Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος συνάδει με τις πολιτικές αρχές της εποχής που απέβλεπαν στην ολοκλήρωση της εξουσιαστικής μηχανής και την μεγιστοποίηση της απόδοσης των πολιτών.

Ως παιδευτικά μέσα στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο χρησιμοποιούνται ο έπαινος και η τιμωρία, τα οποία αποβλέπουν στην πειθάρχηση του μαθητή και στην μη παρέκκλιση από τον κανόνα, ο οποίος απορρέει από τον προκαθορισμένο στόχο. Η οποιαδήποτε απόκλιση τιμωρείται, διότι δεν συνάδει με τα κοινωνικά πρότυπα, γι' αυτόν τον λόγο υπάρχει καλή και κακή αξιολόγηση της συμπεριφοράς των μαθητών. Μάλιστα,

⁶ Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 29.

γίνεται ειδική αναφορά στις μορφές τιμωρίας, όπως είναι η επίπληξη, η ταπείνωση κλπ.. Σχετικά με την επιβράβευση του μαθητή, υπάρχει ένα σύστημα βαθμών, το οποίο κάθε φορά ανταποκρίνεται στην απόδοση του μαθητή. Σημαντική διάσταση στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο παίζει η εξέταση, διότι αποτελεί τον συνδυασμό της επιβολής των κανόνων, της επιτήρησης, της διαφανούς διαδικασίας, της τιμωρίας και της επιβολής της ιεραρχίας⁷. «Η εξέταση απαρτίζει τον πυρήνα των διαδικασιών εκείνων που θέλουν τον μαθητή σαν παράγωγο και αντικείμενο της εξουσίας και της γνώσης. Έτσι, με τη βοήθεια της εξέτασης επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή εκμετάλλευση των δυνάμεων, του χρόνου, του συνεχούς πολλαπλασιασμού των ικανοτήτων και τέλος της ιεράρχησης και της επιλογής⁸».

Ο Γ. Τζάρτζας αναφέρει ότι σημαντικό ρόλο στην πειθάρχηση του μαθητή του αλληλοδιδασκτικού σχολείου κατέχει ο χρόνος σχολιάζοντας ότι: «ο κυκλικός χρόνος, κύριο χαρακτηριστικό του Μεσαίωνα, στη νεότερη εποχή αντικαθίσταται σταδιακά από τον γραμμικό χρόνο, διαδικασία που ξεκινά ήδη από τα μεσαιωνικά χρόνια και ολοκληρώνεται μετά το δεύτερο μισό του 18ου αι. με την εμφάνιση της ιδέας της προόδου, της εξέλιξης της κοινωνίας και του ατόμου. Το ανεπίστρεπτο του χρόνου που συνεπάγεται όχι μόνο την παροδικότητα του ίδιου του ανθρώπου και του πολιτισμού του αλλά ακόμα και της ίδιας της φύσης και του σύμπαντος, οδήγησε στο φαινόμενο του ελλιπούς χρόνου. Η ζωή του ανθρώπου δεν αρκεί πια για να καλύψει όλες τις ανάγκες και τις επιθυμίες που δημιουργεί ακριβώς η έλλειψη του χρόνου. Ως η μόνη δυνατή διέξοδος παρουσιάζεται η επιτάχυνση της ζωής, η πρόοδος και η εξέλιξη της ανθρωπότητας καθώς και η επιτάχυνση του ίδιου του χρόνου⁹».

1.3 Andrew Bell & Joseph Lancaster

Ο Andrew Bell συστηματοποίησε την αλληλοδιδασκτική μέθοδος. Το 1787, στο στρατόπεδο του Έγκμος, στο Μαντράς των Ινδίων, ανέλαβε διευθυντής του Στρατιωτικού Ασύλου για ορφανά αγόρια. Το άσυλο αυτό απευθυνόταν σε παιδιά 4-14 ετών, τα οποία προέρχονταν από Ευρωπαίους γονείς και ο πατέρας ήταν στρατιωτικός. Τα παιδιά διδάσκονταν ανάγνωση και γραφή αλλά και αριθμητική και κατήχηση και είχαν την

7 Ι. Π. Κοκκώνης, Εγχειρίδιον ή Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου νέος, τελειοποιημένος και πληρέστερος του μέχρι τούδε εν χρήσει Οδηγού του Σ. Αθήνα, 1880, σ. 170.

8 Γ. Τζάρτζας, «Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο στην υπηρεσία της πειθαρχημένης κοινωνίας». Διαθέσιμο στο <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr>) ημερομηνία προσπέλασης: 23.05.21

9 Γ. Τζάρτζας, *ό.π.*, Διαθέσιμο στο <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr>), ημερομηνία προσπέλασης: 25.05.21

δυνατότητα να παραμείνουν εντός του ιδρύματος μέχρι την ηλικία των 16 ετών ή ώσπου να εκπαιδευθούν σε κάποια τέχνη. Την περίοδο που ο Bell ανέλαβε τη διεύθυνση του ασύλου, οι μαθητές ήταν περίπου 20. Επιπλέον, ο δάσκαλος και οι βοηθοί του δεν μπορούσαν να επιβάλλουν την τάξη στους μαθητές. Ο Bell αποφάσισε να παρακολουθήσει την διδασκαλία σ' ένα σχολείο στο Μαλαμπάρ και παρατήρησε ότι τα παιδιά κάθονταν στο έδαφος και έγραφαν πάνω στην άμμο. Ο ίδιος ενθουσιάστηκε με την ιδέα και αποφάσισε να προβεί στην Η ιδέα αυτή τον ενθουσίασε και, αποφασισμένος να αναδιοργάνωση του σχολείου του Ασύλου, βελτιώνοντας το επίπεδο των μαθητών. Συμβούλευσε τον υποδιδάσκαλο των μαθητών των μικρότερων τάξεων να διδάξει το αλφάβητο, γράφοντας τα γράμματα στην άμμο, που βρισκόταν μέσα σ' ένα ξύλινο πλαίσιο. Ο υποδιδάσκαλος δεν ακολούθησε την μέθοδο διδασκαλίας των ιθαγενών, γι' αυτό ο Bell αποφάσισε να δοκιμάσει την μεθόδό του σ' έναν οκτάχρονο μαθητή, ο οποίος εφάρμοσε το πείραμα. Ο μικρός μαθητής τέθηκε ως επικεφαλής της τάξης της αλφαβήτου και επελέγησαν κάποιοι συμμαθητές, για να τον βοηθούν στο έργο του. Τελικά, η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε και στις μεγαλύτερες τάξεις, περιορίζοντας το ρόλο των δασκάλων στη γενικότερη εποπτεία του σχολείου, το οποίο άρχισε να επεκτείνεται και να βελτιώνεται. Μόλις, ο Bell επέστρεψε στην πατρίδα του, την Αγγλία το 1797 εξέδωσε την διδακτική μέθοδο, που είχε εφαρμόσει στις Ινδίες υπό τον τίτλο « An experiment in Education, made at the Male Asylum ay Madras, suggesting a System by which School or Family may teach itself under the Superintendance of the Master or Parent» Ένα εκπαιδευτικό πείραμα που έγινε στο Άσυλο Αρρένων στο Μάντρας και προτείνει ένα σύστημα, με το οποίο ένα σχολείο ή μια οικογένεια μπορεί να αυτοδιδασχθεί κάτω από την εποπτεία του δασκάλου ή του γονέα). Δυστυχώς, η μεθόδός του δεν έγινε αποδεκτή από πολλά σχολεία παρά μόνο από μερικά σχολεία των βιομηχανικών περιοχών. Η μεθόδός του δεν διαδόθηκε ιδιαίτερα, διότι ούτε το βιβλίο κυκλοφόρησε ευρέως ούτε και ο ίδιος ο Bell ασχολήθηκε με την προώθησή της¹⁰.

Το ίδιο διάστημα ο συμπατριώτης του Bell, ο Joseph Lancaster εφάρμοσε την ίδια μέθοδο στο σχολείο, που δημιούργησε το 1796 στο Borough Road του Λονδίνου. Το σχολείο γνώρισε μεγάλη απήχηση και αποδοχή λόγω και των γνωρισμάτων του Lancaster και απέκτησε πολλούς μαθητές από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, στα οποία εκτός από την εκπαίδευση, συχνά πρόσφερε τροφή και ρουχισμό. Το 1803 ο Lancaster

10 Α. Παπαδάκη, ό.π., 32-34.

προχώρησε στην έκδοση του έργου του «Improvements in Education, as it Respects the Industrious Classes of the Community: containing a short account of its present state, hints towards its improvement, and detail of some practical experiments conducive to that end» (Βελτιώσεις στην εκπαίδευση των εργατικών τάξεων της κοινότητας, με έναν σύντομο απολογισμό της παρούσας κατάστασής της, νύξεις για τη βελτίωσή της και λεπτομέρειες από μερικά πρακτικά πειράματα γι' αυτό το σκοπό). Εκεί, ο Lancaster λέει ότι αποδέχτηκε το αλληλοδιδασκτικό σύστημα για λόγους οικονομίας, επειδή είχε πολλούς μαθητές και τα έσοδά του ήταν πενιχρά αδυνατούσε να προσλάβει εκπαιδευτικούς, γι' αυτόν τον λόγο, χρησιμοποίησε τα μεγαλύτερα και προχωρημένα σε γνωστικό επίπεδο παιδιά, για να τον βοηθήσουν στην διδακτική διαδικασία. Ο Lancaster υποστήριξε ότι η μέθοδος του Bell τον βοήθησε και μάλιστα, εάν την είχε υπόψη του νωρίτερα θα είχε επιλύσει πολλά ζητήματα. Ο Lancaster στο τέλος του έτους 1804 επισκέφθηκε τον Bell στο σχολείο, όπου δίδασκε και συζήτησαν ανταλλάσσοντας εμπειρίες αναφορικά με τις εφαρμογές της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Η αλήθεια είναι ότι ο Lancaster εν αντιθέσει προς τον Bell υπήρξε πιο ενεργός και έκανε πολλά ταξίδια για να βρει χρηματοδότηση για το σχολείο του. Στις περιοχές που επισκεπτόταν ανέφερε την μέθοδο που εφάρμοζε, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την διάδοσή της. Πολλοί πλούσιοι πολίτες ενδιαφέρθηκαν για την μέθοδο που εφαρμόζοταν στο σχολείο και δεδομένης της ιδιαιτερότητας των μαθητών, χρηματοδοτούσαν το σχολείο και τα υπόλοιπα που ίδρυε. Το εγχείρημα του Lancaster έγινε γνωστό και ο ίδιος ο βασιλιάς, ο Γεώργιος ο Γ' ξεκίνησε να συνδράμει οικονομικά το εγχείρημα και τελικά η μέθοδος διαδιδόταν.

Στην θεμελίωση της μεθόδου συνέβαλαν και οι δυο παιδαγωγοί, καθώς αντάλλαξαν απόψεις και στοιχεία. Ως προς τον στόχο της μεθόδου, αυτό ήταν κοινός και αφορούσε την μαζικοποίηση της εκπαίδευσης. Η μέθοδος άρχισε να αποκτά ευρεία αναγνώριση και να χρησιμοποιείται, αν και πολλοί είχαν αντιρρήσεις και την παρομοίαζαν με ένα εργοστάσιο. Δεν είναι τυχαίο ότι ο ίδιος ο Bell σχολιάζοντας την μέθοδό του ανέφερε ότι: «μειώνει το μόχθο και πολλαπλασιάζει την εργασία, όπως η ατμομηχανή ή τα κλωστικά μηχανήματα, αλλά σ' ένα βαθμό που σπάνια επιδέχεται τα ίδια όρια και τους ίδιους υπολογισμούς με αυτά. Διότι, αντίθετα με τις μηχανικές δυνάμεις, όσο περισσότερη είναι η εργασία που πρέπει να κάνει αυτή η διανοητική και ηθική μηχανή, τόσο μεγαλύτερη

είναι η ευκολία και η σπουδή της και τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της τελειότητας που επιτυγχάνει¹¹».

1.4 Η διάδοση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στη Γαλλία

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος ή αλλιώς Λαγκαστριανή γνώρισε μεγάλη διάδοση στην Ευρώπη και την Αμερική. Πολλοί βασιλιάδες κρατών θέλησαν να προωθήσουν τη λειτουργία αλληλοδιδασκτικών σχολείων, όπως της Γαλλίας και της Αγγλίας. Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος και στα δύο κράτη συνδέεται με τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές μεταβολές που συντελούνται αυτό το διάστημα, δηλαδή τα επακόλουθα της βιομηχανικής επανάστασης στην Αγγλία και στην Γαλλία με την γαλλική επανάσταση. Τα γεγονότα αυτά προβλημάτισαν τους πολίτες και τέθηκε το θέμα της γενικής εκπαίδευσης για όλους τους πολίτες, η οποία, ιδίως στην Γαλλία θα αναπτύξει στον λαό την κριτική άποψη και την μετριοπάθεια. Οι Γάλλοι θεωρούσαν ότι τα γεγονότα της γαλλικής επανάστασης, δηλαδή η βία που επιβλήθηκε από τον Ροβεσπιέρο και η τυραννική εξουσία που άσκησε ο Ναπολέοντας ήταν απόρροια της απαιδευσίας του λαού, ο οποίος ακολουθούσε κάθε λαοπλάνο, ο οποίος εμφυσούσε την δύναμη του φόβου. Στην Γαλλία το 1808 έγινε μια καταγραφή των σχολείων σε ολόκληρη την χώρα και αποδείχτηκε ότι στα περισσότερα σχολεία δεν υπάρχουν δάσκαλοι και σε όσα υπάρχουν δεν είναι επαρκείς γνωστικά και ηθικώς είναι διεφθαρμένοι¹².

Ο Ναπολέοντας το 1811 αποφασίζει να αναδιοργανώσει την βασική εκπαίδευση στην Γαλλία, διότι είχε απογοητευθεί από την επικρατούσα κατάσταση στην χώρα. Επέλεξε ως πρότυπο το ολλανδικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο είχε γνωρίσει μέσω των επεκτατικών πολέμων. Τα σχέδιά του ματαιώθηκαν λόγω της πτώσης του από την εξουσία. Από το 1814 και την αναθέρμανση των σχέσεων της Αγγλίας με την Γαλλία, πολλοί Γάλλοι επισκέπτονταν την χώρα και έρχονταν σε επαφή με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Έτσι, παιδαγωγοί, όπως ο «Alexandre de Laborde και ο Charles de Lasteyrie» μετέβησαν στην Αγγλία και γνώρισαν την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, ακολούθως επέστρεψαν στην χώρα τους και μέσω της συγγραφής του έργου τους διέδωσαν τον νέο τρόπο διδασκαλίας¹³.

Η νέα μέθοδος υποστηρίχτηκε από φορείς, αλλά και τον Ναπολέοντα, ο οποίος επανήλθε στην εξουσία. Έτσι, τον Απρίλιο του 1815 δημοσιοποιήθηκε το πρώτο επίσημο

11 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 32-34.

12 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 46.

13 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 48.

έγγραφο για την αλληλοδιδασκτική μέθοδο¹⁴ (Λυδία Παπαδάκη, 1992, 49). Οι αποφάσεις για την αναδιοργάνωση της στοιχειώδους εκπαίδευσης τέθηκαν και σε νομοσχέδιο, όπου αναφέρονταν τα ακόλουθα: πρώτον, θα υπήρχε συνεργασία μεταξύ του Υπουργού των Εσωτερικών και όσων γνώριζαν τις μεθόδους διδασκαλίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στην συνέχεια θα ενέκρινε τις καταλληλότερες. Δεύτερον, θα προχωρούσαν στην ίδρυση εξέταζε αυτές τις μεθόδους και θα δοκίμαζε όσες έκρινε προτιμητέες. Θα ιδρύοταν στο Παρίσι ενός πειραματικού σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το οποίο θα λειτουργούσε με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελεί και σχολή εκπαίδευσης των δασκάλων. Τρίτον, εάν τα αποτελέσματα του πειραματικού σχολείου ήταν θετικά, ο Υπουργός των Εσωτερικών θα λάμβανε μέτρα για την ίδρυση σχολείων και σε άλλες περιφέρειες¹⁵.

Η επιβολή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου δεν διήρκησε για πολύ, εξαιτίας της αντίδρασης της Καθολικής Εκκλησίας της Γαλλίας, η οποία μετά την Γαλλική Επανάσταση ανασυσταίνεται και προσπαθεί να εδραιωθεί στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης. Πρίν την Γαλλική Επανάσταση υπήρχαν τα σχολεία της στοιχειώδους εκπαίδευσης, τα οποία ονομάζονταν σχολεία της Αδελφότητας του Χριστιανικού Δόγματος, όπου παρεχόταν δωρεάν και υψηλού επιπέδου εκπαίδευση. Τα σχολεία, όμως, λειτουργούσαν στα αστικά κέντρα εξαιτίας των ορίων που θέτονταν στον αριθμό των μοναχών- διδασκόντων και ως εκ τούτου, απαιτούνταν πολλοί μαθητές για την σύστασή τους. Η μέθοδος διδασκαλίας ήταν η συνδιδασκτική, δηλαδή οι μαθητές χωριζόταν σε τρεις τάξεις, όπου ο καθένας μοναχός δίδασκε σε καθεμία και τα παιδιά διδάσκονταν τις ίδιες γνώσεις¹⁶.

Εν τέλει, η αλληλοδιδασκτική μέθοδος δεν μπόρεσε να εδραιωθεί στα γαλλικά σχολεία και με νόμο το 1833 θεσπίζεται η συνδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας. Την ίδια πορεία, η αλληλοδιδασκτική θα ακολουθήσει και στην Αγγλία, καθώς υπάρχει απογοήτευση για τους πρωτόσχολους, διότι θεωρούν ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντα ενός δασκάλου. Στις δεκαετίες που πέρασαν 1830-1850, αλληλοδιδασκτική μέθοδος εφαρμόζεται μόνο, όπου τα οικονομικά μέσα είναι λιγοστά και δεν υπάρχει οικονομική ευμάρεια. Αυτό σημαίνει ότι ευνοήθηκε από τις περιστάσεις και τις συνθήκες

14 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 49.

15 Διαθέσιμο στο <http://schooliki3.pblogs.gr/2011/11/h-allhlodidaktikh-methodos.html>, ημερομηνία προσπέλασης: 26.05.21

16 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 51.

που επικρατούσαν το δεδομένο χρονικό διάστημα στα ευρωπαϊκά κράτη. Μόλις μεταβλήθηκαν οι συνθήκες, η συγκεκριμένη μέθοδος διδασκαλίας υποχώρησε¹⁷.

1.5 Η εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στις χώρες του εξωτερικού

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος ήταν γνωστή από τον Μεσαίωνα, αλλά διαδόθηκε στην Θρησκευτική Μεταρρύθμιση της Γερμανίας και τον 18^ο και 19^ο αιώνα σε Αγγλία και Γαλλία. Ο E. Meyer υποστηρίζει ότι «ο μεγάλος αριθμός μαθητών στις τάξεις οργανώνονταν σε μικρότερες ομάδες για να καταστεί η διδασκαλία πιο αποδοτική. Στην καθμία από αυτές τις ομάδες υπήρχε ένας επικεφαλής, ένας επικριτής ‘λογοκριτής’ και συχνά ένας μη φανερός επιμελητής, οι οποίοι υποδείκνυαν στον δάσκαλο τις ανάρμοστες συμπεριφορές¹⁸».

Στην Αγγλία η αλληλοδιδασκτική έγινε γνωστή ως μέθοδος Bell και Lancaster, λαμβάνοντας το όνομα από τους εισηγητές της. Ο Bell χώριζε τα περιεχόμενα από τα μαθήματα σε πιο μικρές ενότητες για να αναπτύξει την συνεργασία μεταξύ μαθητών με διαφορετικό γνωστικό επίπεδο. Η δημιουργία των ομάδων, για την ανάλυση του θέματος, γινόταν χωρίς να υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια. Στα σχολεία για άπορους μαθητές, ο Lancaster εφάρμοσε κλασική διάταξη για τα θρανία, στοιχίζοντάς τα το ένα πίσω από το άλλο¹⁹. Στην Γαλλία εφαρμόστηκε από τον Girard το σύστημα των βοηθών τόσο σε παιδιά φτωχών όσο και πλούσιων οικογενειών. Με αυτό τον τρόπο έδινε έμφαση στην ανάπτυξη γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, βάζοντας ως κύριο στόχο την διάπλαση του πνεύματος σαν βασικό άξονα της διδασκαλίας. Ο ίδιος στηλίτευε την δασκαλοκεντρική μέθοδο, διότι κατά την γνώμη του με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές δεν συμμετέχουν ενεργά στην διδασκαλία παρά μόνο, όταν τους ωθούσε ο δάσκαλος. Έτσι, είναι δύσκολη η κατανόηση του διδασκόμενου αντικειμένου. Στις ΗΠΑ, η συνεργατική μέθοδος εισήχθη στα σχολεία από τον C. Fr. Parker την περίοδο του 19ου αιώνα²⁰.

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος, παρόλες τις ατέλειες της και τις μομφές που δέχθηκε για την περίοδο που εφαρμόστηκε και υπό τις συνθήκες που εφαρμόστηκε απετέλεσε την τέλεια επιλογή, εάν αντιπαραβάλλουμε την μέχρι πρότινος ατομική διδασκαλία, η οποία αφορούσε κατά κύριο λόγο τους έχοντες χρήματα για να πληρώνουν τις αμοιβές των

17 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 57.

18 E. Meyer, *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία Θεμελίωση και Παραδείγματα*, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 67.

19 E. Meyer, *ό.π.*, σ. 69.

20 Ι. Ν. Κανάκης, *Η Οργάνωση της Διδασκαλίας-Μάθησης με Ομάδες Εργασίας Θεωρητική Θεμελίωση και Πρακτική Εφαρμογή*, Αθήνα 2001, σ. 39.

δασκάλων. Η εφαρμογή αυτής την μεθόδου με ελάχιστα έξοδα εξασφάλιζε δασκάλους για τους μαθητές των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων, όπως ήδη έχουμε αναφέρει²¹.

1.6 Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος στην Μεγάλη Βρετανία

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος εμφανίστηκε στην Μεγάλη Βρετανία ως απόρροια των γεγονότων του 18^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα της βιομηχανικής επανάστασης, η οποία προκάλεσε κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις. Υπήρξε έντονο ρεύμα εσωτερικής μετανάστευσης προς τα αστικά κέντρα, όπου οι άνθρωποι ζούσαν μέσα σε άθλιες συνθήκες και με επακόλουθα την έξαρση της βίας, την ανηθικότητα και την αύξηση της εγκληματικότητας, ακόμη και ανάμεσα στα παιδιά. Για την αντιμετώπιση της κατάστασης αποφασίστηκε η θέσπιση της λαϊκής εκπαίδευσης, θεωρώντας ότι θα συνέβαλε στο ξέσπασμα της κοινωνικής αναταραχής. Ως προς το ζήτημα, βεβαίως, υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις ανάμεσα στους συντηρητικούς και στους φιλελεύθερους στοχαστές. Οι πρώτοι θεωρούσαν ότι η γενικευμένη εκπαίδευση θα συνέδραμε στην μετάδοση των επαναστατικών ιδεών και την έξαρση των επαναστατικών δράσεων. Οι δεύτεροι ισχυρίζονταν ότι μια ευνοημένη άρχουσα τάξη, η οποία λυμαινόταν τον πλούτο και ήθελε να κρατά σε ύπωση τον λαό, καθώς είχε την αντίληψη ότι η κοινωνική θέση του ατόμου καθορίζεται από την Θεία Πρόνοια. Μόνο η Εκκλησία στο πλαίσιο της φιλανθρωπίας ιδρύει σχολεία για τον λαό²².

1.7 Παλαιότερες μορφές αλληλοδιδασκτικής μεθόδου σε διάφορες χώρες

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος έχει τις απαρχές της στην αρχαία Σπάρτη, οπότε και εμφανίζονται οι μεταγενέστεροι πρωτόσχολοι. Στην Λακεδαίμονα οι μαθητές διακρίνονταν σε ομάδες με την ονομασία βούαι και είχαν ως επικεφαλής τους βουαγούς, οι οποίοι εμφάνιζαν τις υψηλότερες ικανότητες. Κατά την ελληνιστική και την ρωμαϊκή περίοδο συναντάμε τους υποδιδασκάλους, οι οποίοι μετέδιδαν την ύλη στους υπόλοιπους μαθητές. Ο Κομένιος είχε επισημάνει ότι στην περίπτωση των τάξεων με μεγάλο αριθμό μαθητών ο δάσκαλος μπορεί να έχει έναν βοηθό από τους μαθητές, για να διαπιστώνει, εάν έχουν οι μαθητές κατανοήσει την ύλη²³.

21 Θ. Χασεκίδου-Μάρκου, *Εκπαιδευτικά και Παιδαγωγικά Περιοδικά στην Ελλάδα. Η Διαμόρφωση της Παιδαγωγικής Σκέψης κατά τον 19ο αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 44.

22 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 25-26.

23 Λ. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 30.

Β' Κεφάλαιο

Η αλληλοδιδασκτική στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

2.1 Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος στην Ελλάδα

Η μέθοδος της αλληλοδιδασκτικής εφαρμόστηκε στον Ελλαδικό χώρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Στοιχεία για την εφαρμογή της δίνει ο Γ. Κλεόβουλος σε μια επιστολή, της οποίας η συγγραφή ανάγεται στην 15η Δεκεμβρίου 1818 και συγγραφέας της είναι ο Λευκάδιος Αθανάσιος Πολίτης. Η δημοσίευση της επιστολής έγινε στον Λόγιο Ερμή. Συγκεκριμένα, ο Γ. Κλεόβουλος αναφέρει: «η βάση αυτής (της αλληλοδιδασκτικής) ως εξ αυτής της ονομασίας εννοείται, εις το να διδάσκονται τα παιδιά αναμεταξύ των αμοιβαίως: τα πλέον προκομμένα ...». Οι μαθητές χωρίζονται σε τάξεις αναλόγως τις επιδόσεις τους, ώστε να μην υπάρχει ανομοιογένεια. Δυο από τους μαθητές οι πιο προκομμένοι και φιλομαθείς αναλαμβάνουν διδασκαλικό έργο σε κάθε τάξη και ονομάζονται Πρωτόσχολοι ή Ερμηνευταί. Οι μαθητές διδάσκονται γραφή, ανάγνωση και μαθηματικά. Ο Κλεόβουλος σπούδασε στο Παρίσι την αλληλοδιδασκτική μέθοδο και έχοντας την οικονομική στήριξη του άρχοντα Νικολάου Ροσσέτι-Ροσνοβάνου το έτος 1819 ίδρυσε το πρώτο Αλληλοδιδασκτικό Διδασκαλείο στο Ιάσιο, όπου εκπαιδεύτηκαν πολλοί αλληλοδιδασκτικοί δάσκαλοι, οι οποίοι στην συνέχεια δίδαξαν με αυτήν την μέθοδο στα σχολεία ολόκληρης της Ελλάδας²⁴.

Στο έργο του ο Ν. Δραγούμης αναφέρει ότι ο Γ. Κλεόβουλος είναι παραγνωρισμένος για το έργο του ως προεπαναστατικός δάσκαλος, παιδαγωγός και λόγιος του νεοελληνικού Διαφωτισμού ότι πρόκειται για μια εξέχουσα φυσιογνωμία. Ο Δραγούμης κάνει αναφορά στον Κλεόβουλο σε απόσπασμα του έργου του, όπου μιλά για το έργο του και τις προσπάθειες του να μορφώσει τους σκλαβωμένους Έλληνες με γνώμονα την αλληλοδιδασκτική μέθοδο. Ειδικότερα, λέει ότι:

24 Λ. Δρούλια, *Άγνωστα και ανέκδοτα κείμενα «Σταθμοί προς τη Νέα Ελληνική Κοινωνία (1790-1840)»*, 1964, σ. 94.

Ἦτο δὲ ὁ Κλεόβουλος ἀνὴρ σοφὸς, φιλόπατρις, ἐνθερμος θιασώτης τῆς δημοτικῆς παιδείας, ὃς τις εἶ και ἐξέμαθεν ἐν Εὐρώπῃ ἐπιστήμας, προετίμησεν ὁμως ν' ἀφιερῶθῃ εἰς τὴν παιδαγωγίαν, περὶ ἧς ἐδόξαζεν ὅτι καλῶς μὲν γινομένη, μεγαλύνει, κακῶς δ' ἐλαττοῖ και ἐξευτελίζει τὰ ἔθνη. Διδαχθεὶς δ' ἐν Γαλλίᾳ και Γερμανίᾳ τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον, εἰσήγαγεν πρῶτος αὐτὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν και ἐδίδασκε τελεσφόρως ἐν τῇ Ἰασίῳ, Ὁδηροσῶ και Σύρα. Ὅλως δὲ διάφορος τῶν καθ' ἡμᾶς τετυφωμένων, οἱ τινες και τῶν Γυμνασίων καταφρονούντες πρὸς μόνους τὰς ἔδρας τοῦ Πανεπιστημίου ἀνατείνουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐχειραγῶγει και περιποιοῖτο και αὐτὰ τὰ νήπια. Πολλάκις συνήντησα αὐτῷ ἐν Πόρῳ ὁδηγοῦντι ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν παῖδας και ψυχαγωγοῦντι δι' ἀφελοῦς ἐξηγήσεως φυσικῶν και ἄλλων ἀντικειμένων και τὸ φιλότιμον, οἷον ὑπέκκαυμα τῆς ἀρετῆς, ἐμβάλλοντι εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν. – Διδάσκαλε, εἶπον μίαν τῶν ἡμερῶν, ὁδηγεῖς τὰς ἐλπίδας τῆς πατρίδος. – Προσπαθῶ τοῦλάχιστον, ἀπεκρίθη ταπεινοφρόνως, νὰ μὴ γίνωσιν ἀπελπισία, ἐνθυμούμενος τὸ σοφὸν ἐκεῖνο «Ἄρχα πολίτειας νέων τροφά».

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι το ἐκπαιδευτικὸ ἔργο το Κλεόβουλο δεν εἶναι γνωστὸ, παρόλο που ἐδρασε ὡς δάσκαλος πριν και μετὰ τὴν Ἐπανάσταση διαγράφοντας σημαντικὴ πορεία. Ὁ Κλεόβουλος ενημερώθηκε για πρώτη φορά για τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στην Ἐλβετία και στα σχολεῖα το Pestalozzi και το Fellenberg. Ἡ ἐντύπωσή του για τὴν μέθοδο ἦταν θετικὴ και γι' αὐτὸν τὸν λόγο «μετέβη εἰς Παρίσια ἐξεπίτηδες δια τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο τὴν ὁποῖαν κρίνας ἐπωφελὴ και ἀναγκαίαν δια τὴν πατρίδα ἐδιδάχθη και προητοίμασε τα εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀναγκαίας». Ὁ Κλεόβουλος πηγαίνοντας στο Παρίσι ἦρθε σε ἐπαφή με τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια, τοῦλάχιστον, ὅπως γίνεται φανερό μέσα ἀπὸ κάποιες ἐπιστολές. Τα στοιχεῖα που ὁδηγοῦν σε αὐτὴν τὴν κατεύθυνση εἶναι τα ἀκόλουθα: ὁ Καποδίστριας γνῶριζε ἤδη ἀπὸ το 1816 για τα ἰστιτοῦτο το Fellenberg και το Pestalozzi, τα ὁποῖα εἶχε ἐπισκεφτεῖ ὁ Κλεόβουλος. Ὁ Καποδίστριας με δικά του χρήματα εἶχε στείλει Ἑλληνας μαθητὲς στο ἰστιτοῦτο το Fellenberg, για να ἐκπαιδευθοῦν, πιθανόν ἀνάμεσά τους να ἦταν και Κλεόβουλος. Ὁ Καποδίστριας μόλις ἦρθε στην Ἑλλάδα το 1828 διόρισε τὸν Κλεόβουλο δάσκαλο και διευθυντὴ τῆς σχολῆς το Πόρου. Ὅλα αὐτὰ δείχνουν οἱ δύο ἄντρες εἶχαν συναντηθεῖ νωρίτερα, ἐνδεχομένως, ὅταν ὁ Κλεόβουλος ἐγινε μέλος τῆς Φιλομούσου Ἐταιρείας τῆς Βιέννης. Ὁ Καποδίστριας το πιθανότερο γνῶριζε και ἐκτιμούσε τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδο και γι' αὐτὸ ἐστειλε Ἑλληνας μαθητὲς να ἐκπαιδεῦνται στο Παρίσι στην σχολὴ Ecole Normale, ὅπου ἐκεῖ ἡ φοίτηση ἦταν δωρεάν και ἡ διάρκειά τῆς ὀριζόταν στους δύο μῆνες. Πέρα ἀπὸ το γνωστικὸ ἐπίπεδο τῶν σπουδαστῶν ἐλεγχόταν ἡ συμπεριφορά τους και ἡ ἠθικότητα το βίου τους ἀπὸ μια ἐδικὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐταιρείας. Οἱ σπουδαστὲς γίνονταν δεκτοὶ στο διδασκαλεῖο τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς ὑστερα ἀπὸ πρόταση μίας ἐδικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς ἐταιρείας. Ὡς

προϋπόθεση εισαγωγής οριζόταν η ηθικότητα του βίου και η κατάθεση του πιστοποιητικού ικανότητας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στα τρία βασικά αντικείμενα, δηλαδή την αριθμητική, την γλώσσα και την ιερά κατήχηση. Επιπλέον, οι υποψήφιοι έδιναν εξετάσεις στα αντικείμενα της γραφής, της γραμματικής, των θρησκευτικών, της ανάγνωσης, της ορθογραφίας και της αριθμητικής. Οι σπουδαστές που γίνονταν αποδεκτοί στην σχολή, εκπαιδεύονταν σε θεωρητικό αλλά και πρακτικό επίπεδο στις μεθόδους και εφόσον θεωρούνταν ότι κατείχαν τις απαιτούμενες γνώσεις, υπό την εποπτεία του διευθυντή αναλάμβαναν την επίβλεψη μίας τάξης τουλάχιστον για τρεις φορές. Επιπροσθέτως, μια φορά μηνιαίως έδιναν εξετάσεις καθώς και τελειώνοντας τις σπουδές τους έδιναν δεύτερη φορά εξέταση σε επιτροπή ή σε ένα εκ των μελών της εξουσιοδοτημένο γι' αυτό το σκοπό από την επιτροπή. Εάν οι τελικές εξετάσεις ήταν επιτυχείς, οι σπουδαστές λάμβαναν ένα πιστοποιητικό με το οποίο μπορούσαν να εργαστούν ως δάσκαλοι. Άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι η Επιτροπή της Εταιρείας, που ευθυνόταν για την λειτουργία του διδασκαλείου ήλεγχε τόσο τους απόφοιτους δασκάλους της «Ecole Normale», όσο και τον τρόπο λειτουργίας για τα σχολεία που είχαν ιδρύσει. Η Επιτροπή επιμόρφωνε τους αποφοίτους στις εξελίξεις της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Σε αυτήν την σχολή ο Κλεόβουλος φοίτησε και έφερε στην Ελλάδα την μέθοδο της αλληλοδιδασκτικής. Ο Κλεόβουλος αναφέρεται και στα πλεονεκτήματα της μεθόδου ως προς την κοινωνική και πολιτική διάσταση, λέγοντας ότι: «το παιδί διδάσκον ενταυτώ και διδασκόμενον, μανθάνει να διοική και να άρχηται, να προστάζη και να πείθηται, κατά τας διαφόρους αναφοράς της καταστάσεως του. Μάθημα αναγκαιότατον εις τον καθένα, επειδή και καθείς είναι κατά το μάλλον και ήττον άρχων και αρχόμενος²⁵».

2.2 Ειδικότερες παράμετροι της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στην Ελλάδα

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στην Ελλάδα, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, εφαρμόστηκε για πρώτη φορά η αλληλοδιδασκτική μέθοδος. Υποστηρίζεται ότι εισήχθηκε από τον Κοκκώνη, αλλά γνωρίζουμε ότι ο Κλεόβουλος είναι ο πρώτος και μάλιστα τονίζεται από τον Γ. Ματσαγγούρα, σύμφωνα πάντα με μαρτυρία του συγγραφέα, έγραψε τον πρώτο οδηγό της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου²⁶.

Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος έχει δεχθεί αυστηρή κριτική και από τους σύγχρονους μελετητές, οι οποίοι θεωρούν ότι: «η αλληλοδιδασκτική μέθοδος στην

25 Α. Παπαδάκη, *όπ.*, σ. 69-71.

26 Γ. Ματσαγγούρας, *Ομαδοκεντρική Διδασκαλία και Μάθηση Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα 1987, σ. 78.

αυστηρή εφαρμογή της, αποδείχθηκε «μηχανικό σύστημα», που εφάρμοζαν άπειροι μαθητές. Η αυστηρή επίβλεψη των μικρών μαθητών από ποιο μεγάλους στην, ελεύθερη εφαρμογή της, μεταβαλλόταν αρκετές φορές σε φιλική συνεργασία²⁷». Από την άλλη πλευρά, η αλληλοδιδασκτική έδωσε το έναυσμα για την δημιουργία νέων μεθόδων διδασκαλίας, όπως είναι η ομαδοσυνεργατική, η οποία βασίστηκε σε στοιχεία της αλληλοδιδασκτικής. Η ομαδοσυνεργατική μέσα από την αλληλοδιδασκτική μέθοδο εμφανίστηκε μετά την δεκαετία του 1920 και στην πορεία από εκπαιδευτικούς της τάξης, όπως ήταν οι Δελμούζος και Κουντουράς, οι οποίοι την χρησιμοποίησαν στο Μαράσλειο Διδασκαλείο αλλά και στο Διδασκαλείο Θηλέων Θεσσαλονίκης²⁸.

Τον Μάιο του 1828 στα νησιά του Αιγαίου λειτουργούσαν 92 σχολεία βασικής εκπαίδευσης από τα οποία μόνο τα 23 ήταν αλληλοδιδασκτικά, ενώ στα υπόλοιπα γινόταν χρήση της παραδοσιακής μεθόδου, πράγμα που σημαίνει ότι οι ρίζες της ήταν βαθιές στην συνείδηση των απλών πολιτών και των λογίων. Επομένως, η γενικευμένη εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου απαιτούσε την μεταβολή της νοοτροπίας, η οποία θα ερχόταν με την εξύψωση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στην συνείδηση των πολιτών. Ο Καποδίστριας υποστήριξε την συγκεκριμένη μέθοδο διδασκαλίας αμέσως με την άφιξή του στην Ελλάδα, καθώς δυο μήνες αργότερα από την άφιξή του στην Ελλάδα (στις 11 Ιανουαρίου 1828), κάλεσε το Γ. Κλεόβουλο και του ανέθεσε την οργάνωση σχολείου για τα ορφανά παιδιά του πολέμου. Τα οποία βρίσκονταν ύστερα από τις ενέργειες του Καποδίστρια στον Πόρο²⁹. Ο Κλεόβουλος αποδέχτηκε την πρόσκληση και στις αρχές Απριλίου έφθασε στη νησί με σκοπό την οργάνωση του πρώτου αλληλοδιδασκτικού σχολείου της Κυβέρνησης Καποδίστρια. Μετά την ολοκλήρωση των εργασιών της Δ' Εθνοσυνέλευσης του Άργους και με Ψήφισμά της ΙΑ' (2 Αυγούστου 1829) ορίζεται η συγκέντρωση πόρων για να διατεθούν στην επίλυση των εκπαιδευτικών θεμάτων. Ανάμεσα τους στόχους είναι και η διεύρυνση της Αλληλοδιδασκτικής μεθόδου και η ίδρυση Προτύπων σχολείων, στα οποία θα εκπαιδεύονταν οι αλληλοδιδάσκαλοι³⁰. Μάλιστα, στην Εθνική Συνέλευση στο Άργος και στις 11 Ιουλίου 1829, ο Καποδίστριας, αναφερόμενος στην οργάνωση της εκπαίδευσης υπεραμύνεται την βασική εκπαίδευση, θεωρώντας ότι με αυτόν τον τρόπο θα τεθούν οι βάσεις της παιδείας: «Όταν ή βάσις

27 Κανάκης, *όπ.*, σ. 34.

28 Κανάκης, *όπ.*, σ. 34.

29 Α. Αβδαλή, «Ο Καποδίστριας και η επιτροπή της προπαιδείας», στο: *Λαδώνη (τχ.)* 1, σσ. 1-79, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογία της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, σ. 7.

30 Α. Αβδαλή, *όπ.*, σ. 8.

αυτή τεθῆ ἐπάνω εἰς σταθερά θεμέλια, τότε χρέος τῆς Κυβερνήσεως θέλει εἶσθαι τό νά συστήσῃ χωρίς ἀναβολήν κεντρικά Σχολεῖα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἐπικρατείας, ὅπου οἱ κατά τὴν Ἀλληλοδιδασκτικὴν τελειοποιηθέντες μαθηταὶ θέλουν κατασταθῆ ἐπιδεικτικοὶ δι-δασκαλίας ἀνωτέρας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, καί εἰς τὰς ἐπιστήμας καί εἰς τὰς τέχνας³¹».

Τὴν ἴδια χρονιά καὶ τὸν μῆνα Οκτώβριον νομοθετήθηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν τὰ μέτρα οργάνωσης ἐκπαίδευσης καὶ ἐιδικότερα τῆς πρωτοβάθμιας. Ἀποφασίζεται ἡ ἀνάθεση τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν λειτουργία τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων στους Προσωρινοὺς Διοικητὲς καὶ Ἐκτακτοὺς Επιτρόπους καὶ τὴν ἐποπτεία τῶν σχολείων τὴν ἀναλάμβανε ἡ τοπικὴ σχολικὴ ἐφορεία, ἡ ὁποία στελεχωνόταν ἀπὸ ἀνθρώπους με ἰδιαίτερες ἀρετὲς καὶ γνωρίσματα, ὅπως ἠθος, γνώσεις καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα. Ἡ κυβέρνησις Καποδίστρια ἐθέσσε αὐτὲς τὶς παραμέτρους ἀναφορικὰ με τὴν ἐπιλογή τῶν στελεχῶν, διότι ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς Κοτζαμπάσηδες νὰ ἀσχοληθοῦν με τὴν οργάνωση τῆς παιδείας, ἐπιθυμώντας νὰ θέσῃ τὶς βάσεις ἐνὸς κράτους ποὺ θὰ ἀκολουθεῖ τὰ δυτικὰ κράτη³².

Μέσα ἀπὸ τὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα ἤθελε ὁ νέος κυβερνήτης νὰ ἐμφυσῆσιν στους μαθητὲς τὶς ἀξίες πάνω στις ὁποῖες ἐγκαινίαζε ἕνα νέο πολιτικὸ σύστημα, με σκοπὸ τὴν ἐγκαθίδρυση στὴν Ελλάδα. Τὰ μέτρα ποὺ θέσπιζε εἶχαν μακροπρόθεσμο χαρακτῆρα καὶ ἀποτελοῦσαν μέρος ἐνὸς γενικότερου πολιτικοῦ σχεδιασμοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πλαισίου, ἐντασσόταν τὸ ἐκπαιδευτικὸ πλάνο, τὸ ὁποῖο περιελάμβανε τὴν πρόσβαση στὴν ἐκπαίδευση ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν πολιτῶν, διότι θεωροῦσε ὅτι με αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ νέοι θὰ ἀποκτοῦσαν πολιτικὴ ὀριμότητα καὶ δὲν θὰ γίνονταν ἔρμαιο τοῦ καθενὸς λαϊκιστῆ. Μάλιστα, ἐπεδίωκε τὴν δημιουργία ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων σε ὅλες τὶς ἐπαρχίες, ἀκόμη καὶ στα χωριά, διότι τὰ τέκνα «τῶν χωρικῶν μας νὰ μὴ μὲνωσι καὶ αὐτὰ ἄμοιρα τῶν μαθημάτων καὶ τῆς ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς, τὰ ὁποῖα εἶναι τὰ πρῶτα βοηθήματα εἰς ἀνθρωπισμόν». Ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐκπαίδευσης, αὐτὸ εἶχε ὡς βάση τὴν ἐλληνοχριστιανικὴ παράδοση καὶ τὴν ἐθνικὴ διαπαιδαγώγησι, θέτοντας, ἔτσι, τὰ θεμέλια τοῦ ἐθνικοῦ κράτους πάνω στις ἀξίες τῆς θρησκείας καὶ τῆς παιδείας, διαμορφώνοντας τὸ ἀντίστοιχο φρόνημα τῶν πολιτῶν. Τὸ παραπάνω διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ διάταγμα διορισμοῦ δασκάλων καὶ ἐπιτρόπων τοῦ Ὀρφανοτροφείου, ὅπου

31 Σπ. Εὐαγγελόπουλος, *Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς ἐκπαίδευσης. Οργάνωσι καὶ Διοίκησι τῆς Ἐκπαίδευσης*, Ἀθήνα 1984, σ. 53

32 Α. Αβδαλή, *ὁ.π.*, σ. 9.

επισημαίνεται: «να καταστήσετε τους μαθητές μετόχους των αγαθών της ηθικής και χριστιανικής αγωγής και της υγιούς στοιχειώδους παιδείας³³». Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης καθίσταται εμφανές και από την επιστολή που έχει στείλει και έχει ως παραλήπτη τον έκτακτο επίτροπο Β. Σποράδων Αν. Λόντο, όπου τονίζει εκ νέου την ηθικοθρησκευτική διάσταση: «μία πρέπει να είναι η αποστολή σας, η εξασφάλισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και η διά της παιδείας μόρφωσις των ηθών του, διά της οποίας θα αναδειχθή εις τον λοιπόν πεφωτισμένον κόσμον άξιος της ελευθερίας». Αλλά και οι ίδιοι οι συνεργάτες του σε άρθρα τους στον έντυπο τύπο κάνουν αναφορά ότι ο μαθητής πρέπει μέσα από την εκπαίδευση να γνωρίσει τα θρησκευτικά ήθη και να καταστεί ηθικός πολίτης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο συνεργάτης του Κοκκώνης, ο οποίος γράφει σε άρθρο του στην εφημερίδα «Αιγιναία», ότι οι μαθητές μέσα από την εκπαίδευση θα γνωρίσουν: «τα προς τον Θεόν, τα προς εαυτόν, τα προς τον πλησίον και τα προς την κοινωνίαν καθήκοντα», για να γίνει «ευσεβέστερος Χριστιανός, καλύτερος υιός, σύζυγος, πατήρ, φίλος, πολίτης, συνετώτερος άρχων³⁴».

Η κατάλληλη εκπαίδευση είναι επωφελέστερη και από τα πλούτη, διότι συμβάλλει στην ευτυχία του κράτους: «η κοινή ημών εκπαίδευσις να περιλάβη όλας τας αναγκαίας γνώσεις, αι οποίαι είναι χρήσιμα προς την παιδείαν, ευπορίαν και πολιτικήν ευτυχίαν του έθνους μας»... «η ίδια ευτυχία εκάστου πολίτου και η κοινή ευδαιμονία όλης της πολιτείας». Γι' αυτόν τον λόγο προτείνει την σύσταση: «διδασκαλίας βιωφελής και χρήσιμης εις πάσαν μίαν τάξιν των πολιτών», με σκοπό οι μαθητές «να εξέρχωνται εις τον κόσμον εφωδιασμένοι με τας αναγκαιοτάτας και εις την χρηστήν διαβίωσιν γνώσεις, και τας ωφελίμους εις το οποίον μέλλουν να δοθώσιν επάγγελμα. Διότι η παιδεία δεν ωφελεί ουδέ τον παιδευόμενον ιδίως, ουδέ την πολιτείαν κοινώς, αν δεν γίνεται καταλλήλως και αρμοζόντως εις την τάξιν και το επάγγελμα καθενός πολίτου». «Εκ της τοιαύτης σπουδής, της κατά σκοπόν του ωφελίμου εις πάσαν κατάστασιν και τάξιν των πολιτών γινομένης, κρέμονται εξ ενός μέρους η ευπορία και το ευ είναι του καθενός ιδίως εκ δε του ετέρου, η ευνομία, η δύναμις και η πλουσιότης της πολιτείας³⁵».

33 Δ. Διαμαντής, «Η εκπαίδευση κατά τον Καποδίστρια», στο: Επιστημονικό Βήμα, τ. 6, Ιούνιος 2006. Διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriass.gr/2013/04/blog_post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.6.2021

34 Δ. Διαμαντής, *ό.π.*, διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriass.gr/2013/04/blog-post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2021

35 Δ. Διαμαντής, *ό.π.*, διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriass.gr/2013/04/blog-post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2021

Ο Καποδίστριας ήθελε να προωθήσει το σύστημα των αλληλοδιδασκτικών σχολείων και γενικότερα να αναβαθμίσει όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, πράγμα που καθίσταται εμφανές σε πάρα πολλά σημεία των λόγων του και των επιστολών του. Υπό αυτήν την έννοια δεν είναι τυχαίο το διάγγελμα τις Δ' Εθνικής Συνέλευσης, στις 30 Ιουλίου 1829: «σχολεία ανωτέρας τάξεως διά τους νέους έλληνας, τόσον τους αφιερωθησομένους εις τα εκκλησιαστικά, όσο και εις τους μέλλοντας να υπηρετήσουν την πατρίδα, εις τα πολιτικά ή να διατρέξουν το στάδιον των επιστημών, των τεχνών και της φιλολογίας³⁶». Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο, ο μοναδικός δάσκαλος δίδασκε την ίδια στιγμή όλους τους μαθητές, έχοντας την συνδρομή των «πρωτόσχολων», οι οποίοι διακρίνονταν από τις επιδόσεις τους στα μαθήματα και διέθεταν την ικανότητα της καθοδήγησης των υπολοίπων μαθητών. Οι πρωτόσχοιοι δεν διέθεταν βιβλία, αλλά είχαν πίνακες κρεμασμένους στους τοίχους, όπου είχαν γραφτεί διάφορα κείμενα σχετικά με τα διδασκόμενα μαθήματα, τα οποία ερμηνεύονταν και σχολιάζονταν. Ο δάσκαλος ενημέρωνε τους πρωτόσχολους σχετικά με τα μαθήματα, τον τρόπο επιτήρησης και εξέτασης των μαθητών. Ο δάσκαλος δεν παρέμβαινε πολύ, όταν δίδασκαν οι πρωτόσχοιοι: «ας μη στοχάζεται ο διδάσκαλος ότι πρέπει να λαλή πολύ ή να φωνάζη μεγαλοφώνως, διά να σιγήσωσιν οι μαθηταί του ... πρέπει οι λόγοι του διδασκάλου να ήναι σπάνιοι. τότε λαλών, ακούεται ... Διά της επιμόνου διατηρήσεως της σιωπής θέλει έχει τις και σχολείον εύτακτον. Περιπλέον αύτη είναι ο ουσιώδης κανών εις εν σχολείον³⁷».

Αναφορικά με τα γνωρίσματα του δασκάλου του αλληλοδιδασκτικού σχολείου περιγράφονται στο ακόλουθο κείμενο. Έτσι, ο δάσκαλος έπρεπε να είναι: «δραστικόν, προικισμένον με χαρακτήρος ευστάθειαν, αγαπόντα την ευταξίαν, αφοσιωμένον εις το επάγγελμά του, το οποίον πρέπει να εναγκαλισθή κατά τινα ιδίαν κλίσιν προς αυτό. Πρέπει να ευχαριστήται να ήναι αναμέσον των παιδίων, και να καταδέχεται να συγκαταβαίνη χάριν αυτών και εις τα παραμικρά πράγματα. Αν δεν έχη τα προτερήματα ταύτα, ας έμβη εις κανέν άλλο στάδιο. εις το διδασκαλικόν δεν θέλει κάμει κανέν όφελος». Οι δάσκαλοι των αλληλοδιδασκτικών σχολείων διακρίνονταν σε τρεις βαθμίδες με αντίστοιχες οικονομικές απολαβές. Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν τόσο η γραφή

36 Δ. Διαμαντής, *ό.π.* διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriias.gr/2013/04/blog-post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2021

37 Δ. Διαμαντής, *ό.π.*, διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriias.gr/2013/04/blog-post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2021

και η ανάγνωση όσο και η αριθμητική, η γραμματική αλλά και η χριστιανική διδασκαλία και η γραμμική ιχνογραφία³⁸.

Αξιοσημείωτο είναι το ενδιαφέρον που επέδειξε ο Καποδίστριας για την μόρφωση της γυναίκας. Ο ίδιος επιθυμούσε να υπάρχει μεικτή εκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών, αλλά τελικά αυτή δεν ήταν ο κανόνας εκτός από το σχολείο στην Τήνο, όπου το 34% των μαθητών ήταν κορίτσια. Οι πλούσιες οικογένειες έστελναν τα κορίτσια στα Παρθεναγωγεία που ήταν ιδιωτικά αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Ο Καποδίστριας είχε αποδεχθεί την λειτουργία των ιδιωτικών σχολείων, η οποία περιλαμβάνεται και στο Σύνταγμα της Τροιζήνας. Κατά τον Καποδίστριας οι γυναίκες έπρεπε να εκπαιδεύονται, ώστε: «να δαμασθεί η παχυλή αμάθεια των κοριτσιών, χωρίς να αμφισβητηθεί η διαφοροποίηση των δύο φύλων, δεδομένου ότι δίνουν έμφαση στην οικιακή ευδαιμονία και στην αρετή, στη μητρότητα και στη γυναικεία φύση³⁹». Οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι ο Καποδίστριας ίδρυσε 109 σχολεία με σχεδόν 10.000 μαθητές.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα το Καποδίστρια με την ίδρυση των αλληλοδιδασκτικών σχολείων ήταν σε γενικές γραμμές επιτυχημένο, αν και όπως είναι εύλογο έγιναν και κάποια λάθη ή παραλείψεις, οι οποίες δικαιολογούνται εξαιτίας των δυσκολιών που υπήρχαν στην σύσταση του ελληνικού κράτους και του πολυετούς πολέμου, ο οποίος είχε ερημώσει πολλές περιοχές καταστρέφοντας και τις στοιχειώδεις υποδομές. Παρόλ' αυτά υπήρξαν και αντιδράσεις εναντίον της εκπαιδευτικής πολιτικής του κυβερνήτη, καθώς και του θεσμού των αλληλοδιδασκτικών σχολείων. Οι μομφές που του αποδόθηκαν ήταν ο περιορισμός στο δικαίωμα της ελεύθερης εκπαίδευσης, η εκδίωξη των προοδευτικών δασκάλων από τον εκπαιδευτικό χώρο και το χαμηλό επίπεδο των αλληλοδιδασκτικών σχολείων. Επίσης, λειοδότηκαν και συνεργάτες του Καποδίστρια, όπως οι Μουστοξύδης και Κοκκώνης, οι οποίοι ασχολήθηκαν πολύ με τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Φυσικά, πολλοί υποστήριξαν το εκπαιδευτικό έργο του Καποδίστρια, όπως ο Μιχαήλ Σούτσος που ήταν πρεσβευτής της Ελλάδας στο Παρίσι. Ακόμη, ο Ιωάννης Σούτζος στην Γενεύη προσπάθησε να ανατρέψει τις κατηγορίες εναντίον του Καποδίστρια, οι οποίες προέρχονταν από τον Κοραή. Επιπλέον, στο

38 Δ. Διαμαντής, *ό.π.*, διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriasis.gr/2013/04/blog-post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2021

39 Δ. Διαμαντής, «Η εκπαίδευση κατά τον Καποδίστρια», (Επιστημονικό Βήμα, τ. 6, Ιούνιος 2006). Διαθέσιμο στο http://www.ioannis-kapodistriasis.gr/2013/04/blog-post_26.html#ixzz6yWELssbu, ημερομηνία προσπέλασης 22.06.2021

εσωτερικό της χώρας υπήρξαν άρθρα στον τύπο, που πρόβαλλαν τις προσπάθειες της κυβέρνησης στον χώρο της εκπαίδευσης⁴⁰.

Σχετικά με την εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου υπήρξαν κατηγορίες, οι οποίες αρχικά απευθύνονταν στους δασκάλους, οι οποίοι δεν ακολουθούσαν τον Οδηγό της μεθόδου. Στην πορεία οι κατηγορίες έχουν ως αποδέκτη τον ίδιο τον Οδηγό της μεθόδου και γίνονται συστάσεις να γίνει απλούστερος. Συγχρόνως, η ίδια η μέθοδος κρίνεται για πολυπλοκότητά της και την δυσκολία χρήσης της. Τελικώς, απορρίπτεται και αντικαθίσταται από την συνδιδασκτική μέθοδο. Η συνδιδασκτική συνδυάζει την ατομική μέθοδο και την αλληλοδιδασκτική. Συγκεκριμένα, ο δάσκαλος πραγματοποιεί την παράδοση των μαθημάτων, αλλά ο χαρακτήρας της μετάδοσης της γνώσης είναι συλλογικός. Η έντονη αμφισβήτηση της αλληλοδιδασκτικής που είχε ως στόχο την αποτελεσματικότητά της κορυφώνεται την δεκαετία του 1880, οπότε εκπαιδευτικοί και παιδαγωγοί ισχυρίζονται ότι είναι αναγκαία η κατάργησή της⁴¹.

Η επιβίωση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου ήταν δυσχερής και γρήγορα κατέρρευσε: «Τά Ίδρύματα τά όποια ἴδρυσε ὁ Καποδίστριας παρουσίασαν ἐξαρχῆς πολλά συμπτώματα δυσλειτουργίας (και)..διαλύθηκαν σχεδόν ἀμέσως μετά τον θάνατο του...Και εἶναι ἀξιοσημείωτα το γεγονός ὅτι παρά τις παιδαγωγικές τους πρωτοτυπίες, τά ἐκπαιδευτήρια τῶν Pestalotzi και Fellenberg εἶχαν την ἴδια μοῖρα με αὐτά τοῦ Καποδίστρια. Διαλύθηκαν δηλαδή με τον θάνατο τῶν ἰδρυτῶν τους⁴²».

2.3 Ο Καποδίστριας και η επαγγελματική εκπαίδευση

Έχουμε αναφέρει σε αρκετά σημεία στην παρούσα εργασία την προσπάθεια που κατέβαλε ο Ιωάννης Καποδίστριας για την δημιουργία μιας επαγγελματικής εκπαίδευσης. Κατά την γνώμη μας, η χρήση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου σε μία επαγγελματικού προσανατολισμού εκπαίδευση είναι απολύτως ορθή δεδομένων των συνθηκών – κοινωνικών και οικονομικών - που επικρατούσαν στο ελληνικό κράτος την συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Τις αντιλήψεις του για το ζήτημα τις έχει εκθέσει πάρα πολλές φορές και τις έχει διατυπώσει εκτενώς σε πολλά άρθρα. Για παράδειγμα, σε άρθρο του την εφημερίδα Αιγιναία με τίτλο «Στοχασμοί περί συντάξεως ἢ διοργανισμοῦ τῆς κοινῆς ἐκπαιδύσεως ἐν γένει» κάνει λόγο γενικώς για το εκπαιδευτικό σύστημα και τον τρόπο οργάνωσης της εκπαίδευσης, όπου είναι ευδιάκριτος ο προσανατολισμός της

40 Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', Αθήνα 2000, σ. 185-187.

41 Α. Παπαδάκη, *ό.π.*, σ. 158.

42 Εμ. Περσελή, *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2011, σ. 48.

εκπαίδευσης στην επαγγελματική διάσταση και στην παροχή γενικών πρακτικών γνώσεων από τον χώρο των φυσικών και των μαθηματικών επιστημών, αλλά και γνώσεις που θα του χρησιμεύσουν του μαθητή στον βίο του και θα τον καταστήσουν πολιτισμένο άνθρωπο. Έτσι, «ὄλαι αἱ τέχναι ἐν γένει καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αἱ βιωτικαί, ἀπὸ τῆν ποταπωτάτην τέχνην καὶ βάνανσον τέχνην τοῦ λιθοτόμου, φερ'εἰπεῖν, ἕως εἰς τῆν περικαλλεστάτην καὶ ὡραίαν τῆν τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ ἀπὸ τῆν τοῦ ἀπλουστάτου βοσκοῦ τῶν θρεμμάτων μέχρι τῆς πολυπλόκου πολιτικῆς ἐπιστήμης τοῦ κυβερνᾶν τοὺς ἀνθρώπους». Ἡ ὀρθὴ ἐκπαίδευση, κατὰ τον κυβερνήτην, περιλαμβάνει: «τάς στοιχειωδεστάτας καὶ τῶν τριῶν εἰδῶν γνώσεις» και, αφού παραλείπεται ένα απ'αυτά, «κατ'ἀνάγκην ἡ παιδεία γίνεται χωλὴ καὶ ἄσκοπος⁴³». Ἀκόμη, ο Καποδίστριας αναφέρεται στους στόχους της εκπαιδευτικῆς του προσπάθειας σε ἐπιστολὴ που ἀπέστειλε πρὸς τον Ἐλβετὸ τραπεζίτη Eynard και γράφει ὅτι: «εἶμαι ἀποφασισμένος να στηρίξω τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο μεγάλας βάσεις, τὴν ἐργασία και τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν⁴⁴».

Στις ἐφαρμοσμένες τέχνες περιλαμβάνονται και οἱ σπουδές του ἱατροῦ και του δικηγόρου, που συμβάλλουν στην βελτίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Στὸ σχολεῖο ο μαθητὴς θα μάθει κάποιες βασικὲς γνώσεις, οἱ ὁποῖες θα γίνουν κτῆμα του και θα χρησιμεύσουν στα ἀρχικὰ στάδια τῆς ζωῆς του εἴτε ἐπιλέξει να σπουδάσει εἴτε ὄχι⁴⁵.

Οἱ μαθητές που ἐπιθυμοῦσαν να ἀσκήσουν κάποια τέχνη θα συνέχιζαν τὶς σπουδές τους σε σχολεῖα, ὅπου θα εἰσάγονταν «εἰς τὰς τέχνας τοῦ βίου». Ἐκεῖ θα μελετοῦσαν τὴν φυσικὴ, τὴν χημεία, τὴν γεωμετρία και θα ἀσχολοῦνταν με τὴν χρῆση και τὴν κατασκευὴ διαφόρων ἐργαλείων και μηχανημάτων. Με αὐτὸν τὸν τρόπο ὀλοκληρώνονται και τελειοποιούνται οἱ γνώσεις τους: «νά προβιβασθῶσιν εἰς τελειοποίησιν οὔτε οἱ τεχνῖται νά καταστήσωσι τὴν ἐργασίαν των γονιμωτέραν καὶ ἐπικερδεστέραν, οὔτε τὰ ἐργόχειρά των εὐτελεῖ καὶ εὐχρηστα ἢ πολλοῦ τιμήματος ἄξια⁴⁶». Οἱ ἀπόφοιτοι των τεχνικῶν

43 Ἡ Αἰγιναιά, Ἐφημερίς Φιλολογική, Ἐπιστημονική και Τεχνολογική, Αἴγινα 15-9- 1831, ἀριθμ. Ζ', Βιβλιοθήκη Ἱστορικῶν Μελετῶν, φωτοτυπημένη ἐπανεκδόση, χ.χ., Βιβλιοπωλεῖο Νότη Καραβία, σ. 212-214.

44 Α. Λαμπράκη-Παγανού, *Τὸ ὑπόμνημα του Ι. Καποδίστρια για τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Howfyl*, ἐκδ. Ἐπικαιρότητα, Αθήνα 1989, σ. 12.

45 Ἡ Αἰγιναιά, Ἐφημερίς Φιλολογική, Ἐπιστημονική και Τεχνολογική, Αἴγινα 15-8-1831, ἀριθμ. ΣΤ', ὄπ. παρ., σ. 179-183.

46 Ἡ Αἰγιναιά, Ἐφημερίς Φιλολογική, Ἐπιστημονική και Τεχνολογική, Αἴγινα 15-9-1831, ἀριθμ. Ζ', ὄ.π., σ. 21.

σχολών λάμβαναν μικρή οικονομική βοήθεια, για να δημιουργήσουν το δικό τους εργαστήριο, όπου θα ασκούν επαγγελματικά πλέον ό,τι διδάχθηκαν⁴⁷.

Η επαγγελματική εκπαίδευση περιελάμβανε και επαγγελματική κατάρτιση κατά κύριο λόγο των νέων. Ο τρόπος της κατάρτισης βασιζόταν είτε στην εντρύφηση από ξένους επιστήμονες και τεχνίτες είτε στην μετάβαση των Ελλήνων στο εξωτερικό για σπουδές. Απώτερος στόχος ήταν η δημιουργία σχολών επαγγελματικής εκπαίδευσης έχοντας ως πρότυπο τις αντίστοιχες σχολές του εξωτερικού. Ο Καποδίστριας φρόντιζε και για την επιμόρφωση των αγροτών, ιδρύοντας Γεωργική Σχολή και οργανώνοντας το πρότυπο αγροκήπιο στην Τίρυνθα. Δυστυχώς, αυτές οι σκέψεις του πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας παρέμειναν επί χάρτου, διότι ο ίδιος δολοφονήθηκε. Ο Καποδίστριας στην δημιουργία του εκπαιδευτικού συστήματος ήταν πολύ πρακτικός και προσπάθησε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας, της οποίας το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού ήταν αναλόγως, γι' αυτό κατέβαλε προσπάθειες να προσφέρει πρακτικές γνώσεις αποβλέποντας στην ανάπτυξη της γεωργίας, της βιοτεχνίας και της κτηνοτροφίας. Ωστόσο κατηγορήθηκε ότι παραμέλησε την ίδρυση πανεπιστημίου, αλλά η επιλογή του ήταν σάφαιρα, διότι την δεδομένη στιγμή δεν υπήρχαν οι αντικειμενικές συνθήκες για ένα τέτοιο βήμα. Ο ίδιος ο κυβερνήτης ήταν υπέρμαχος μίας τέτοιας προοπτικής, πράγμα που καταδεικνύεται και από την προσπάθειά του να πείσει τον μεγαλοτραπεζίτη Ιωάννη Δόμπολη να δωρίσει τμήμα της περιουσίας του για την ίδρυση πανεπιστημίου στο ελληνικό κράτος, έχοντας βέβαια η ενέργεια αυτή μελλοντική προοπτική. Τελικά, ο Δόμπολης, το 1849, άφησε στην διαθήκη του 261.428 ρούβλια για την ίδρυση πανεπιστημίου στην Ελλάδα υπό τον «Καποδιστριακό» θέλοντας να τιμήσει τον πρωτεργάτη που συνέλαβε την ιδέα⁴⁸. Ακόμη, το 1815 ο Καποδίστριας πρότεινε την δημιουργία ανώτατης σχολής στην Ιθάκη στο πλαίσιο της Επτανήσου Πολιτείας⁴⁹.

Το εκπαιδευτικό σχέδιο του Καποδίστρια ήταν επωφελές για το ελληνικό κράτος, τουλάχιστον σύμφωνα με τους αριθμούς, καθώς στα τέλη του 1830 λειτουργούσαν 84 αλληλοδιδασκτικά δημοτικά σχολεία με 7.327 μαθητές και 1.500 μαθητές σπούδαζαν στο Ορφανοτροφείο της Αίγινας. Το 1831 λειτουργούν 121 σχολεία με 9.246 μαθητές σε σύνολο 600.000 πολιτών του ελληνικού κράτους⁵⁰.

47 Ε. Κούκκου, «Καποδίστριας Ιωάννης (1776-1831)», στο: *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό*. Τόμος 5, Αθήνα 1990 σ. 25556.

48 Π. Κοντογιάννης, *Εθνικοί Ευεργέται*. Αθήνα: Εκδόσεις του Συλλόγου προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, 1908, σ. 40.

49 Κ. Λάππας, *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 2004, σ. 30.

50 Κούκκου, *ό.π.*, 2557

2.4 Ο Καποδίστριας και το ελβετικό εκπαιδευτικό σύστημα: απαρχές της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου

Ο Ι. Καποδίστριας βρέθηκε ως απεσταλμένος διπλωμάτης του Τσάρου στην Ελβετία με σκοπό την εξασφάλιση της ουδετερότητάς της. Εκεί του δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσει το εκπαιδευτικό σύστημα των Ελβετών παιδαγωγών, αλλά και γενικότερα ήρθε σε επαφή με τον τρόπο λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της χώρας. Γι' αυτόν τον λόγο, έκανε επισκέψεις στα σχολεία του Fellenberg του Pestalozzi. Του είχε κάνει εντύπωση η ιδέα της «λαϊκής διαπαιδαγώγησης» που εφαρμόζε κυρίως ο Pestalozzi, ο οποίος «στάθηκε αποφασιστικός παράγοντας όχι μόνο στην προτεραιότητα που έδωσε στη λαϊκή παιδεία με δωρεάν εκπαίδευση, αλλά και στην αντιμετώπιση των αντίξωων δυσχερειών, που επικρατούσαν την εποχή αυτή στην εκπαίδευση και την κοινωνία⁵¹». Μέσα από την εφαρμογή των θεωριών του Pestalozzi διαπερνούν οι αντιλήψεις του Rousseau, διότι αναγνωρίζεται ότι ο Pestalozzi ήταν: «παθιασμένος κατά τη νεότητά του με την ανάγνωση του Αιμίλιου, δεν αφήνει από τα μάτια του αυτό το βιβλίο του ονείρου, μέχρι να δει σ' αυτό, κατά το τέλος της ζωής του, το κέντρο της κίνησης του αρχαίου και του νέου κόσμου όσον αφορά στην εκπαίδευση⁵²».

Ο Ι. Καποδίστριας επισκέφτηκε εκ νέου την Ελβετία κατά τα έτη 1822-1827, οπότε και ήρθε πάλι σε επαφή με το εκπαιδευτικό της σύστημα, με ένα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά συστήματα της Ευρώπης και βεβαίως, όπως έχουμε ήδη αναφέρει με έναν σημαντικό παιδαγωγό, τον Pestalozzi. Έτσι, όταν ανέλαβε την ηγεσία του νεοσύστατου ελληνικού κράτους γνώριζε ήδη τις κινήσεις που έπρεπε να κάνει για την πνευματική και την εκπαιδευτική ανασύσταση του κράτους. Η επιρροή του Pestalozzi και Fellenberg διαφαίνεται από την απόφαση του κυβερνήτη για επιβολή της γενικής εκπαίδευσης σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες: «ο Καποδίστριας ενδιαφέρεται η εκπαίδευση να διαδοθεί σ' ολόκληρο το λαό χωρίς ταξικές διακρίσεις και κυρίως στους αγρότες, για τους οποίους έτρεφε ιδιαίτερη συμπάθεια⁵³». Οι απόψεις του Καποδίστρια διαμορφώθηκαν από τους Ελβετούς παιδαγωγούς και συγχρόνως συμβάδιζαν με τις κοινωνικές συνθήκες της χώρας, καθώς το μεγαλύτερο του ελληνικού πληθυσμού ήταν

51 Δ. Διαμαντής, «Η εκπαίδευση κατά τον Καποδίστρια», στο: *Επιστημονικό Βήμα*, τ. 6 (Ιούνιος 2006), σ. 15.

52 M. Soetard, «Pestalozzi Johann Heinrich (1746 - 1827)», στο: Κ. Αγγελάκου (επιμ.) *Πρόσωπα, Ιδέες και Θέματα στις επιστήμες της αγωγής. Από το μύθο της παιδαγωγικής επάρκειας στην ουσία της παιδαγωγικής σκέψης*, Αθήνα 2010, σ. 24-25.

53 Δ. Διαμαντής, *ό. π.*, σ. 15.

αναλφάβητο. Επομένως, οι νέοι για να σπουδάσουν ή να ασχοληθούν με κάποιο επάγγελμα πρέπει πρώτα να έχουν εντρυφήσει στις εγκύκλιες σπουδές και γι' αυτό ήταν υποχρεωτική η στοιχειώδης εκπαίδευση⁵⁴. Μάλιστα, για να είναι εποικοδομητική η εκπαίδευση φρόντισε οι εκπαιδευτικοί να επιμορφώνονται: «Με τη θέσπιση, μάλιστα, νομικού πλαισίου προώθησε την αγωγή, την μόρφωση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών λειτουργών⁵⁵».

Ο Καποδίστριας ως προς τις εκπαιδευτικές του δράσεις ήταν προοδευτικός και εφάρμοσε στην Ελλάδα τις παιδευτικές μεθόδους της Ευρώπης και κυρίως της Ελβετίας, προσαρμοζόμενες στα ελληνικά δεδομένα. Η σύνδεση της εκκλησίας με την παιδεία δεν συναντάται στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, αλλά για τον Καποδίστρια τα δύο αυτά πεδία πρέπει να είναι αδιάσπαστα συνδεδεμένα⁵⁶. Έτσι, «ο Καποδίστριας αντίθετα από αυτές τις αντιλήψεις οργάνωσε την παιδεία στους δυο άξονες: Χριστός και Ελλάδα, αφού ο ίδιος ήταν υπέρμαχος της ορθόδοξης παράδοσης». Το πρόγραμμα σπουδών που συντάχθηκε από την κυβέρνηση Καποδίστρια συνάδει με το ελβετικό, αλλά διαφοροποιείται στο περιεχόμενο διδασκαλίας των μαθημάτων, καθώς διαπνέεται από την ελληνορθόδοξη παράδοση⁵⁷.

Ο Καποδίστριας ανέλαβε σε κομβικό σημείο του ελληνικού έθνους την διακυβέρνηση του κράτους και είχε κατά νου ότι εκτός από τους Έλληνες του τότε κράτους υπάρχουν και οι Έλληνες στις αλύτρωτες Ελληνικές περιοχές αλλά και Ελληνικές παροικίες στην Ευρώπη. Συνεπώς, θεωρούσε ότι η εκπαίδευση έχει σημαντικό ρόλο στην διάσωση του ελληνισμού, δεδομένου ότι βρισκόταν σε μακρόχρονη σκλαβιά από τους Τούρκους: «'Αν δὲν προηγηθεῖ ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία», ἔλεγε, «θὰ κινδυνεύσει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σκλαβιάς, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαιδευσίας του, νὰ γίνῃ θύμα δημαγωγῶν⁵⁸».

Υπό αυτήν την έννοια, εξηγείται η επιμονή του στην σύζευξη της παιδείας με την εκκλησία, διότι θεωρούσε ότι συνέβαλε στην επιβίωση του ελληνικού έθνους, όπως είχε

54 Ε. Κούκου, «Η παιδεία από το 1828 ως το 1831», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΒ', Αθήνα 1975, σ. 589.

55 Χ. Μπαμπούνης, *Η εκπαίδευση κατά την Καποδιστριακή περίοδο. Διοικητική οργάνωση και εκπαιδευτική λειτουργία*, Αθήνα 1999, σ. 122.

56 Γ. Βαλέτα, *Κοραή Άπαντα, том Α'*, Αθήνα, σ. 399.

57Α. Πρασσά, «Εκπαιδευτική πολιτική, κατεύθυνση και προοπτικές», στο: *Ιστορικά, Ι. Καποδίστριας, ο δεσποτικός οραματιστής*, τχ. 12, Αθήνα 2000, σ. 44.

58 Γ. Παπαδόπουλος, «Ιωάννης Καποδίστριας και το μεγάλο του ενδιαφέρον για την ελληνοπρεπή και ορθόδοξη μόρφωση των ελληνοπαίδων εντός και εκτός Ελλάδας», στο: ΕΡΩ, Β' τεύχος (Απρ. – Ιούν. 2010), σ. 24.

συμβεί και στα χρόνια της σκλαβιάς. Ο Καποδίστριας καλεί τους επιφανείς Έλληνες του εξωτερικού να βοηθήσουν στην διάσωση των προσφυγόπουλων της Ελλάδας, τα οποία καλεί να σώσουν «τα ελληνόπουλα της προσφυγιάς που ανέστια και αλίμενα περιπλανούνταν στην Ευρώπη και κινδύνευαν ν' αφομοιωθούν στις ξένες πατρίδες». Επιπλέον, υπογραμμίζει: «χωρίς πίστιν εις τον Θεόν, αγάπη προς την πατρίδα των και διατήρησιν της ελληνικής γλώσσης, χάνονται εν τη ξένη οι ελληνόπαιδες». Ο Καποδίστριας συνάντησε πολλές δυσκολίες στην εκτέλεση των κυβερνητικών του καθηκόντων και ταλαιπωρήθηκε πολύ, όμως σε επιστολή προς τον συνεργάτη του Α. Μουστοξύδη λέει ότι: «Η μόνη μου ανακούφιση και χαρά είναι το ν' απασχολούμαι με τα παιδιά και τα σχολεία». Ο σκοπός της εκπαίδευσης των Ελληνοπαίδων καθίσταται εμφανής μέσα από τις επιστολές του, όπου υποστηρίζει ότι: «πρώτα είμαι Έλληνας... γιατί γεννήθηκα σε αυτή την χώρα... Είμαι Έλληνας από πατέρα και μητέρα. Είμαι με την χάρη του Θεού που μού ανέθεσε την κυβέρνησιν αυτού του πτωχού λαού... Είμαι Έλληνας εκ γενετής, από καθαρή αγάπη, από αίσθημα, από καθήκον και από Θρησκεία⁵⁹».

Παρόλο που στην δημιουργία των αλληλοδιδασκτικών σχολείων, ο Καποδίστριας επηρεάστηκε από το ελβετικό εκπαιδευτικό σύστημα ήθελε ο χαρακτήρας της εκπαίδευσης να είναι ελληνικός, υποστηρίζοντας ότι: «να σχηματισθή (εννοεί νεολαία) πρώτον ελληνιστί και όχι ελβετιστί η γαλλιστί. Η Ελλάς πρέπει πρώτον να μορφώνη Ελληνικώς την απαλήν ψυχήν των τέκνων της. Η δε Ευρώπη να τελειοποιή ύστερον τους ήδη εσχηματισμένους νέους»... «ούτω το Έθνος φυλάττει τον εθνικόν χαρακτήρα του, δεν νοθεύεται⁶⁰».

Εν κατακλείδι, αξιολογώντας το εκπαιδευτικό έργο του Ι. Καποδίστρια θα λέγαμε ότι: «τὸ πρόσωπο καὶ ἡ πολιτικὴ πράξις τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ἔχουν δεχθεῖ πολλές ἐρμηνεῖες... Μπορεῖ μὲν νὰ ὀνομασθεῖ «εὐρωπαϊστής», διότι εὐεργέτησε τὴν Εὐρώπη ποικιλοτρόπως, ἢ εὐρωπαϊκὴ ὁμως πολιτικὴ του καὶ οἱ συναφεῖς μὲ αὐτὴν στόχοι του, ἀποδεικνύουν, ὅτι ἐκεῖνος δὲν ἀπέβλεπε στὴν Εὐρώπη... τοῦ Ναπολέοντος ἢ τοῦ Μέττερνιχ, τῆς κληρονομικῆς-φεουδαρχικῆς ὀλιγαρχίας, ἀλλὰ σὲ μίαν Εὐρώπη, ποὺ προσδιορίζοταν ἀπὸ τὸ ἐλληνορθόδοξο φρόνημά του. Ἡ εὐρωπαϊκὴ δράσις του ἀναπτυσσόταν παράλληλα μὲ τὴν ἐλληνικὴ πολιτικὴ του. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει, ὅτι ἦταν ἐνιαία καὶ ἀδιάτμητη προσωπικότητα, μία δὲ ἀπλὴ σύγκριση μὲ τὴ συνέχεια τοῦ πολιτικοῦ

59 π. Γεώργιος Μεταλληνός, «Ἰωάννης Καποδίστριας καὶ Ρωμηοσύνη», στο: *Ελληνισμός Μαχόμενος*, Αθήνα 1995, σ. 35.

60 Απ. Βακαλόπουλος *ό. π.*, σ. 188.

μας βίου πείθει, ότι ο Καποδίστριας υπήρξε ο μόνος πολιτικός μας ήγέτης βαπτισμένος ολόκληρος στην πατερική Όρθοδοξία, που υπήρξε άλλωστε και η παράδοση της αρχαίας Ένωμένης Εύρώπης⁶¹».

Ο Καποδίστριας συνέστησε τρεις ειδικές επιτροπές τον Οκτώβριο του έτους 1829 με σκοπό την μετάφραση και την δημιουργία βελτιωμένων που θα διδάσκονταν στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Η μία από τις τρεις επιτροπές συγκέντρωσε τα εγχειρίδια, που αναφέρονταν στην οργάνωση των σχολείων βάσει της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Η επιτροπή συνέλεξε τα ακόλουθα εγχειρίδια:

1. Η ερμηνεία του Πολίτη, ο οποίος εισήγαγε την αλληλοδιδασκτική μέθοδο στα Επτάνησα. Ο ίδιος συνέταξε ένα εγχειρίδιο, στο οποίο ανέφερε με συνοπτικό τρόπο τους δασκάλους, που ενεργοποιήθηκαν στα Επτάνησα. Ο τίτλος του ήταν «*Εγχειρίδιον της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου εις χρήσιν των κατά το Ιόνιον Κράτος παιδαγωγών*».

2. Η ερμηνεία του Κλεόβολου, η οποία ουσιαστικά πρόκειται για ένα χειρόγραφο και διαπραγματευόταν τους κανόνες λειτουργίας των σχολείων και το διδακτικό υλικό. Επιπλέον, έκανε λόγο για τον ενδεδειγμένο τρόπο που οι πρωτόσχολοι καθοδηγούν τους μαθητές κατά την διάρκεια της διδασκαλίας.

3. Η ερμηνεία: «Σύστημα αγγλικών δια τα σχολεία ή εύκολος μέθοδος δια την διδασκαλίαν των παιδιών» που δημοσιεύτηκε το έτος 1827 από την Αγγλικανική Ιεραποστολή της Μάλτας και περιλαμβάνει τα ακόλουθα τέσσερα μέρη: α. την μέθοδο της διδασκαλίας και τον τρόπο κατανομής των μαθητών στις κλάσεις. Β. στις κτηριακές υποδομές και τα διδακτικά υλικά. γ. στις υποχρεώσεις των πρωτόσχολων και στον τρόπο εξέτασης των μαθητών. δ\ στη γενική οργάνωση του σχολείου.

4. Η ερμηνεία του Συνέσιου, που ασχολούταν με το μάθημα της αριθμητικής υπό μια διαφορετική οπτική. Ακόμη, έκανε μνεία στις ποινές των μαθητών, τον τρόπο μετάβασής τους στην επόμενη τάξη και σχόλια για τις κτηριακές υποδομές. Τέλος, έδινε υποδείγματα καταλόγων για τον έλεγχο της προόδου των μαθητών⁶².

2.5 Δομή του αλληλοδιδασκτικού σχολείου

Στο Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο υπήρχαν οκτώ τάξεις από τις οποίες ο δάσκαλος μπορούσε να επιλέξει τους καλύτερους μαθητές για να τον βοηθήσουν στην διδασκαλία των συμμαθητών τους. Οι μαθητές μπορούσαν να ανήκουν σε περισσότερες από μια

61 π. Γεώργιος Μεταλληνός, *ό. π.*, σ. 75.

62 Διαθέσιμο στο <https://www.aegina.com.gr/new-history/methodos-didaskalias/>, ημερομηνία προσπέλασης 10.06.2021

τάξεις αναλόγως με τις επιδόσεις που εμφάνιζαν στα μαθήματα. Η διάκριση των μαθητών σε κλάσεις (τάξεις) γινόταν με γνώμονα την επίδοση που εμφάνιζαν σε καθένα από τα μαθήματα, δηλαδή ένας μαθητής θα μπορούσε να παρακολουθεί την 7^η τάξη των μαθηματικών και την 5^η τάξη της γραμματικής. Δεν διδάσκονταν όλα τα μαθήματα στις ίδιες κλάσεις, αλλά για την ανάγνωση, γραφή, αριθμητική είχαν δημιουργηθεί 8 κλάσεις, την ιχνογραφία στις κλάσεις 5 και 8, τα θρησκευτικά σε 3 κλάσεις, την Γραμματική στις κλάσεις 7 και 8. Οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι και στις υπόλοιπες κλάσεις οι μαθητές είχαν επαφή με την θρησκεία, καθώς στις κλάσεις 1- 4 διδάσκονταν προσευχές, στις 5 - 7 την ιερή ιστορία και στην 8 την κατήχηση. Κατά τον ίδιο τρόπο πραγματοποιούταν η διδασκαλία της ανάγνωσης και της γραφής, δηλαδή γινόταν σταδιακά, καθώς σε κάθε κλάση διδασκόταν ένα στοιχείο της γραφής, πχ. στην κλάση 1 γράμματα του αλφαβήτου.

Η κατάσταση στα αλληλοδιδασκτικά σχολεία πολλές φορές ήταν τραγική αναφορικά με τις ελλείψεις σε υλικές ανάγκες, όπως τουλάχιστον καταδεικνύεται από την επιστολή του δασκάλου του σχολείου του Διακοπτού. Ειδικότερα, ο δάσκαλος Παναγιώτης Παπαθανασίου - Οικονομίδης αποστέλλει την επιστολή στην επί των Εκκλησιαστικών Γραμματεία το έτος 1830 με παραλήπτες τους εφόρους του σχολείου και τους προκριτοδημογέροντες στο Διακοπτό, όπου και λέει ότι: «σημείωσις του όσου βιβλίου έχει έλληψην το σχολείον διακοπτού./ 1: οδηγόν της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου του γάλλου κυρίου σαρατίνου-/ 1: σώμα της παλαιάς και νέας δαθήκης/ 3: σώματα πινάκων, αναγνώσεως, Αριθμητικής, και γραμματικής-/ 1: σώμα πινάκων της γραμματικής ιχνογραφίας-/ 6: ιεράς ιστορίας-/ 6: προσευχητάρια-/ 10: κατηχήσεις-/ 8: όμοια, ή 24 [...δών] διαφόρου-/ 1: ιδίου εγχειριδίου της αριθμητικής-/ 1: εξηγητικόν των πινάκων της αριθμητικής του κυρίου Ιομάρδου-/ 1: διδασκαλίαν της γραμματικής ιχνογραφίας-/ 1: ιδιον εγχειριδιον της γραμματικής Ιού περιέχον τους πίνακας της γραμματικής/ 1: κανόνα καλλιγραφίας/ τη 12 Νοεμβρίου 1831/ εν Διακοπτόν».

Στην έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής αναφέρεται και ο Ι. Κοκκώνης μετά την εποπτεία που έκανε σε σχολεία της Πελοποννήσου την ίδια χρονική περίοδο. Ακόμη, παραθέτει στοιχεία για την ποιότητα της παρεχόμενης παιδείας και τις ικανότητες των δασκάλων, οι οποίες ήταν πενιχρές.

Ο διορισμός των δασκάλων πραγματοποιούταν από το κράτος, αλλά ο μισθός τους καταβαλλόταν από τους δήμους ή της κοινότητες. Αυτό είχε ως συνέπεια την πρόκληση διαφόρων προβλημάτων, καθώς υπήρχαν αργοπορίες στην καταβολή της αμοιβής και οι δάσκαλοι απευθύνονταν στην επί των εκκλησιαστικών Γραμματεία ή στον κατά τόπους Διευθυντή αστυνομικό για την διαλεύκανση του ζητήματος. Στις περιπτώσεις που μία

κοινότητα εμφάνιζε οικονομική δυσπραγία, το αλληλοδιδασκτικό σχολείο έπαυε να λειτουργεί, ο δάσκαλος απομακρυνόταν και οι μαθητές έμεναν χωρίς εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση, όπως έχουμε ήδη τονίσει είχε σκοπό την σφυρηλάτηση της εθνικής ταυτότητας και την διαμόρφωση εθνικής συνείδησης. Για αυτόν τον σκοπό χρησιμοποιήθηκαν από την εκπαίδευση η κοινή γλώσσα, η θρησκεία και η κοινή καταγωγή για την εδραίωση του έθνους- κράτους και την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής, ειδάλλως θα ήταν αδύνατη η σύσταση ενός ομοιογενούς κράτους, ιδίως, με τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής περίπτωσης, δεδομένου ότι πολλές περιοχές με Έλληνες παρέμεναν ακόμη υπό δουλική κατοχή⁶³. Βασική παράμετρος που συνέβαλε και κατά κάποιον τρόπο διευκόλυνε την δημιουργία του ελληνικού έθνους- κράτους ήταν η ανάδειξη, η σύγκριση και η ταύτιση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού με τους Έλληνες του παρόντος και ο υπερθεματισμός των πολιτισμικών τους καταβολών. «Δημιουργήθηκε έτσι ένα υπολογίσιμο προηγούμενο που ασκεί δεσμευτική επίδραση στη νεοελληνική φυσιογνωμία. Ο κλασικισμός αυτός, που επενδύεται με υπερχρονικές και απόλυτες αξίες, επηρεάζει αναπόφευκτα την εικόνα των νεότερων Ελλήνων, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο του νεοσύστατου έθνους- κράτους⁶⁴».

Ο Ι. Καποδίστριας έχει απολύτως ξεκάθαρες απόψεις ως προς τον σκοπό της εκπαίδευσης και όπως έχουμε ήδη επισημάνει ήθελε να εξυπηρετεί τις πρακτικές ανάγκες της καθημερινότητας και άρα να εδράζεται στην παροχή εξειδικευμένων γνώσεων, πράγμα που καθίσταται έκδηλο σε μία επιστολή του που έχει ως παραλήπτη τον Εϋνάρδο: «Έπεθύμουν νά συστήσω έργοστάσιον, ίνα διδάξω τούς Έλληνας τήν χρῆσιν τοῦ Βελγικοῦ ἀρότρου ἀλλά πρὸς τοῦτο χρεῖαν ἔχω τεχνιτῶν, ἀρότρου προτύπου, καί ἀνθρώπου γινώσκοντος νά τό μεταχειρίζεται⁶⁵».

Βάσει της σκοπού που προηγουμένως αναφέραμε διαμορφώνεται και το πρόγραμμα των σχολείων της στοιχειώδους και της μέσης εκπαίδευσης.

2.6 Το αλληλοδιδασκτικό σχολείο του Άργους

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στην λειτουργία του αλληλοδιδασκτικού σχολείου του Άργους, που λειτούργησε το 1828 από τον δάσκαλο Νικόλαο Φανφαρίδη, ο οποίος ήταν γνώστης της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Τις πληροφορίες τις αντλούμε

63B. Anderson, Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού, μτφ. Π. Χαντζαρούλα, Αθήνα 1997, σ. 48.

64Χρ. Κουλούρη, Εθνικά στερεότυπα και ελληνική εθνική ταυτότητα στο σχολείο του 19ου αιώνα», στο: Αφιέρωμα στον πανεπιστημιακό δάσκαλο Βασ. Σφυρόερα από τους μαθητές του, Αθήνα 1992, σ. 323.

65Χρ. Κουλούρη, ό. π., σ. 338.

από την υπ' αριθμόν 1 έκθεση επιθεωρητή της εκπαίδευσης Ι. Κοκκώνη, που εστάλη στην Γραμματεία της Παιδείας στις 8\10\1830.

Ο Φανδρίδης παρόλες τις **δυσκολίες** που αντιμετώπιζε, ήταν ικανός δάσκαλος. Δυσκολίες που ήταν τόσο κοινές όσο και συνήθεις για την πλειοψηφία σχεδόν των συναδέλφων του εκείνη την εποχή και για τις οποίες στη συνέχεια γίνεται λόγος. Βεβαίως ότι καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο παρέμεινε στο ίδιο σχολείο, συνέβαλε στο θετικό αποτέλεσμα κατά πολύ.

Σύμφωνα με τις εκθέσεις του Γραμματέα της Παιδείας, ο Φανφαιρίδης αποδείχθηκε ικανός δάσκαλος, γεγονός που ικανοποιούσε τον Καποδίστρια. Στις 20 Οκτωβρίου του έτους 1829, την ευαρέσκεια του κυβερνήτη την μετέφερε στον δάσκαλο ο Γραμματέας Παιδείας Ν. Χρυσόγελος: «ευαρεστηθείς εκ νέου, ότε προλαβόντως επεσκέφθη το οποίον διευθύνεις σχολείον, με διέταξε να σοι εκφράσω την άκραν του ευχαρίστησιν».

Στις εκθέσεις προς τον Γραμματέα του Υπουργείου καταγράφονται και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο αλληλοδιδασκτικός δάσκαλος κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Καταρχάς, γίνεται λόγος για το μικρό μέγεθος της αίθουσας διδασκαλίας αναλογικά με το πλήθος των μαθητών αλλά και των απαιτήσεων που απορρέουν από την εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου με συνέπεια την δυσκολία στην καθημερινή διδασκαλία. Μία άλλη δυσχέρεια ήταν η έλλειψη των βιβλίων και οι απουσίες των μαθητών. Τα περισσότερα από τα βιβλία ήταν εκκλησιαστικά, δηλαδή προσευχητάρια, ευαγγέλια κλπ.. Ο Κοκκώνης ζήτησε από την Γραμματεία του Υπουργείου να στείλει βιβλία στο σχολείο, πάλι σχετικά με την θρησκεία.

Ο Ιω. Κοκκώνης επισκέφθηκε το σχολείο του Άργους στις 6\20\1830 με την ιδιότητα του επιθεωρητή της δημοτικής εκπαίδευσης. Στην επιστολή που συνέταξε με παραλήπτη την Γραμματεία της Παιδείας λέει ότι ο δάσκαλος ήταν «πολλά ήμερος και γλυκός προς τους μαθητάς του και επιμελής και προσεκτικός εις το έργον του». Σχετικά με την χρήση της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου, τα πράγματα διαφοροποιούνται, διότι υπάρχουν προβλήματα που έγκεινται στην απουσία του εποπτικού υλικού και την ελλιπή προετοιμασία κάποιων από των πρωτόσχολων. Ειδικότερα, ο Κοκκώνης γράφει στην αναφορά του για το θέμα: «το υλικόν του σχολείου είναι άθλιον, ελλιπές και κακώς διατεταγμένον. Οι μαθηταί φέρουσιν έξωθεν πλάκας, χαρτία κ.λ.π. Ο μεν έχει πλάκα

ακέραιον, ο δε έν τεμάχιον πλακός, άλλος στερείται πλακοκονδύλου ή χαρτίου και άλλος άλλου⁶⁶».

Αναφορικά με τα μαθήματα που δίδασκε ο δάσκαλος Φανδρίδης στο σχολείο του Άργους μας ενημερώνει ο Χρυσόγελος με την επιστολή που έχει στείλει στον Καποδίστρια στις 25\3\1830. Έτσι, μαθαίνουμε ότι ο δάσκαλος παρέδιδε στους μαθητές γεωγραφία, γραφή, ανάγνωση, αριθμητική, ευαγγέλιο και κατήχηση. Από την άλλη πλευρά, ο Κοκκώνης τον Οκτώβριο του ίδιου έτους αναφέρει λιγότερα ως διδασκόμενα μαθήματα και συγκεκριμένα την αριθμητική, την γραφή και την ανάγνωση. Πολλά προβλήματα πάντως, επιλύονται το ίδιο χρονικό διάστημα, καθώς τον Ιούνιο του 1831 ανεγείρεται διδακτήριο στο Άργος, το οποίο εξυπηρετεί την εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου. Σε κοντινή απόσταση βρισκόταν και άλλο οίκημα, το οποίο αποτελούσε την κατοικία του διδάσκοντος. Ο αριθμός των μαθητών του αλληλοδιδασκτικού σχολείου Άργους δεν ήταν σταθερός ούτε και οι εγγεγραμμένοι μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματα με συνέπεια. Όπως γίνεται φανερό από τον κατάλογο της 17^{ης} Οκτωβρίου του έτους 1829 αναγράφονται 183 άρρενες μαθητές ηλικίας 6 - 23 ετών. Στις 25\3\1830 είναι γραμμένοι 170 μαθητές, ενώ στις 21\6\1830 ήταν γραμμένοι 155 μαθητές με ηλικία 5 - 18 ετών, δηλαδή μετά από λίγους κάποιιοι από τους μαθητές έχουν εγκαταλείψει το σχολείο⁶⁷.

Ο Χρυσόγελος που επισκέφτηκε το σχολείο την 24^η Μαρτίου 1830 θεωρεί ότι η ελλιπής φοίτηση των μαθητών οφείλεται στο ότι τα παιδιά εργάζονται στα χωράφια μαζί με τους γονείς τους. Παρόλες τις παραινέσεις του δασκάλου να πηγαίνουν οι γονείς τα παιδιά στο σχολείο κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Εντωμεταξύ, από την μία πλευρά ο δάσκαλος έχει μικρά περιθώρια παρέμβασης στο συγκεκριμένο ζήτημα, διότι ανησυχεί μήπως χάσει και τους υπόλοιπους μαθητές και από την άλλη πλευρά, οι γονείς αγνοούν την σημασία της μίας ολοκληρωμένης μόρφωσης και μόλις τα παιδιά τους μάθουν τα στοιχειώδη, δηλαδή την γραφή και την ανάγνωση, αποφασίζουν να τα σταματήσουν από το σχολείο, πιστεύοντας ότι δεν τους χρειάζεται η περαιτέρω εκπαίδευση. Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις οι γονείς γίνονταν έρμαιο των ίδιων των αμαθών διδασκάλων, οι

66 Α. Κορδατζή-Πρασά, «Η εκπαίδευση στο Άργος επί Καποδίστρια (1828-1832)», Περιοδικό Ελλέβορος « Πρώτο Αφιέρωμα στο Άργος», τεύχος 11, 1994, σσ. 83-89. Αναδημοσίευση σε σελίδα της εφημερίδας του Άργους, διαθέσιμο στο <https://argolikivivliothiki.gr/2009/05/29>, ημερομηνία προσπέλασης: 20.06.21

67 Α.Κορδατζή-Πρασά, ό.π.. Αναδημοσίευση σε σελίδα της εφημερίδας του Άργους, διαθέσιμο στο <https://argolikivivliothiki.gr/2009/05/29>, ημερομηνία προσπέλασης: 20.06.21

οποίοι δυσφημούσαν, λέγοντας ότι δεν είναι επωφελής για την εκπαίδευση των τέκνων τους η αλληλοδιδασκτική μέθοδος. Από τις πηγές μαθαίνουμε ότι υπήρχαν δύο εξετάσεις, μάλιστα στην μία στις 24\3\1830 ήταν παρών ο Χρυσόγελος, ο οποίος ανέφερε στον Καποδίστρια τις επιδόσεις των μαθητών. Βάσει της αναφοράς του στις εξετάσεις προσήλθαν 170 μαθητές και «ευδοκίμησαν» 15 μαθητές. Στις δεύτερες εξετάσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στις 6\10 είχε επισκεφθεί το σχολείο ο Κοκκώνης στην έκθεσή του κάνει λόγο για τους μαθητές που διακρίθηκαν και πρόκειται για τους ακόλουθους:

«Γεώργιος Βλάσης γενικός Πρωτόσχ. της αριθμητ. σπουδάζει 2 έτη.

Μιχ. Ι. Χιλιώτου – της Αναγνώσεως 20 μήνας εβραβεύθη εις τας εξετάσεις.

Σταύρος Ηλιακόπουλος – Αναγινώσκει καλώς.

Ν. Λαγοδημόπουλος, 14 ετών, ήλθεν αρχάριος και αναγινώσκει τώρα εις την Ζ' μετά 7 μηνών σπουδήν.

Ν. Μαυραϊδης αναγινώσκει καλώς εις το Β' τμήμα της Η'.

Π. Σαραντόπουλος ομοίως ετών 14.

Χ. Μιχαλόπουλος ομοίως.

Θεμιστοκλής Βαλβίου εις το Β' τμήμα της Η⁶⁸».

Σύμφωνα με την ίδια έκθεση, εκτός από τους παραπάνω μαθητές υπάρχουν και άλλοι καλοί μαθητές, τους οποίους δεν αναφέρει, επειδή δεν παρακολουθούν συνεχώς τα μαθήματα λόγω της παρεμπόδισής τους από το οικογενειακό περιβάλλον. Ο Κοκκώνης για να παρακινήσει τους μαθητές, ώστε να προσέρχονται στο σχολείο έδωσε ως βραβείο στους διακριθέντες μαθητές των εξετάσεων μία σύνοψη της Ιεράς Ιστορίας.

Στο αλληλοδιδασκτικό σχολείο του Άργους παρακολούθησαν μαθήματα και στρατιωτικοί του ιππικού σώματος Άργους, όπως φαίνεται έγγραφο στις 9\1\1833, που έστειλε ο δάσκαλος του σχολείου στην Γραμματεία της Παιδείας, την 9^η Ιανουαρίου του έτους 1833. Οι στρατιωτικοί προσήλθαν στο σχολείο με σκοπό να διδαχθούν αριθμητική, γραφή και ανάγνωση κατά την χρονική περίοδο από τις 2\1\1830 έως τον Μάρτιο του 1832. Οι στρατιωτικοί παρακολουθούσαν τα μαθήματα δύο ώρες ημερησίως και είχαν σπουδαία επίδοση. Το ίδιο έργο ανέλαβαν και άλλοι αλληλοδιδάσκαλοι στις περιοχές, όπου υπήρχαν στρατιωτικά σώματα, όπως στην Καλαμάτα και το Ναύπλιο.

68 Α. Κορδατζή-Πρασά, ό.π.. Αναδημοσίευση σε σελίδα της εφημερίδας του Άργους, διαθέσιμο στο <https://argolikivivliothiki.gr/2009/05/29>, ημερομηνία προσπέλασης: 21.06.21

Η πορεία του συγκεκριμένου αλληλοδιδασκτικού σχολείου, αλλά και γενικότερα των υπολοίπων δημοσίων αλληλοδιδασκτικών ήταν αρκετά καλή, εάν αναλογιστούμε και τις υφιστάμενες δυσκολίες. Στην ικανοποιητική επίδοση συνέτεινε και ο δάσκαλος, διότι παραμένοντας στην θέση του κατά την διάρκεια λειτουργίας του σχολείου, έδειχνε ζήλο και επέμενε για την ύπαρξη του θετικού αποτελέσματος. Σε άρθρο στην Γενική Εφημερίδα στις 12\6\1831, αναφέρεται ότι μέχρι αυτό το διάστημα είχαν παρακολουθήσει μαθήματα στο σχολείο 1017 μαθητές. Από τους οποίους οι 145 συνέχιζαν να προσέρχονται και οι 500 ετοιμάζονταν για ανώτερες σπουδές⁶⁹.

2.7 Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου

Η αλήθεια είναι ότι η λειτουργία του αλληλοδιδασκτικού σχολείου στην Ελλάδα αποτέλεσε για τον Καποδίστρια μία – εν μέρει θα την χαρακτηρίζαμε – υποχώρηση, διότι ο επιθυμούσε την λειτουργία ενός εκπαιδευτικού συστήματος με ενιαία μορφή σε όλη την εμβέλεια του τότε κράτους με γνώμονα τις παιδαγωγικές αρχές του αλληλοδιδασκτικού σχολείου ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις της φθηνής λαϊκής εκπαίδευσης⁷⁰. Μετά 1880 καθιερώθηκε το συνδιδασκτικό σχολείο, του οποίου οι βασικές αρχές συνάδουν με την σημερινή μορφή των σχολείων. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα κάνουμε αναφορά στα ιδιαίτερα γνωρίσματα της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου και ιδίως στον τρόπο πειθαρχίας των μαθητών, καθώς και στις τιμωρίες, στις οποίες υπόκεινται οι παραβάτες. Οι μαθητές έπρεπε να τηρούν κάποιους κανόνες για να αποφεύγεται το ενδεχόμενο της τιμωρίας. Οι κανόνες αφορούσαν καταρχάς την ώρα προσέλευσης το πρωί και το απόγευμα. Δεύτερον, την συμπεριφορά τους όταν εισέρχονταν αλλά και όταν εξέρχονταν από το σχολείο. Τρίτον, οι μαθητές δεν έπρεπε να προσέρχονται ατημέλητοι κατά την είσοδο στο σχολείο, να είναι καθαροί και ευπαρουσίαστοι με φροντισμένοι ενδυμασία.

Εντός της αιθούσης, οι μαθητές πρέπει να μην κάνουν φασαρία και να μην παρεμβαίνουν στις ερωτήσεις προς τον εξεταζόμενο μαθητή. Οι μαθητές υποχρεούνται να κρατούν σημειώσεις ό,τι υπαγορεύεται από τον δάσκαλο και κατά την διάρκεια της διδασκαλικής διάλεξης να μην μιλούν, αλλά να προσέχουν τον δάσκαλο και να έχουν τα χέρια τους πάνω στο θρανίο. Ακόμη, οι μαθητές έπρεπε να φροντίζουν τα αντικείμενα που χρησιμοποιούσαν για γραφή και ανάγνωση (βιβλία και πλάκες) να είναι σε καλή

69 Α. Κορδατζή-Πρασά, ό.π. Αναδημοσίευση σε σελίδα της εφημερίδας του Άργους, διαθέσιμο στο <https://argolikivivliothiki.gr/2009/05/29>, ημερομηνία προσπέλασης: 21.06.21

70 Α. Κοντονή, *Το νεοελληνικό σχολείο και ο πολιτικός ρόλος των παιδαγωγικών συστημάτων*, Αθήνα 1997, σ. 91.

κατάσταση. Επιπλέον, να σέβονται τα αντικείμενα των συμμαθητών τους. Ο σεβασμός, όμως, δεν εξαντλούνταν μόνο στα αντικείμενα των συμμαθητών τους, αλλά και στους ίδιους, επομένως απαγορευόταν οι προσβολές. Οι κανόνες δεν αφορούσαν μόνο τις ώρες του σχολείου, αλλά ρύθμιζαν και την συμπεριφορά των μαθητών, όταν βρίσκονταν στην οικία τους. Έτσι, οι κανόνες για την επίδειξη σεβασμού και υπακοής ίσχυαν και εντός της οικογενειακής εστίας, αλλά και εκτός απέναντι στους μεγαλύτερους ηλικιακά ανθρώπους. Η παραβατική και προκλητική συμπεριφορά στηλιτευόταν και ήταν απορριπτέα. Κατά την διάρκεια των εξωσχολικών ωρών, οι μαθητές θα μπορούσαν να μεταβαίνουν μόνο στην εκκλησία, όπου θα άκουγαν τους ύμνους⁷¹.

Η ποινή ως μορφή συνετισμού των μαθητών προβλέπονταν στο Εγχειρίδιο του Ι. Κοκκώνη: «ο μη αποκρινόμενος ως ορθώς εις τας χορείας ασκήσεις υποχωρεί τον τόπο του εις εκείνον, όστις τον διορθώνη λέγων ορθώς⁷²» και μάλιστα θεωρούταν ως στοιχείο της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου αποβλέποντας στην πρόκληση ντροπής και ενοχής στους μαθητές για τις επαισχυντες πράξεις που έκαναν. Κατά την γνώμη μας, η πιο προσβλητική και εξευτελιστική τιμωρία για την προσωπικότητα του μαθητή ήταν τα «ποινικά παράσημα», δηλαδή ο μαθητής που κάθε φορά διέπραττε ένα σφάλμα αναγκαζόταν να φορά μία πινακίδα, όπου έφερε τον χαρακτηρισμό που ανταποκρινόταν στο σφάλμα του, δηλαδή εάν έλεγε ψέματα, έγραφε «είμαι ψεύτης». Οι γονείς ενημερώνονταν από τον δάσκαλο στην περίπτωση που ο μαθητής ήταν απείθαρχος ή δεν συμπεριφερόταν σύμφωνα με τους κανονισμούς του αλληλοδιδασκτικού σχολείου. Άλλη τιμωρία του άτακτου μαθητή ήταν η αναγραφή του άτακτου μαθητή στον πίνακα της ατίμωσης: «να καταγράφονται εις τον μελανόν πίνακα της ατιμώσεως, κρεμάμενον πλησίον του βάθρου, τα ονόματα των κακότροπων μαθητών⁷³».

Άλλες τιμωρίες που προβλεπόταν ήταν η στέρηση του ελεύθερου χρόνου για τους μαθητές που προσέρχονταν στο σχολείο χωρίς να έχουν μελετήσει τα μαθήματα της ημέρας. Επιπροσθέτως, υπήρχε η ποινή της νηστείας, όπου οι μαθητές παρέμεναν έγκλειστοι στο σχολείο δίχως φαγητό τις μεσημεριανές ώσπου να αρχίσουν τα απογευματινά μαθήματα για να διαβάσουν τα μαθήματά τους. Βεβαίως, αυτές οι πρακτικές ήταν απωθητικές για τους μαθητές και τους απομάκρυναν από το σχολείο δίχως να επιτυγχάνονται οι επιδιωκόμενοι σκοποί της ποινής. Άλλη ποινή που προβλεπόταν

71 Α. Κοντονή, *ό.π.*, σ. 91.

72 Ι. Κοκκώνης, *Οδηγός της αλληλοδιδασκτικής*, Αθήνα 1864, σ. 97.

73 Ι. Κοκκώνης, *ό.π.*, σ. 97.

ήταν ο μαθητής να στέκεται όρθιος στην αίθουσα στηριζόμενος στο ένα πόδι και στραμμένος προς τον τοίχο για κάποιο χρονικό διάστημα⁷⁴: «καταδικάζεται να σταθή επί του βάρους όρθιος και με το πρόσωπον εστραμμένον προς τον τοίχο, ο δυσπειθής μαθητής».

Οι παραπάνω τιμωρίες προβλεπόταν για μικρά αδικήματα, εάν τα αδικήματα ήταν σημαντικά τότε συγκροτούταν ένα ειδικό δικαστήριο που είχε ως μέλη τόσο τον δάσκαλο αλλά και κάποιους μαθητές και πρωτοσχόλους. Προβλεπόταν και η δια παντός αποβολή μαθητή από το σχολείο, όταν απουσίαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα από το σχολείο. Εκτός από τις ποινές που προβλεπόταν στο Εγχειρίδιο, ο δάσκαλος κατά κόρον λειτουργούσε με αυτόνομο τρόπο και επέβαλε τις δικές του τιμωρίες, οι οποίες ήταν και σκληρότερες. Ασκούσε σωματική βία στους μαθητές και τους κατέφερε χτυπήματα με την βέργα ή με διάφορες ράβδους, αν και την συγκεκριμένη τακτική η γραμματεία του υπουργείου δεν την αποδεχόταν, διότι πρέσβευε ότι έπρεπε η ποινή να αποβλέπει στην ηθική μεταβολή και όχι στην σωματική τιμωρία. Δυστυχώς, όμως, πολλοί δάσκαλοι διαφωνούσαν με τις επίσημες αντιλήψεις και χρησιμοποιούσαν την ράβδο για να συνετίζουν και να «διαπαιδαγωγούν» τους μαθητές τους⁷⁵.

Οι δάσκαλοι είχαν επινοήσει διάφορες μεθόδους τιμωρίες και μία εξ αυτών ήταν η τιμωρία της φάλαγγας, η οποία παρέπεμπε στον τρόπο εκγύμνασης των στρατιωτών. Ο μαθητής ξαπλωμένος τοποθετούσε τα πόδια του ανάμεσα σε δύο κομμάτια ξύλο και στη συνέχεια ο δάσκαλος τα έστριβε μέχρι τα πόδια να εμφανίσουν οίδημα. Επιπλέον, ο δάσκαλος κατέφερε χτυπήματα με την βέργα ή κάποιο άλλο παρεμφερές αντικείμενο στις πατούσες του μαθητή. Άλλες παρεμφερείς μέθοδοι «διαπαιδαγωγησης» ήταν τα χαστούκια, ο ξυλοδαρμός με το μαστίγιο, το φτύσιμο από τους υπόλοιπους μαθητές και «το γονάτισμα σε μυτερά αντικείμενα με βάρος στα χέρια τα οποία ήταν τεντωμένα πάνω από το κεφάλι»⁷⁶. Συνέπειες αυτής της τακτικής για τους μαθητές ήταν η απόκτηση προβλημάτων στην ακοή και την όραση και φυσικά επιβαρυνόταν η ψυχολογία τους εξαιτίας των εξευτελιστικών και προσβλητικών πρακτικών, που στόχευαν στην υποτίμηση της προσωπικότητάς τους.

74 Ι. Κοκκώνης, *ό.π.*, σ. 97.

75 Χ. Λέφας, *Ιστορία της εκπαίδευσης*, Αθήνα 1949, σ. 155.

76 Β. Χατζηβασιλείου, *Το σύστημα ποινών στην ελληνική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 73-75.

Παρατηρούμε ότι στα αλληλοδιδασκτικά εφαρμοζόταν ένα σύστημα και ποινών και τιμωρίας έχοντας ως στόχο την επιβολή της αυστηρής πειθαρχίας. Πρόκειται για τιμωρητικές πρακτικές που δεν συνάδουν με την παιδαγωγική διαδικασία. Οι μαθητές υποβάλλονταν σε επώδυνες καταστάσεις και συγχρόνως απολύτως εξευτελιστικές, καθώς καταρρακώνονταν η προσωπικότητά τους. Εάν επιχειρούσαμε να ανιχνεύσουμε τα μηνύματα που μετέφερε ο δάσκαλος με τις συγκεκριμένες μεθόδους θα λέγαμε ότι είναι η βία και η τιμωρητική διάθεση. Η αυστηρή τιμωρία εκ μέρους του δασκάλου προς τους μαθητές συνεχίστηκε για πολλά χρόνια μέχρι την νεότερη ιστορία του ελληνικού κράτους λαμβάνοντας βεβαίως, ηπιότερη μορφή. Ο δάσκαλος, δηλαδή δεν ήταν φιλικός με τους μαθητές, όπως προστάζουν οι σύγχρονες παιδαγωγικές μέθοδοι, αλλά μία αυστηρή και αυταρχική μορφή που επέβαλε την βούλησή του σε αυτούς και προσπαθούσε να τους επαναφέρει στην ενδεδειγμένη συμπεριφορά. Με αυτόν τον τρόπο, δεν παρέχονταν τα κίνητρα στους μαθητές, που θα τους κινητοποιούσαν και θα τους έφερναν εγγύτερα στο σχολείο. Επιπροσθέτως, η χρήση αυταρχικών και υποτιμητικών μεθόδων που θίγουν την προσωπικότητα των μαθητών καταπνίγουν την ατομική έκφραση και την εκδήλωση των προσωπικών ιδιαιτεροτήτων. Ακόμη, τέτοιου είδους συμπεριφορές ενθαρρύνονταν και από τους γονείς, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η σωματική και ψυχική κακοποίηση των τέκνων τους θα τους οδηγήσει στον εξανθρωπισμό. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι το ακόλουθο: για ποιο λόγο οι εκπαιδευτικοί προέβαιναν στην βάνανυση μεταχείριση των μαθητών, παρόλο που το υπουργείο δεν συναινούσε σε τέτοιου είδους συμπεριφορές; Η απάντηση είναι εύλογη· οι δάσκαλοι των αλληλοδιδασκτικών σχολείων δεν είχαν εκπαιδευθεί επαρκώς, ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν στις παιδαγωγικές απαιτήσεις του διδασκαλικού επαγγέλματος ούτε είχαν οποιαδήποτε επαγγελματική κατοχύρωση, αλλά ήταν πένητες και τους εκμεταλλεύονταν οι δήμοι, που ανήκε το εκάστοτε σχολείο καθώς συχνά καθυστερούσαν την αμοιβή τους. Υπό αυτές τις συνθήκες το υπουργείο δεν μπορούσε να ζητήσει ή να επιβάλλει το μέγιστο, διότι, όπως σωστά αναφέρει ο επιθεωρητής Χαρίσιο Παπαμάρκο: «από ανθρώπους ούτως αστόργως πιεζόμενους και εξευτελιζόμενους θα ήτο άδικον και παράλογον να ζητήση τις μείζονα και κρείττονα των υπ' αυτών πραττόμενων⁷⁷». Ο ίδιος επιθεωρητής σε έκθεσή του προς το υπουργείο παιδείας το 1833 και αφού είχε επισκεφτεί τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία της Κέρκυρας

77 Β. Χατζηβασιλείου, *ό. π.*, σ. 83.

επισημαίνει τα προβλήματά τους τόσο ως προς το διδακτικό προσωπικό και την υλικοτεχνική υποδομή. Έτσι, αναφέρεται στην ανεπάρκεια των δασκάλων τόσο γνωστικά όσο και παιδαγωγικά, στην κακή κατάσταση των κτηριακών υποδομών και στα ακατάλληλα βιβλία. Επίσης, οι μαθητές δεν διαπαιδαγωγούνταν και είχαν αήθη συμπεριφορά, η οποία συνοδευόταν από την αντίστοιχη εξωτερική εμφάνιση. Βεβαίως, γι' αυτήν την κατάσταση δεν ευθύνονται οι ίδιοι οι μαθητές, αλλά οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι δεν τους διαπαιδαγωγούσαν, αλλά τους τιμωρούσαν δίχως να ενθαρρύνουν την επίδειξη θετικής συμπεριφοράς. Οι δάσκαλοι δεν ήταν κοντά στους μαθητές, ούτε δημοκρατικοί και φιλικοί.

Παρατηρούμε τις διαφορές μεταξύ του αλληλοδιδακτικού και του σύγχρονου σχολείου. Ο δάσκαλος πλέον καθοδηγεί τους μαθητές και δεν τους αντιμετωπίζει με εχθρικό τρόπο, καλείται να επιδεικνύει σεβασμό στις προσωπικότητές τους και τις ατομικές τους διαφορές και οφείλει τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και εμπράκτως να τους ωθεί στην αγάπη για την μόρφωση. Ο μαθητής γεννιέται με κάποιες κλίσεις, οι οποίες αναδεικνύονται μόνο μέσω της εκπαίδευσης, πράγμα που πρέπει να καταστεί σαφές στους μαθητές, ώστε να πιστέψουν στην μορφοποιητική δύναμη του σχολείου και να μην εμφανίζουν οι εκπαιδευτικοί συμπεριφορές που απωθούν τους μαθητές από αυτό, όπως συνέβαινε στο αλληλοδιδακτικό σχολείο. Το σχολείο σαφώς και έχει διαφοροποιηθεί από την εποχή του αλληλοδιδακτικού σχολείου και οι εκπαιδευτικοί δεν επιδιώκουν την πειθαρχία των μαθητών τους, αλλά την γνωστική, την ηθική και την πνευματική ανύψωσή τους.

2.8 Η εκπαίδευση μέχρι την Επανάσταση

Πριν την επανάσταση, η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν αντιμετώπιζε με ενιαίο τρόπο την εκπαίδευση των Ελλήνων και των υπολοίπων υπόδουλων Χριστιανών. Γενικώς, η εκπαίδευση το πιθανότερο ήταν ένα δευτερεύων ζήτημα για τους σκλαβωμένους Έλληνες, τουλάχιστον σύμφωνα με την άποψη που διατυπώνει ο Τ. Γριτσόπουλος, «το αν απηγορεύετο ή επιτρέπετο είναι άνευ σημασίας, την στιγμή που δεν αναφέρεται και δεν μαρτυρείται λειτουργία σχολείων γενικώς ... Είτε επιτρέπετο είτε όχι, ήτο αδύνατος η σύσταση και λειτουργία σχολείων χωρίς δασκάλους, χωρίς σχολεία, χωρίς οικονομικά μέσα ... Όταν η ζωή εκυλούσεν υπό μόνιμον φοβίαν το ολογώτερον που είχαν να σκεφθούν οι κατατρεγμένοι ραγιάδες ήτο να οργανωθούν και να λειτουργήσουν σχολεία. ... Πρόκειται περί πλάνης, ότι δεν απηγορεύετο η λειτουργία σχολείων. Τίποτε δεν εγένετο, τίποτε δεν αποτολμάτο, χωρίς την έγκρισιν του δυνάστου και αν εχορηγείτο η άδεια δι' εκτέλεσιν οιουδήποτε έργου, ... η άδεια ήτον τυλιγμένη μέσα

εις μυρίους περιορισμούς και απαιτούντο πολλά χρήματα δι' εξαγοράν των φιλοχρημάτων οργάνων της διοικήσεως⁷⁸».

Από την άλλη πλευρά, ο Δ. Κατσαφάνας αναφέρεται σε μια υποτυπώδη εκπαίδευση: «είναι υπερβολή η άποψη, ότι μόνο το υποτυπώδες αυτό σχολείο (το κρυφό σχολειό) λειτουργούσε σε όλες τις περιοχές και καθόλην τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας των 400 χρόνων, παραβλέποντας έτσι ότι ένα μεγάλο μέρος του ελληνικού πληθυσμού είχε απωθηθεί στα ορεινά και άγονα μέρη, ενώ στα πεδινά ζούσαν οι Τούρκοι, των οποίων η παρουσία στα ορεινά δεν ήταν τόσο σημαντική. Παραβλέποντας επίσης το γεγονός ότι κατά τους δύο τελευταίους αιώνες της τουρκικής κυριαρχίας βελτιώθηκαν οι κοινωνικές συνθήκες και λειτούργησαν κατά καιρούς στα αστικά κυρίως κέντρα και ανώτερα ελληνικά σχολεία. Καθώς επίσης υπερβολική, απόλυτη και για τούτο δογματική είναι η άποψη ότι σχολεία λειτουργούσαν ελεύθερα παντού και σε όλες τις περιόδους της Τουρκοκρατίας, χωρίς το φόβο του κατακτητή⁷⁹».

Η αλήθεια είναι ότι υπάρχουν αναφορές για κάποια ακραία μέτρα εκ μέρους του δυνάστη Οθωμανού, όπως η απαγόρευση της χρήσης της μητρικής γλώσσας: «Και θα μεταπίπτωμεν εις αναχρονισμούς εαν μεταφέρωμεν φαινόμενα εις την πρώτην περίοδον της δουλείας, περί της οποίας πρόκειται⁸⁰».

Σύμφωνα και με άλλες πηγές η απαγόρευση της χρήσης της μητρικής γλώσσας με τιμωρία το κόψιμο της γλώσσας συνάδει με την παράδοση των Οθωμανών, γεγονός που συναντάται ένα τέτοιο μέτρο στην πόλη των Ιωαννίνων στα τέλη του 19ου αιώνα⁸¹.

Υπάρχουν πηγές, οι οποίες αναφέρουν ότι οι Τούρκοι δεν αντιτίθεντο σε ζητήματα παιδείας των σκλαβωμένων Ελλήνων, όμως το πιθανότερο είναι ότι οι δυνάστες, ιδίως, στις απομακρυσμένες περιοχές έθεταν εμπόδια ή απαγορεύσεις στην λειτουργία των σχολείων, οι οποίες είχαν τον χαρακτήρα της αντίδρασης στα απελευθερωτικά κινήματα, που κατά καιρούς ξεσπούσαν. Η αλήθεια είναι ότι οι Τούρκοι προσπαθούσαν να εμφανίσουν προς τους Ευρωπαίους μία διαστρεβλωμένη εικόνα και όχι την πραγματική κατάσταση. Αυτό το γεγονός είχε ήδη παρατηρηθεί και το περιγράφει σε επιστολές του ο Στέφανος Κανέλλος το 1822, στον φιλέλληνα Γερμανό Carl Iken. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πηγή του Α. Δημητρακοπούλου, ο οποίος λέει ότι: «Και ο της

78 Τ. Γριτσόπουλος, «Η πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν», στο: Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Πάτραι, 25-31 Μαΐου 1980), τομ. Α', Αθήνα 1981-1982, σ. 211.

79 Δ. Κατσαφάνας, «Περί "Κρυφού Σχολειού" και το δημοτικό "Φεγγαράκι μου λαμπρό"», στο: *Πελοποννησιακά*, τομ.30², 2011, σ. 333-334.

80 Τ. Γριτσόπουλος, ό. π., σ. 213.

81 E. Pears, *Life of Abdul Hamid*, London 1917, σ. 208

Μυτιλήνης αρχιεπίσκοπος Καλλίνικος είναι άξιος του σέβας των ομογενών του. Και αυτός εσύστησε σχολείον εις την επαρχίαν και πατρίδα του. Εσύστησε και άλλο εις την πόλιν Μιτυλήνην, αλλ' οι κατά τους πιατικούς εφημεριδογράφους φιλανθρωπότατοι, ημερώτατοι και νομιμώτατοι Τούρκοι πριν να αρχίση το εκατεδάφισαν⁸²».

Σύμφωνα με άλλες πηγές, οι προσπάθειες που καταβάλλονταν για την εκπαίδευση του υπόδουλου ελληνικού λαού αναστέλλονταν σε περιόδους σύγκρουσης με τους Τούρκους. Ο Τρ. Ευαγγελίδης «*Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας*, Αθήνα 1936, Τόμος Α», αναφέρει τα ακόλουθα παραδείγματα, τα οποία με εύλωτο τρόπο απεικονίζουν την διαμορφθείσα κατάσταση. Σχολή Αδριανουπόλεως (σ. 60): «Οι μαθηταί διά τας καιρικές περιστάσεις (ήτοι ανταρσίας) δεν προσήρχοντο και το σχολείον προσωρινώς ανέστελλε την λειτουργίαν του» Σχ. Καλλιπόλεως (σ. 68): «Η σχολή διετηρείτο μέχρι της εκκρήξεως της επαναστάσεως. Καθ' όλην όμως την διάρκειαν αυτής, λόγω της θέσεως της πόλεως παρά τω Ελλησπόντω, εσχόλασε και ανασυνέστη το 1830.» Σχ. Φιλίππουπόλεως (σ. 80): « Η σχολή Φιλίππουπόλεως μετερρυθμίθη το 1820, αλλ' εκραγείσης, μετ' ού πολύ της Ελληνικής επαναστάσεως, εσχόλασεν ήνοιξεν όμως κατά το 1828» Σχ. Θεσσαλονίκης (σ. 116) «Τότε η σχολή, λόγω της επαναστάσεως της Χαλκιδικής και της καταλήψεως του Αγίου Όρους υπό των Τούρκων, πλείστα κακά υπ' αυτών και των εν αυτή από του τέλους του ΙΕ και αρχών ΙΣΤ' εξ Ισπανίας εκδιωχθέντων Εβραίων, οίτινες τα μέγιστα συνετέλεσαν εις την καταστροφήν της Ναούσης υπέστη. Τω 1828 αποκαταστάντων των πραγμάτων».

Συνεπώς, διαπιστώνουμε ότι σε περιόδους εξέγερσης, οι Τούρκοι διέκοπταν την λειτουργία ή έκλειναν τα σχολεία και κάθετί που είχε ως αποστολή την μόρφωση του υπόδουλου ελληνικού λαού: «Πρό τινος καιρού είχαν συστηθή εν ταις πρωτευούσαις των Χανίων και της Ρεθύμνης δύο αλληλοδιδασκτικά σχολεία. Αν και η περί της συστάσεως αυτών άδεια ηγοράσθη διά αδράς δαπάνης, και η διδασκαλία ήτον η συνήθης, τα σχολεία ταύτα εθεωρήθησαν σχολεία αποστασίας και πολέμου, εκλείσθησαν μεσούντος του Μαρτίου, και οι διδάσκαλοι εφυλακίσθησαν⁸³».

Εκτός από την επίσημη τουρκική διοίκηση, οι Έλληνες είχαν να αντιμετωπίσουν και τις αντιδράσεις του απλού τουρκικού λαού προς τους μαθητές που πήγαιναν στο

82 Α. Δημητρακόπουλος, Επανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων εν τη Νεοελληνική Φιλολογία του Κ. Σάθα μετά τινών προσθηκών, Τεργέστη 1872, σ. 51.

83 Σπ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τομ. Α, 2^η έκδ. Λονδίνο 1860, σ. 194.

σχολείο, για να εκπαιδευθούν δίχως όμως, να πτοεί τους ίδιους ή τους υπεύθυνους, ώστε να τερματιστεί η λειτουργία του σχολείου. Ο Τ. Γριτσόπουλος παραθέτει το ακόλουθο γεγονός: «οι μαθητές της σχολής Σωτήρη στην Αθήνα επειδή γειτνίαζε με τουρκικά καφενεία αντιμετωπίζονταν από του θαμώνες τους κάθε φορά που μετέβαιναν σε αυτό ή έφευγαν από αυτό με χλευαστικές και υβριστικές αντιδράσεις⁸⁴».

Γενικότερα, οι Τούρκοι διοικητές των επαρχιών λειτουργούσαν με αυτόνομο τρόπο στο ζήτημα της εκπαίδευση των σχολείων και υπό αυτή την έννοια μπορούσαν ανά πάσα στιγμή να απαγορεύουν την λειτουργία των σχολείων σε ευρεία κλίμακα ή να κλείσουν τα σχολεία υποβάλλοντας τους μαθητές σε πάσης φύσεως κακουχίες από την τουρκική διοίκηση. Η τακτική αυτή έγκειτο στην προσπάθειά τους, οι υπόδουλοι Έλληνες να παραμείνουν αμόρφωτοι, καθώς πίστευαν ότι δε χρειάζονται οι ραγιάδες την πνευματική αφύπνιση⁸⁵.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα που τεκμηριώνει την ανωτέρω αναφορά είναι του Κωνσταντίνου Οικονόμου, ο οποίος λέει ότι κατά το έτος 1821 οι Τούρκοι στρέφονταν ενάντια της Σχολής της Σμύρνης, διότι πίστευαν ότι η διδασκαλία των μαθηματικών και της φιλοσοφίας αποτελούσε πολεμική εκπαίδευση και αθεΐα⁸⁶.

Ο Βρετανός Charles Swan, ιερωμένος και περιηγητής, αναφέρει το ίδιο γεγονός, όταν επισκέφτηκε την Ελλάδα και την Μικρά Ασία κατά τα έτη 1825-1826. Ο συγκεκριμένος επισημαίνει ότι η οθωμανική κυβέρνηση απαγόρευσε τα μαθήματα των μαθηματικών στην Σχολή μετά από ένα χρόνο αφότου είχε ξεσπάσει η επανάσταση, επειδή θεωρήθηκαν ότι εκπαιδεύουν στρατιωτικώς του Έλληνες⁸⁷. Δεν ξέρουμε κατά πόσο η παραπάνω πηγή είναι ακριβής, διότι σύμφωνα με τον Μ. Παρανίκα δεν υπάρχουν γραπτές πηγές, που να κάνουν λόγο για λειτουργία των σχολών στη Σμύρνη από το έτος 1821 έως το έτος 1824, εξαιτίας των διωγμών μετά την έναρξη της Επανάστασης. Επιπροσθέτως, εκείνο το χρονικό διάστημα στην Σχολή της Σμύρνης κατέφευγαν οι χριστιανοί, για να κρυφτούν από τους διώκτες τους⁸⁸.

Την περίοδο που προηγείται της Επανάστασης, η εκπαιδευτική οργάνωση των υπόδουλων Ελλήνων και των Ορθοδόξων πληθυσμών ανήκει κατά κύριο λόγο στο

84 Τ. Γριτσόπουλος, «Διάγραμμα της ιστορίας των σχολείων των Αθηνών κατά την Τουρκοκρατία» -β' μέρος, στο: *Τα αθηναϊκά*, τχ. 29 (Χριστούγεννα 1964), σ. 6.

85 Στ. Ράνσιμαν, *Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία*, τ. Β', ελληνική έκδοση, Αθήνα 1979, σ. 412, 420.

86 Κ. Οικονόμου, *Λόγοι εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το αωκ' -αωκβ' έτος*, Βερολίνο 1833, σ. 252.

87 Ch. Swan, *Journal of a voyage up the Mediterranean*, London 1826, σ. 240-241.

88 Μ. Παρανίκα, *Ιστορία της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης*, Αθήνα 1885, σ. 45-46.

Οικουμενικό Πατριαρχείο και διαρκεί καθ' όλη την διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Με αυτόν τον τρόπο, η Εκκλησία δεν διαδραματίζει μόνο θρησκευτικό ρόλο, αλλά γίνεται ο ηγέτης όλων των σκλαβωμένων Ορθοδόξων και εκφράζει τις αξιώσεις τους στο πολιτικό, κοινωνικό και αξιακό πεδίο⁸⁹.

Η συνεισφορά της ορθόδοξης πίστης και η διατήρησή της την περίοδο της Τουρκοκρατίας ήταν σπουδαία, διότι εξαιτίας των λειτουργικών κειμένων διασώθηκε η ελληνική γλώσσα, αφού η γλώσσα τους είναι η ελληνιστική κοινή. Το Πατριαρχείο δημιουργεί πολλά σχολεία και συγχρόνως καλλιεργείται η ιδέα της Επανάστασης⁹⁰.

Στις προσπάθειες για την εκπαίδευση των υπόδουλων Ελλήνων και Ορθοδόξων είναι πολύ σημαντική συνεισφορά των εύπορων Ελλήνων των παροικιών και τις Ευρώπης προς το τέλος του 18^{ου} αι. Ο πλούτος αυτός προέκυπτε από την ενασχόληση με το εμπόριο και την βιομηχανία. Επίσης, οι Έλληνες κατάλαβαν ότι για να επιτύχει η εξέγερση είναι αναγκαία να πραγματοποιηθεί η πνευματική αφύπνιση των υπόδουλων, γεγονός που αποτελεί απόρροια των πολιτικών γεγονότων στην Ευρώπη και φυσικά της Γαλλικής Επανάστασης⁹¹.

Παρόλη την ενεργή συμμετοχή των πλούσιων της διασποράς, ο Πατριάρχης είχε αναλάβει την ευθύνη για την δημιουργία, την λειτουργία των σχολείων και την οργάνωσή τους, την οικονομική διαχείριση, καθώς και την επιλογή των προσώπων που θα δίδασκαν τους μαθητές⁹². Σημαντική είναι και η συμβολή των Ελλήνων λογίων, οι οποίοι αποφασίζουν να εγκαταλείψουν τα πνευματικά κέντρα της Ευρώπης και να επιστρέψουν στην σκλαβωμένη πατρίδα προσφέροντας τις υπηρεσίες τους στους υπόδουλους Έλληνες. Η απόφαση για την παιδεία των Ελλήνων δεν βασιζόταν μόνο στην εκπαιδευτική διάσταση του θέματος, αλλά ο βαθύτερος λόγος ήταν η πεποίθηση ότι η εκπαίδευση θα συμβάλλει στην τόνωση της εθνικής συνείδησης και της αφύπνισης του λαού⁹³.

Επομένως, οι στόχοι της εκπαίδευσης των Ελλήνων ήταν:

89 X. Κατσίκας & Κ. Θεριανός, *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης από την Ίδρυση του Ελληνικού Κράτους μέχρι το 2004*, Αθήνα 2004, σ. 21.

90 Γ. Σταμέλος & Κ. Καρανάτσης, «Ανάγνωση μιας εξελισσόμενης συνάρτησης-εθνική ταυτότητα και εκπαίδευση», στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, (τχ.) 119, 2001, σσ. 96-102, σ. 100.

91 Θ. Φωτεινόπουλος, *Ελλάς η παιδεία εις την Ελλάδα λήμμα στη μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια ελληνικά γράμματα (τ 2ος)*, Αθήνα 1976, σ. 134.

92 Κ. Χατζόπουλος, *Ελληνικά Σχολεία στην Περίοδο της Οθωμανικής Κυριαρχίας 1453–1821*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 156.

93 Δ. Διαμαντής, «Τα σχολεία από τα μέσα του 18ου αιώνα έως την έναρξη της ελληνικής επανάστασης», *Επιστημονικό Βήμα*, (5), 2006, σ. 36–41, σ. 39.

1\ η αντιμετώπιση της αμάθειας, ώστε οι άνθρωποι να μην υποκύπτουν στην δουλεία και τον εξισλαμισμό.

2\ Να γνωρίσουν οι Έλληνες το ένδοξο παρελθόν τους.

3\ Να αποκτήσουν κατάρτιση, τουλάχιστον κάποιοι εξ αυτών.

4\ Να έρθουν σε επαφή με τις επιστημονικές και τις πνευματικές εξελίξεις της Ευρώπης. Άρα, ο βαθύτερος σκοπός ήταν η εθνική απελευθέρωση και η δημιουργία στελεχών που λάβουν θέσεις στο ελληνικό κράτος και στην εκκλησία.

Τα χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης που συντελείται αυτό το διάστημα ήταν η επαφή με την παιδεία της αρχαίας Ελλάδας, η σύνδεση με το Βυζάντιο και η επαφή με τις πνευματικές εξελίξεις της Ευρώπης.

Στα τέλη του 18ου αιώνα αυξάνεται ο αριθμός των σχολείων και των μαθητών και συγχρόνως υπάρχουν εξελίξεις στον τρόπο και στις μεθόδους διδασκαλίας. Επίσης, περιορίζεται ο ρόλος της Εκκλησίας στην εκπαίδευση. Έτσι, δημιουργούνται σχολεία με υπεύθυνους εν μέρει το Πατριαρχείο –επέβλεπε την λειτουργία των σχολείων- και εν μέρει τους Έλληνες λογίους και τις ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού, αλλά τα σχολεία διοικούνται πλέον από μέλη της καθεμίας κοινωνίας⁹⁴.

Τα σχολεία πλέον διακρίνονται στο Σχολείο των Κοινών Γραμμάτων και αποτελεί την κατώτερη εκπαίδευση και το Σχολείο των Ελληνικών Μαθημάτων, που είναι μέσης εκπαιδευσεως⁹⁵.

Οι Έλληνες που ζούσαν στις υπόδουλες περιοχές δεν διέθεταν το κατάλληλο γνωστικό υπόβαθρο, ώστε να διδάξουν ως δάσκαλοι των σκλαβωμένων νέων και να τους μεταδώσουν τα επιστημονικά επιτεύγματα της εποχής. Γι' αυτό ήταν αναγκαία η επιστροφή των Ελλήνων, που σπούδασαν σε χώρες του εξωτερικού ή και ξένων που ίσως επιθυμούσαν να εργαστούν στην Ελλάδα, μορφώνοντας τους Ελληνοπαίδες. Για τους ξένους είχε κάνει ειδική αναφορά ο Ρήγας Βελεστινλής λέγοντας ότι: «Ένας ξένος φιλόσοφος ή τεχνίτης Εύρωπαϊος, όπου αφήση τήν πατρίδα καί ἔλθη νά κατοικήση εἰς τήν Ἑλλάδα, μέ σκοπό νά μεταδώση τήν σοφίαν του ἢ τήν τέχνην του, ὄχι μόνον θεωρεῖται ὡς καθ' αὐτό πολίτης, ἀλλά καί μέ δημόσια ἔξοδα νά τῷ ἐγείρεται ἕνας

94 Σ. Ευαγγελόπουλος, *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης τόμ. Α'*, Αθήνα 1987, σ. 78.

95 Κ. Λάππας, «Πατριαρχική σύνοδος περί καθαιρέσεως των φιλοσοφικών μαθημάτων τον Μάρτιο του 1821», στο: *Μνήμων*, 1987, (τχ.) 11, σ. 123–153, σ. 134-135.

άνδριάς μαρμαρένιος μέ τά παράσημα τῆς διδασκαλίας ἢ τέχνης του, καί ὁ πλέον σοφός ἑλληνικός κάλαμος νά γράφῃ τήν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του⁹⁶».

Ο Κωνσταντῖνος Κούμας σε ἄρθρο στον *Λόγιο Ερμή* ἕναν χρόνο πρίν τήν ἐναρξή τῆς Επανάστασης του 1821 αναφέρεται ἀκροθιγῶς στήν οργάνωση του ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐπιστώντας τήν προσοχή στίς διδακτικές μεθόδους, στίς βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης καί στήν διδακτέα ύλη. Ο τίτλος του ἀρθρου ἦταν «Παιδαγωγία. Περί Παιδείας καί Σχολείων»⁹⁷. Το πλάνο του Κ. Κούμα εἶχε στο ἐπίκεντρο τήν ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση καί στροφή πρὸς τίς ἀνακαλύψεις τῆς Δύσης στον χώρο των φυσικῶν ἐπιστημῶν καί των διδασμάτων του Διαφωτισμοῦ, ὥστε ἡ παρεχόμενη ἐλληνική παιδεία νά ἀκολουθήσει τίς βασικές κατευθύνσεις των ευρωπαϊκῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων. Βεβαίως, ο Κούμας στρεφόταν ἐναντίον τῆς μέχρι πρότινος παιδείας που προσφερόταν ἀπό τήν Ἐκκλησία καί βασιζόταν σε θρησκευτικά καί ἠθικά ζητήματα⁹⁸. Για αυτές τίς ἀπαιτήσεις –γνωστικές καί διδακτικῆς μεθοδολογίας- που ἔθετε ο Κούμα, μόνο ἄνθρωποι που εἶχαν σπουδάσει στο ἐξωτερικό θα μπορούσαν νά ἀνταπεξέλθουν⁹⁹.

Το εἶδος τῆς ἐκπαίδευσης ἀπασχόλησε καί μετὰ τήν ἐπανάσταση κατά τήν συγκρότηση του ἐλληνικοῦ κράτους. Προβλημάτιζε το γεγονός, ἐάν θα ἐπικεντρώνεται στήν ἐπαγγελματική ἐκπαίδευση καί θα παρέχει ἐξειδικευμένες γνώσεις ἢ ὄχι. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ δύο βασικοί ἀξόνες του ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἦταν ἡ παροχή ἐξειδικευμένων καί ἐπαγγελματικῶν γνώσεων καί ἡ καθολική ἐκπαίδευση στον λαό. Ἡ παροχή των γνώσεων ἀφορούσε «περί γεωργικῆς, τεχνῶν καί ἐμπορίου» καί φυσικά θέτονταν προβληματισμοί για τον τομέα που θα ἐπικεντρωνόταν το ἐκπαιδευτικό σύστημα. Πάνω ἀπό ὅλα ὁμως, ἦταν ἀναγκαία ἡ παροχή μίας παιδείας, που θα βοηθοῦσε στήν ἀποτίναξη των ἐλαττωμάτων τῆς ἐλληνικῆς φιλίας, ἐξαιτίας τῆς πολυετοῦς σκλαβιάς καί τῆς οἰκειοποίησης του ραγιαδισμού. Ἡ συζήτηση, βεβαίως για τήν διαμόρφωση του ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος εἶχε ξεκινήσει ἀπό τα χρόνια τῆς ἐπανάστασης. Μάλιστα, τον τέταρτο χρόνο τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης ἀνατέθηκε το ζήτημα σε πενταμελή ἐπιτροπή ἔχοντας υπεύθυνο τον Ἄνθιμο Γάζη. Ἡ ἐπιτροπή συνέταξε σχέδιο για νά ἀντιμετωπίσει τα ἐκπαιδευτικά προβλήματα, ὅπου ἀναφερόταν στίς ἐκπαιδευτικές βαθμίδες καί τα εἶδη των σχολείων: «Ἀπό τά τρία εἶδη το πρῶτον εἶδος νά ἐμπεριλαμβάνῃ τά σχολεῖα διά

96 Λ.Ι. Βρανούσης, «Ρήγας Βελεστινλής» 1757-1798, Παράρτημα: «Ρήγας Βελεστινλής» Κείμενα του Ρήγα, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων, ἀνατύπωση Ἀθήνα 1996, σ. 160

97 Ερμῆς ὁ Λόγιος, 1819- 1820, φωτοτυπική ἐπανεκδόση, Ἐταιρεία Λογοτεχνικοῦ καί Ἱστορικοῦ Ἀρχείου 1988-1990, σ. 730-748.

98 Κ.Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ἀθήνα 1977, σ. 382-383.

99 Κ.Θ. Δημαράς, *ὁ. π.*, σ. 318-319.

τήν προκαταρκτικήν καί δημώδη ἀγωγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς νά διδάσκεται μόνον τό νά διαβάζη, γράφῃ καί λογαριάζη. Τό δεύτερον νά ἐμπεριλαμβάνῃ τὰ Λύκεια ... Εἰς αὐτά νά διδάσκεται ὁ μαθητὴς μέ ὅλην τήν ἀπαιτουμένην γραμματοκριτικήν ἐντέλειαν τήν προπατορικήν μας γλῶσσαν, νά σπουδάζῃ τήν λατινικήν καί γαλλικήν καί νά ἀκροάζεται στοιχειώδη μαθήματα τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς φιλοσοφίας. Τό τρίτον καί τελευταῖον, νά συστηθῇ ἕν τουλάχιστον Πανεπιστήμιον ἐν Ἑλλάδι .. ὅπου νά σπουδάζωσιν ὅσοι προτετελεσμένοι εἰς τὰ λύκεια θέλουν νά τελειοποιηθοῦν εἰς τινά ἐπιστήμην καί νά τήν μάθωσιν ὡς ἐπάγγελμα¹⁰⁰».

2.9 Ἡ ἰδρυση του ορφανοτροφείου στην Αίγινα από τον Ι. Καποδίστρια

Ο Καποδίστριας μόλις ἀφίχθη στην Ελλάδα ἀντίκρισε μια οικτρὴ κατάσταση ἀπὸ ορφανά, ρακένδυτα ἐλληνόπουλα που ἐπαιτούσαν στις διάφορες πόλεις για να ἐπιβιώσουν¹⁰¹. Γι' αὐτό ἀποφασίστηκε ἡ ἀμεση ἰδρυση ἐνὸς ορφανοτροφείου, που θα τα στέγαζε καὶ θα τους παρείχε τα στοιχειώδη για τὴν ἐπιβίωση, ἀλλὰ καὶ θα κάλυπτε τὴν βασικὴ ἐκπαίδευση, ὥστε να ἀποκτήσουν ἐφόδια για τὴν ἐνήλικη ζωὴ τους. Ἡ πόλη, ὅπου θα δημιουργοῦταν τὸ ἴδρυμα ἦταν ἡ Αἴγινα καὶ οἱ ἐργασίες τῆς ἀνοικοδόμησής του ολοκληρώθηκαν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1829. Τὸ ορφανοτροφεῖο ἐντασσόταν σ' ἕνα σύνολο ἰδρυμάτων καὶ ἐκκλησιῶν, ὅπου ὑπῆρχαν ἐπίσης, ἕνα νοσοκομεῖο, μια ἐκκλησία, τρία ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα, ἐργαστήρια για τεχνίτες, ὅπως τυπογραφεῖο, ξυλουργεῖο κλπ.. Ἐπίσης, στο χώρο αὐτῶν τῶν ἰδρυμάτων ἀνήκε καὶ τὸ Πρότυπο σχολεῖο, τὸ ὁποῖο ἐκπαίδευε δασκάλους για τα ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα. Τέλος, τὸ 1829 λειτούργησε στην Αἴγινα τὸ Κεντρικὸ σχολεῖο, στο ὁποῖο φοιτοῦσαν ὅσοι ἀπόφοιτοι θα ἀκολουθοῦσαν ἀνώτερες σπουδές. Τὸ ορφανοτροφεῖο εἶχε χωρητικότητα για 300 παιδιά καὶ σε λίγο καιρὸ συγκεντρώθηκαν 500 ορφανά¹⁰².

Ἡ ἰδρυση τοῦ Ορφανοτροφείου πραγματοποιήθηκε με τὴν οικονομικὴ συμβολὴ τῶν Ἑλλήνων τοῦ ἐξωτερικοῦ, οἱ ὁποῖοι συγκέντρωσαν 300 χιλιάδες φράγκα καὶ Φιλέλληνες ἀπὸ διάφορες χώρες, ὅπως ἡ Ολλανδία, ἡ Ελβετία, καὶ ἡ Γερμανία¹⁰³. Διοικητές τοῦ ορφανοτροφείου ἦταν ὁ Βιάρος Καποδίστριας, ὁ Λεόντιος Καμπάνης καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς. Ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς θέλοντας να καταδείξει τὸν παιδαγωγικὸ σκοπὸ τοῦ σχολεῖοῦ ἔλεγε ὅτι: «Ἐγκαράσσει τὰς ἀληθῶς θρησκευτικὰς

100 Α. Δημαράς, *Ἡ μεταρρύθμιση που δεν ἐγινε (Τεκμήρια Ἱστορίας)*, τόμ. Α' (1821-1894), Αθήνα 1990, σ. 10-11.

101 Ε. Περσελή, *Εξουσία καὶ θρησκευτικὴ ἀγωγή στην Ελλάδα τοῦ 19ου αἰῶνα*, Αθήνα 2004, σ. 42.

102 Ε. Περσελή, *ὁ. π.*, σ. 39.

103 Α. Ἰδρωμένου, *Βιογραφία-Ἐπιστολαί Ἰ. Καποδίστρια*, σ. 121.

έννοιας εις τὰ παιδάρια μέ τό σέβας μᾶλλον, μέ τό όποιον όμιλεῖ περί Θεού, παρά μέ τελετάς άκατονοήτους εις αὐτά. Ό καθημερινός ραβδισμός, αἱ ὕβρεις, οἱ ἔλεγχοι μετά όργῆς καί βαρβαρότητος άπαμβλύνουσι την ψυχὴν καί μέχρι παντελοῦς άναισθησίας¹⁰⁴». Για τα τρία αλληλοδιδασκτικά σχολεία την ευθύνη και την διεύθυνση είχε ο ιεροδιάκονος Νεόφυτος Νικητόπουλος¹⁰⁵.

Η έναρξη των μαθημάτων πραγματοποιήθηκε στις 9 Νοεμβρίου 1830 με την παρουσία του ίδιου του Κυβερνήτη. Με αυτόν τον τρόπο, δηλαδή την ίδρυση του Ορφανοτροφείου που θεμελιώθηκε στην πόλη της Αίγινας, και σύμφωνα με τον Καποδίστρια, ξεκίνησε στην Ελλάδα η στοιχειώδης αλλά και ουσιαστική εκπαίδευση. Ο αδελφός του Καποδίστρια, όπως είδαμε αποτελούσε μέλος της διοικούσας Επιτροπής του Ιδρύματος. Ο αντικαταστάτης πρόεδρος του ορφανοτροφείου Α. Μουστοξύδης σχολιάζει την παρεχόμενη εκπαίδευση του σχολείου της Αίγινας λέγοντας σε επιστολή του στις 11\9\1830 Πρός την επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίου Παιδείσεως Γραμματεΐαν: «Οἱ ὑπότροφοι τοῦ Ὀρφανοτροφείου γυμνάζονται εἰς τήν μουσικήν, τήν γυμναστικήν, τήν ἰχνογραφίαν, τήν ἑλληνικήν γλῶσσαν, εἰς τέχνας τινάς μηχανικός - ἀλλά, τίς τοὺς διδάσκει τάν ἀναγκαιοτέραν διδασκαλίαν, τῆς θρησκείας; Κατά ἀλήθειαν, εἶναι λύπης ἄξιον, πῶς οἱ νέοι οὗτοι, ἐκτός μικρῶν τινῶν καί ἐπιτολαίων γνώσεων, τάς όποίας ἔμποροῦν νά προαπορισθῶσιν ἐκ τῆς διδασκομένης κατηχήσεως εἰς τό σχολεῖον τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς, δέν ἔχουν τινά νά τοὺς διδάσκη τά χριστιανικά χρέη των¹⁰⁶».

Οι μαθητές εκτός από την εισαγωγή τους σε τεχνικές γνώσεις εισάγονταν στην κλασσική παιδεία σύμφωνα με την μαρτυρία του Γ. Κωνσταντά: «Ἡ κλασσική, λεγομένη, παιδεία εἶναι ἡ πλέον ἰκανή εἰς μόρφωσιν τῆς καρδίας καί τοῦ νοός. Ἡ χριστιανική θρησκεία μόνον φέρει εἰς τέλειον ἐξανθρωπισμόν... Αποφευκτέα τά ἴχνη τῶν τουρκικῶν ἠθῶν, ἀλλά καί τοὺς ἐξωτερικούς τῶν εὐρωπαϊῶν πιθηκισμούς. Τό τέλος τῆς παιδείας εἶναι ἄρμονία τοῦ αὐτεξουσίου μέ τόν λόγον, ὅθεν διαλάμπει ὁ ἠθικός χαρακτήρ τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ὄντος, τοῦ ἀνθρώπου¹⁰⁷».

Οι μαθητές ολοκληρώνοντας την εκπαίδευσή τους λάμβαναν ένα χρηματικό ποσό με σκοπό να δημιουργήσουν μία εργασία και να αγοράσουν τα αναγκαία εργαλεία για την

104 Άπ. Δασκαλάκη, *Κείμενα-Πηγαί τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως... Τά περί παιδείας... Μέρος Πρώτον*, Αθήνα 1968, σ. 215.

105 Άπ. Δασκαλάκη, *ό. π.*, σ. 201-202.

106 Άπ. Δασκαλάκη, *ό. π.*, σ. 1332.

107 Άπ. Δασκαλάκη, *ό. π.*, σ. 1332.

άσκηση της τέχνης τους. Το Κεντρικό Πολεμικό Σχολείο που έδρευε στο Ναυπλίου και ιδρύθηκε το 1829, δεχόταν μόνο αριστούχους.

Ο Καποδίστριας έδειξε ενδιαφέρον για το ίδρυμα στέλνοντας επιστολή προς τον επόπτη του Ορφανοτροφείου Ανδρέα Παπαδόπουλο Βρεττό, αλλά και ο τρόπος με τον οποίον αντιλαμβάνοταν την παιδεία, ο οποίος είναι συγκεντρωτικός: «Στέλλω σοι ένδύματα διά τά υπό τήν διεύθυνσίν σου παιδιά, ἤτοι ἀνά μίαν φουστανέλλαν, δύο βρακία, ζευγος ἐμβάδων, φέσιον, καπόταν καί ζώνην. Ἀλλά πρὶν ἢ ἐντυθῶσι φρόντισον νά κοπῆ ἡ κόμη αὐτῶν καί νά λουσθῶσι καλῶς· ἔχε τόν νοῦ σου ν' ἀλλάζωσιν ὑποκάμισον καί βρακίον καθ' ἑβδομάδα, νά πλύνῃ δέ τά ένδύματα ἡ οἰκόνομος τοῦ σχολείου. Ν' ἀερίζωσι μόνα καθ' ἐκάστην τάς καπότας, νά κρεμῶσι μετὰ ταῦτα αὐτάς εἰς τόν τοῖχον ἀπό καρφιοῦ (ὀρισμένου πρὸς ἕκαστον παιδίον, νά γεμίζονται τά στρώματα διά ξεροῦ χόρτου ἢ ἀχύρου, νά ἔχωσι πέτραν ἀντί προσκεφαλαίου καί νά κατακλίνονται ἐπὶ τῶν καποτῶν.

Τά σημερινά αὐτῶν ράκη νά μά ριφθῶσιν, ἀλλά νά πλυθῶσι καί νά φυλαχθῶσι χωριστά ἐντός δέματος, ἐφ' ου νά σημειωθῆ ὁ ἀριθμός καί τό ὄνομα τοῦ παιδιοῦ. Νά καταγράψῃς σέ ἰδιαίτερο κατάστιχο τά ένδύματα ὅσα λαμβάνεις καί νά μοί ἀναφέρεις ἐγγράφως κατά μήνα τά περί τῆς χρήσεως αὐτῶν. Στέλλω σοι πρὸς τούτους ἐσωκλείστως καί σημείωσιν τῶν ποινῶν ὅσας θά ὑποβάλλῃς καί τῶν ἀμοιβῶν ὅσας θά ὑπόσχῃσαι. Νά μοί ἀναγγέλῃς δέ ὄνομαστί τοὺς διακεκρινομένους ἐπὶ πειθαρχία καί ἐκπληρώσει τοῦ καθήκοντος. Τήν δέ παρακοήν, τήν ἀπειθειαν, τήν ἀταξίαν καί τό ψεῦδος νά τιμωρῆς ὡς ἐξῆς: κατά πρώτην μέν παρεκτροπήν νά ἐπιπλήτῃς αὐστηρῶς τόν ἀτακτον παρόντων πάντων τῶν παίδων, τήν δέ δευτέραν νά ὀλιγοστεύῃς κατά τό ἡμισυ τήν τροφήν καί τήν τρίτην νά ἐκβάλλῃς τό νέον ένδυμα καί νά βάλλῃς ἀντ' αὐτοῦ τά παλαιά ράκη· καί μόνον μετὰ παρέλευσιν ὥρων εἴκοσι τεσσάρων νά συγχωρεῖς τόν ἀτακτον, ἀφοῦ σέ παρακαλέσωσιν οἱ συνταξιώται αὐτοῦ. Ἡ δέ ἐκδυσίς καί ἡ ένδυσίς νά γίνωνται ένώπιον ἀπάντων τῶν μαθητῶν. Ἐγὼ δέ θ' αποφασίζω μετὰ τήν ἀναφοράν σου, ἂν ἀρμόζει νά δεχθῶμεν βαρυτέρας ποινάς»¹⁰⁸.

108 Ν. Δραγούμη, *Ιστορικοί Αναμνήσεις*, τ. Α', Αθήνα, σ. 164-165.

Γ' Κεφάλαιο

Ο Καποδίστριας

3.1 Η μορφή του Καποδίστρια

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά στην προσωπικότητα του Ιωάννη Καποδίστρια, διότι – κατά την γνώμη μας – υπήρξε από τους λίγους ηγέτες της Ελλάδας, που όντως ενδιαφέρθηκαν για το κοινό όφελος δίχως καιροσκοπισμούς και εκδήλωση ικανοποίησης ιδιοτελών συμφερόντων. Η εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στην Ελλάδα είναι έργο του ίδιου, αλλά κυρίως η θεμελίωση της βασικής εκπαίδευσης και της γενικής παιδείας σε όλον τον πληθυσμό του νεοσύστατου κράτους. Η προσέγγισή του στο θέμα της παιδείας ήταν επιτυχής δεδομένων των συνθηκών που επικρατούσαν και των χαλεπών οικονομικών, επομένως η αλληλοδιδασκτική μέθοδος επίλυε πολλά από τα προβλήματα που υπήρχαν την δεδομένη περίοδο.

Παρακάτω θα γίνει αναφορά στις απόψεις διαφόρων ανθρώπων για τον ίδιο τον ηγέτη και μέσω αυτών σκιαγραφείται η προσωπικότητά του, αλλά και η άποψή του για τον τρόπο άσκησης της πολιτικής.

Στο κείμενο που ακολουθεί διαφαίνεται η ανιδιοτέλεια του κυβερνήτη και οι αντιλήψεις του για την εκπαίδευση, την οποία θεωρούν ως προϋπόθεση του εκπολιτισμού των ανθρώπων, όπως παρατίθενται από τον φίλο και βιογράφο του Καποδίστρια Δ. Αρλιώτη: «Κάποτε ή φύση, μέ εξαίρετη «μαεστρία», δημιουργεί ανθρώπους, πού ή κυριότερη σκέψη τους καί οί αγῶνες τους, εἶναι ή εὐτυχία τῶν συνανθρώπων τους, πού προσπαθοῦν νά στηρίξουν σέ γερά θεμέλια. Οἱ σπάνιοι καί ἀνώτεροι αὐτοί ἄνθρωποι... ἔχουν ὡς σκοπό τῆς ζωῆς τους νά ἀνορθώσουν, νά ἐκπολιτίσουν καί νά ἐξυψώσουν τήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων. Δυστυχῶς ὁμως σπανίζουν. Εἶναι αὐτοί πού μάχονται, ἀντιμετωπίζοντας ἀντιξοότητες καί ἐχθρότητες. Εἶναι αὐτοί πού ἀδιαφοροῦν γιά τήν προσωπική τους εὐτυχία καί τά προσωπικά τους συμφέροντα... Καί ὅταν ἀκόμη οἱ ἐχθροί τους δέν τούς ἀφήνουν νά ὀλοκληρώσουν τό ἔργο τους... ή ἀνάμνηση τῆς ἱερῆς προσπάθειάς τους καί τῶν ἔργων πού πραγμάτωσαν, γιά νά βοηθήσουν τήν πατρίδα τους καί τήν ἀνθρωπότητα – ὑποδείγματα ἀφθαστης ἀρετῆς – συγκεντρώνουν γύρω ἀπό τούς τάφους τους τήν εὐγνωμοσύνη τῶν γενεῶν πού θά ἀκολουθήσουν. Ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτή στήνει μνημεῖα στό ἔργο τους. Ἄνθρωπος τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ μεγαλείου, τραγικό θύμα τῶν θυσιῶν καί τῆς προσφορᾶς του, υπῆρξε ὁ Κόμης Ἰωάννης Καποδίστριας... πού μονάχα μέ τήν παρουσία του κατακτοῦσε ὅλων τίς καρδιές».

Ο Εμμανουήλ Πρωτοψάλτης στο έργο του Ιωάννης Καποδίστριας γράφει ότι: «Ο Ιωάννης Καποδίστριας είχε αδαμάντινον χαρακτήρα... Διεκρίνετο και εις την Ευρώπην και εις την Ελλάδα από την θρησκευτικήν και εκκλησιαστικήν τάσιν του πνεύματός του... Επίστευεν ότι η Θεία Πρόνοια επροστάτευεν αυτόν και κατηύθυνε τας τύχας του ελληνικού λαού». Στο συγκεκριμένο απόσπασμα διαπιστώνουμε την θρησκευτικότητα του Καποδίστρια και κατανοούμε τον λόγο για τον οποίο τα θρησκευτικά καταλάμβαναν τόσο μεγάλο χώρο στην εκπαίδευση των μαθητών του αλληλοδιδασκτικού σχολείου. Και ο ίδιος ο κυβερνήτης αναφέρεται στην πίστη του, αλλά και στην πεποίθησή του ότι η θρησκευτική πίστη θα αποτελέσει την θεμέλιο λίθο της δόμησης του ελληνικού κράτους και θα προσθέταμε το συνεκτικό στοιχείο των πολιτών του: «θεμέλιο σας ή πίστη στον Θεό... χωρίς αυτήν τήν πίστη δέν θά στερεωθεῖ ἡ Ἑλλάδα¹⁰⁹». Εξ αρχής απευθυνόμενος στους Έλληνες τόνισε την αδιάσπαστη σχέση της Ορθοδοξίας με του Έθνους για την συνέχιση της ύπαρξής του: «ἐσυντήρησεν εἰς τούς Ἕλληνας καί γλῶσσαν καί πατρίδα καί ἀρχαίας ἐνδόξους ἀναμνήσεις καί ἐχάρισεν εἰς αὐτούς τήν πολιτικήν ὑπαρξιν, τῆς ὁποίας εἶναι στύλος ἐδραῖωμα¹¹⁰».

Ο Ιωάννης Καποδίστριας γνώριζε ότι οι αποφάσεις του θα επιδέχονταν την κριτική των πολιτικών του αντιπάλων, αλλά ο ίδιος παρέμενε αμετακίνητος στις αποφάσεις του, διότι θεωρούσε ότι πρόκειται για την ευτυχία των πολιτών: «Ἄς λέγωσι καί ἄς γράφωσι ὃ,τι θέλουσιν. Ἔρχεται ὁμως καιρός, ὄτε οἱ ἄνθρωποι κρίνονται οὐχί καθ' ὅσα εἶπαν ἢ ἔγραψαν περί τῶν πράξεων αὐτῶν, ἀλλά κατ' αὐτήν τήν μαρτυρίαν τῶν πράξεων. Ὑπό τοῦ ἀξιώματος τούτου ἐνισχυόμενος, ἔζησα ἐν τῷ κόσμῳ μέχρι τῆς ἀποκλίσεως τῆς ζωῆς μου καταθυμίως. Ἀδύνατον νά ἀλλάξω σήμερον, ἀλλά θέλω πράξει τό δέον, καί ἄς γείνη ὃ,τι γείνη¹¹¹».

Σε σημειώματα της Ρωζάνδρας Στούρτζας έχουν βρεθεί οι κάτωθι σημειώσεις για τον Καποδίστρια: «Ὅ,τι ὠραιότερο πλάσμα δημιούργησε ὁ Θεός στόν κόσμο! Ὅ,τι ὠραιότερο φώτισαν ποτέ οἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου καί τοῦ φεγγαριοῦ! Ὅ,τι ὠραιότερο στή γῆ ἀντίκρυσαν τά χρώματα τῶν λουλουδιῶν. Ὅ,τι ὠραιότερο τραγούδησαν τά πουλιά! Δέν

109 Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια, προς τον επιστήθιο φίλο του και μεγάλο φιλέλληνα, Ιωάννη-Γαβριήλ Ευνάρδο, στις 14/9/1831, διαθέσιμο στο Αρχείο Καποδίστρια <http://www.ioannis-kapodistrias.gr>, ημερομηνία προσπέλασης: 22.06.21

110 Α' προκήρυξη του Ιωάννη Καποδίστρια προς τον ελληνικό λαό.

111 Επιστολή του Ιωάννη Καποδίστρια, προς τον επιστήθιο φίλο του και μεγάλο φιλέλληνα, Ιωάννη-Γαβριήλ Ευνάρδο, στις 14/9/1831, διαθέσιμο στο Αρχείο Καποδίστρια <http://www.ioannis-kapodistrias.gr>, ημερομηνία προσπέλασης: 22.06.21

ὕπάρχει πιά. Τό εὐγενέστερο πλάσμα τῆς γῆς δεν ὑπάρχει! Ὁ Καποδίστριας εἶναι νεκρός! Ἀπό αὐτή τή στιγμή εἶμαι καί ἐγώ νεκρή!» «Βιέννη 1838... Ἰωάννη, γιατί ἄφησες νά σέ δολοφονήσουν; Μήπως ἤθελες καί ἐσύ νά πεθάνεις; Ἐσύ ἐγινες μέ τήν θυσία σου Ἅγιος, Μάρτυρας, Ἡρώας. Ἐγινες ἡ λατρεία καί ἡ ἀγάπη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐγινες σύμβολο τῆς Ἱστορίας. Πρότυπο γιά τούς μεταγενεστέρους σου. Ἄν θελήσουν νά μιμηθοῦν καί νά ἀκολουθήσουν τήν πορεία πού ἐσύ χάραξες γιά τήν διοίκηση τῶν κρατῶν καί τῶν λαῶν, πόσο διαφορετικός θά γίνει ὁ κόσμος».

Επίλογος

Ολοκληρώνοντας την εργασία, θα λέγαμε ότι η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας επέφερε μεγάλες αλλαγές στον χώρο της εκπαίδευσης με τις καινοτομίες που εισήγαγε και υποστηρίχθηκε σθεναρά σ' ένα πρώτο επίπεδο από όλες τις χώρες, στις οποίες εφαρμόστηκε. Παρόλες τις επικρίσεις αποτέλεσε την λύση στα προβλήματα της εποχής και όσο μεταβάλλονταν οι συνθήκες επέρχονταν και οι διαφοροποιήσεις στον εκπαιδευτικό χώρο και συνεπώς παρήκμαζε η αλληλοδιδασκτική μέθοδος.

Η εφαρμογή της αλληλοδιδασκτικής μεθόδου στα σχολεία της εποχής προκάλεσε και μεταβολές στον χώρο της οικονομίας, καθώς προσέφερε εξειδικευμένες γνώσεις στους εργάτες, οι οποίοι ακολούθως στελέχωσαν τα εργοστάσια και γενικότερα την οικονομική διαδικασία.

Η σπουδαιότητα της μεθόδου διαφαίνεται και από το γεγονός ότι στηρίχθηκε από σημαντικές ηγετικές φυσιογνωμίες της εποχής, όπως ήταν ο Ναπολέοντας και ο βασιλιάς Γεώργιος Γ' της Αγγλίας, οι οποίοι ίδρυσαν αλληλοδιδασκτικά σχολεία στις χώρες τους.

Στην χώρα μας η αλληλοδιδασκτική μέθοδος εφαρμόστηκε την περίοδο 1821-1880 και ο πρώτος που την εισήγαγε ήταν ο Γεώργιος Κλεόβουλος το 1819 στο σχολείο που ίδρυσε, το Ιάσιο Πρότυπο αλληλοδιδασκτικό Διδασκαλείο, όπου εκπαιδεύονταν αλληλοδιδασκτικοί δάσκαλοι.

Μετά την επανάσταση, στην συνέλευση της Ανατολικής Στερεάς τέθηκε το πρόβλημα της εκπαίδευσης τον Ιανουάριο του έτους 1821 και ανέλαβε ο Άρειος Πάγος την επίλυση του ζητήματος. Το 1822 τίθεται εκ νέου το ζήτημα από την Πελοποννησιακή Γερουσία, η οποία τονίζει την αναγκαιότητα της δημιουργίας σχολείων και την παροχή σε των παιδιών ανεξαιρέτως φύλου. Συγκεκριμένα, η διακήρυξη της 16^{ης} Μαρτίου του έτους 1822 λέει ότι: «Η σεβαστή Πελοποννησιακή Γερουσία, μ' όλας τας πολυμερίμους και κατεπειγούσας ανάγκας της πατρίδος, έλαβε πατριωτικήν κηδεμονοίαν δια την αγωγήν της νεολαίας προθυμουμένη να συστήσει σχολείον εις ταύτην την πόλιν (Τρίπολην), ανάλογον της παρούσης περιστάσεως δια του διωρισμένου επί τούτου εφόρου Αρχιμανδρίτου κυρίου Γρηγορίου Δικαίου του και Γερουσιαστού. Προσκαλεί δε αξίους δασκάλους δια να διδάξουν δια της Λαγκαστερίου (αλληλοδιδασκτικής) μεθόδου κοινά γράμματα, ελληνικά, μαθηματικά και προς τούτοις την Ιταλικήν και Γαλλικήν διάλεκτον. Προσκαλεί δε και την φιλομαθή νεολαίαν αφ' όλην την Πελοπόννησον να συντρέξει εδώ δια να διδαχθεί αμισθί, κηρύττουσα ότι κάθε μαθητής δεν θα εξοδεύση άλλο τι παρά δια τα βιβλία του και την ζωοτροφίαν του. Διαττάει δε τους γονείς να μη

παραμελήσουν το ιερόν χρέος των αλλά να φροντίσουν επιπόνως δια την παιδείαν των τέκνων των¹¹²».

112 Διαθέσιμο στο <https://archive.patris.gr/articles/> , ημερομηνία προσπέλασης: 23.06.21

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Απομνημονεύματα, Ημερολόγια και Εκθέσεις Συγχρόνων

Ιδρωμένος, Α., *Βιογραφία-Επιστολαί Ι. Καποδίστρια*, σ. 121.

2. Εφημερίδες

Η Αιγιναία, Εφημερίς Φιλολογική, Επιστημονική και Τεχνολογική, Αίγινα 15.9.1831, αριθμ. Ζ', Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών, φωτοτυπημένη επανέκδοση, χ.χ.

3. Περιοδικά

Γριτσόπουλος, Γ., «Διάγραμμα της ιστορίας των σχολείων των Αθηνών κατά την Τουρκοκρατίαν» -β' μέρος, στο: Τα *αθηναϊκά*, τχ. 29 (Χριστούγεννα 1964).

Διαμαντής, Δ., «Η εκπαίδευση κατά τον Καποδίστρια», στο: Επιστημονικό Βήμα, τ. 6 (Ιούνιος 2006).

Διαμαντής, Δ., «Τα σχολεία από τα μέσα του 18ου αιώνα έως την έναρξη της ελληνικής επανάστασης», *Επιστημονικό Βήμα*, (5), 2006, σ. 36–41.

Ερμής ο Λόγιος, 1819- 1820, φωτοτυπική επανέκδοση, Εταιρεία Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου 1988-1990, σ. 730-748.

Κατσαφάνας, Δ., «Περί “Κρυφού Σχολείου” και το δημοτικό “Φεγγαράκι μου λαμπρό”», στο: *Πελοποννησιακά*, τομ.30, 2011².

Κορδατζή-Πρασσά, Α., «Η εκπαίδευση στο Άργος επί Καποδίστρια (1828-1832)», *Περιοδικό Ελλέβορος « Πρώτο Αφιέρωμα στο Άργος»*, τεύχος 11, 1994, σ. 83-89.

Αναδημοσίευση σε σελίδα της εφημερίδας του Άργους.
<https://argolikivivliothiki.gr/2009/05/29>.

Λάππας, Κ., «Πατριαρχική σύνοδος περί καθαιρέσεως των φιλοσοφικών μαθημάτων τον Μάρτιο του 1821», στο: *Μνήμων*, 1987, (τχ.) 11, σ. 123–153.

Παπαδόπουλος, Γ., «Ιωάννης Καποδίστριας και το μεγάλο του ενδιαφέρον για την ελληνοπρεπή και ορθόδοξη μόρφωση των ελληνοπαίδων εντός και εκτός Ελλάδας», στο: ΕΡΩ, Β' τεύχος (Απρ. – Ιούν. 2010).

Πρασσάς, Α., «Εκπαιδευτική πολιτική, κατεύθυνση και προοπτικές», στο: *Ιστορικά, Ι. Καποδίστριας, ο δεσποτικός οραματιστής*, τχ. 12, Αθήνα 2000.

Σταμέλος Γ. & Καρανάτσης, Κ., «Ανάγνωση μιας εξελισσόμενης συνάρτησης-εθνική ταυτότητα και εκπαίδευση», στο *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, (τχ.) 119, 2001, σ. 96-102.

4. Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά

Κούκκου, Ε., «Καποδίστριας Ιωάννης (1776-1831)», στο: *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια Λεξικό*. τόμ. 5, Αθήνα 1990.

5. Ανακοίνωση σε Πρακτικά Συνεδρίου

Αβδαλή, Α., «Ο Καποδίστριας και η επιτροπή της προπαιδείας», στο: *Δωδώνη* (τχ.) 1, Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σ. 1-79.

Γριτσόπουλος, Τ., «Η πελοποννησιακή παιδεία μετά την Άλωσιν», στο: Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών (Πάτραι, 25-31 Μαΐου 1980), τόμ. Α', Αθήνα 1981-1982.

Χρήστου, Θ., "Απόψεις σχετικά με την οργάνωση της εκπαίδευσης στις απαρχές της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους", στα: Πρακτικά του ΙΑ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 105-120.

6. Διαδικτυακές Πηγές

<http://www.elemedu.upatras.gr/eriane/synedria/synedrio3/praltika%2011/xatzopoulos.htm>

<http://uoa.academia.edu/GeorgeLeontsinis/Papers/347461/>

<http://schooliki3.pblogs.gr/2011/11/h-allhloididaktikh-methodos.html>

<http://lyk-aigin.att.sch.gr/PERIBALO/kapperiex.htm>

<http://www.patris.gr/articles/138513?PHPSESSID=>

<http://www.alfavita.gr/artra/art8325c.php>

<http://www.scribd.com/doc/2484776/->

<https://www.aegina.com.gr/new-history/methodos-didaskalias/>

<http://www.ioannis-kapodistriasis.gr>

B. Βιβλιογραφία

Βακαλόπουλος, Α., *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Η', Αθήνα 2000.

Βαλέτα, Γ., *Κοραή Άπαντα*, τόμ. Α, Αθήνα.

Βέτα, Ε. Α., *Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια*, Κυβερνήτου της Ελλάδος, Αθήνα 1842.

Βρανούσης, Λ. Ι., «Ρήγας Βελεστινλής» 1757-1798, Παράρτημα: «Ρήγας Βελεστινλής» Κείμενα του Ρήγα, Αθήνα 1996.

Δασκαλάκης, Α., *Κείμενα-Πηγαί τής Ιστορίας τής Ελληνικής Έπανάστασεως... Τά περί παιδείας... Μέρος Πρώτον*, Αθήνα 1968.

Δημητρακόπουλος, Α., *Επανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων εν τη Νεοελληνική Φιλολογία του Κ. Σάθα μετά τινών προσθηκών*, Τεργέστη 1872.

Δημαράς, Κ. Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα 1977.

Δημαράς, Α., *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας)*, τόμ. Α' (1821-1894), Αθήνα 1990.

Δραγούμης, Ν., *Ιστορικοί Αναμνήσεις*, τ. Α', Αθήνα.

Δρούλιας, Λ. *Άγνωστα και ανέκδοτα κείμενα «Σταθμοί προς τη Νέα Ελληνική Κοινωνία (1790-1840)»*, 1964.

Ευαγγελόπουλος, Σπ., *Ιστορία της νεοελληνικής εκπαίδευσης. Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης*, Αθήνα 1984.

Ευαγγελόπουλος, Σπ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης τόμ. Α*, εκδ. Δανιάς, Αθήνα 1987.

Κανάκης, Ι. Ν., *Η Οργάνωση της Διδασκαλίας-Μάθησης με Ομάδες Εργασίας Θεωρητική Θεμελίωση και Πρακτική Εφαρμογή*, Αθήνα 2001.

Κατσίκας, Χ. & Θεριανός, Κ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης από την Ιδρυση του Ελληνικού Κράτους μέχρι το 2004*, Αθήνα 2004.

Κοκκώνης, Ι. Π., *Εγχειρίδιον ή Οδηγός της Αλληλοδιδασκτικής Μεθόδου νέος, τελειοποιημένος και πληρέστερος του μέχρι τούδε εν χρήσει Οδηγού του Σ.* Αθήνα, 1880.

Κοκκώνης, Ι. Π., *Οδηγός της αλληλοδιδασκτικής*, Αθήνα 1864.

Κουλούρης, Χ. «Εθνικά στερεότυπα και ελληνική εθνική ταυτότητα στο σχολείο του 19ου αιώνα», στο: Αφιέρωμα στον πανεπιστημιακό δάσκαλο Βασ. Σφυρόερα από τους μαθητές του, Αθήνα 1992.

Κοντονή, Α., *Το νεοελληνικό σχολείο και ο πολιτικός ρόλος των παιδαγωγικών συστημάτων*, Αθήνα 1997.

- Κούκου, Ε., «Η παιδεία από το 1828 ως το 1831», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. ΙΒ΄, Αθήνα 1975.
- Κοντογιάννης, Π., *Εθνικοί Ευεργέται*. Αθήνα 1908.
- Λάππας, Κ., *Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα*, Αθήνα 2004.
- Λαμπράκη-Παγανού, Α., *Το υπόμνημα του Ι. Καποδίστρια για τα εκπαιδευτήρια της Howfyl*, Αθήνα 1989.
- Λέφας, Χ., *Ιστορία της εκπαίδευσης*, Αθήνα 1949.
- Ματσαγουράς, Γ., *Ομαδοκεντρική Διδασκαλία και Μάθηση Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα 1987.
- Μεταλληνός, Γ. π., «Ιωάννης Καποδίστριας και Ρωμηοσύνη», στο: *Ελληνισμός Μαχόμενος*, Αθήνα 1995.
- Μπαμπούνης, Χ., *Η εκπαίδευση κατά την Καποδιστριακή περίοδο. Διοικητική οργάνωση και εκπαιδευτική λειτουργία*, Αθήνα 1999.
- Οικονόμου, Κ., *Λόγοι εκκλησιαστικοί εκφωνηθέντες εν τη Γραικική Εκκλησία της Οδησού κατά το ακα΄-ακβ΄ έτος*, Βερολίνο 1833.
- Παπαδάκη, Λ., *Η αλληλοδιδασκτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα-Γιάννενα 1992.
- Παρανίκας, Μ., *Ιστορία της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης*, Αθήνα 1885.
- Περσελής, Εμ., *Εξουσία και θρησκευτική αγωγή στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα 2011.
- Ράνσιμαν, Στ., *Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία*, τ. Β', ελληνική έκδοση, Αθήνα 1979.
- Τζάρτζας, Γ., «Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο στην υπηρεσία της πειθαρχημένης κοινωνίας». Ανάκτηση από (<http://www.eriande.elemedu.upatras.gr>).
- Χατζηβασιλείου, Β., *Το σύστημα ποινών στην ελληνική εκπαίδευση του 19^{ου} αιώνα*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988.
- Τρικούπης, Σπ., *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τόμ. Α, 2^η έκδ. Λονδίνο 1860.
- Φωτεινόπουλος, Θ., *Ελλάς η παιδεία εις την Ελλάδα λήμμα στη μεγάλη παιδαγωγική εγκυκλοπαίδεια ελληνικά γράμματα* τ. Β΄, Αθήνα 1976.
- Χατζόπουλος, Κ., *Ελληνικά Σχολεία στην Περίοδο της Οθωμανικής Κυριαρχίας 1453–1821*, Θεσσαλονίκη 1991.
- Χασεκίδου-Μάρκου, Θ., *Εκπαιδευτικά και Παιδαγωγικά Περιοδικά στην Ελλάδα. Η Διαμόρφωση της Παιδαγωγικής Σκέψης κατά τον 19ο αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2005.

Χρήστου, Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999.

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999.

Χρήστου, Θ., *Προσεγγίσεις στη νεότερη ελληνική ιστορία, Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' παγκόσμιο πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001.

Anderson, B., *Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, μτφ. Π. Χαντζαρούλα, Αθήνα 1997.

Giddens, A., *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*, 1991.

Meyer, E., *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία Θεμελίωση και Παραδείγματα*, Θεσσαλονίκη 1987.

Pears, E., *Life of Abdul Hamid*, London 1917.

Soetard, M., «Pestalozzi Johann Heinrich (1746-1827)», στο: Κ. Αγγελάκου (επιμ.) *Πρόσωπα, Ιδέες και Θέματα στις επιστήμες της αγωγής. Από το μύθο της παιδαγωγικής επάρκειας στην ουσία της παιδαγωγικής σκέψης*, Αθήνα 2010.

Swan, Ch., *Journal of a voyage up the Mediterranean*, London 1826.

Παράρτημα

Επιστολές του Ι. Καποδίστρια σχετικές με την δημιουργία των αλληλοδιδασκτικών σχολείων¹¹³.

Απόσπασμα 1^{ης} επιστολής

Προς τον ιπότη κύριο Εϋνάρδο, στη Γενεύη Ναύπλιο, 14 Απριλίου 1828

Εκτός των άλλων που προαναφέρει... «Οι πατάτες του Λίβερπουλ, ωστόσο, θα θρέψουν τις επαρχίες της Μεσσηνίας, οι οποίες αφανίζονται από την πείνα, καθώς και χιλιάδες άλλων δύστυχων, οι οποίοι από το μήνα Ιανουάριο ζουν χάρη στις ελεημοσύνες που μου έχουν εμπιστευτεί... Σου είχα γράψει και προηγουμένως ότι συγκεντρώνω πλήθος παιδιών σε κάποια περιοχή, η οποία τώρα σε πληροφορώ ότι είναι η Αίγινα. Ήδη 100 από τα παιδιά αυτά, ντυμένα με καινούργια ρούχα, διδάσκονται με την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, ενώ ετοιμάζονται ρούχα και για άλλα 100 παιδιά, τα οποία, όταν συγκεντρωθούν, θα συμβάλουν στην αύξηση του αριθμού των μαθητών, οι οποίοι - αν βρω τα αναγκαία χρήματα - θα ανέλθουν σε περισσότερους από 2 χιλιάδες. Ζήτησα να μου στείλουν από τη Μελίτη και από τη Ζάκυνθο πλάκες από σχιστόλιθο (αβάκια) για τη διδασκαλία. Επειδή, όμως, δεν γνωρίζω αν οι πλάκες αυτές θα βρεθούν, σε παρακαλώ πολύ να το αναλάβεις. Να έχουν, μάλιστα, χείλη περιμετρικά και να συνοδεύονται από γραφίδες. Οι ευεργέτες μπορούν να βοηθήσουν το σχολείο και με το να μας παράσχουν πανί λευκό και γαλάζιο για το ρουχισμό των μαθητών. Όσον αφορά στο κεφάλαιο, το οποίο θα μας ωφελήσει πάρα πολύ, αν μπορείς, στείλε στην τράπεζά μας ένα γενναίο ποσό, καθορίζοντας με ακρίβεια τον τρόπο που οι δωρητές επιθυμούν αυτό να δαπανηθεί. Τα χρήματα που έστειλες για τις γεωργικές σχολές και τα άλλα ιδρύματα, σταδιακά, δαπανήθηκαν με το να κατατεθούν στην τράπεζα, και τόκους κέρδισαν και στην κυβέρνηση παρείχαν σημαντικό στήριγμα. Παράλληλα, αποκαθίσταται η ευταξία, τα δημόσια έσοδα αποταμιεύονται και ελπίζω, αν δεν μας λείπει η βοήθεια των μεγάλων και ισχυρών φίλων της Ελλάδας, με εντιμότητα να είμαστε σε θέση να πληρώσουμε τις υποχρεώσεις που θα προκύψουν... Δεν έχω καιρό να σου γράψω για το περιεχόμενο της επιστολής του παιδαγωγού κυρίου Ντεζαρντέν, αλλά προς το παρόν επιθυμώ να του γράψεις ότι διάβασα με επιμέλεια τόσο την προκαταρκτική έκθεση όσο και τον κατάλογο με τα ονόματα των Ελλήνων σπουδαστών στο Μόναχο. Οι έπαινοί του για τον νέο

113 Οι επιστολές περιέχονται στον τόμο Ε. Α. Βέτα, *Επιστολαί Ι. Α. Καποδίστρια*, Κυβερνήτου της Ελλάδος, Αθήνα 1842.

Μπότσαρη δίνουν ελπίδες ότι αυτός θα φανεί άξιος των προσδοκιών της οικογένειάς του, αλλά και της πατρίδας. Και πάλι, όμως, τον συνιστώ στην ευμενή προστασία του σεβαστού ευεργέτη του, του βασιλιά της Βαυαρίας. Ούτε στον Σαραζέν θέλω να απαντήσω σήμερα, αλλά σε παρακαλώ θερμά να του γράψεις ότι έλαβα το γράμμα του της 28ης Ιανουαρίου και τον ευχαριστώ θερμότατα για το περιεχόμενο, ότι εκ βάθους στηρίζω τις πρωτοβουλίες του για τους Έλληνες μαθητές του σχολείου του, ενώ με την πρώτη ευκαιρία θα φροντίσω να εκφράσω και ο ίδιος την ευγνωμοσύνη μου σε αυτόν» (σελ. 33,34, 35,36).

Απόσπασμα 2^{ης} επιστολής

Προς τον ιπότη κύριο Μουστοξύδη Ναύπλιο, 14 Απριλίου 1828.

Εκτός των άλλων που προαναφέρει... «δεν είναι εφικτό η κυβέρνηση να φέρει σε πέρας το παραμικρό, μολοντί οφείλει να ενεργεί άμεσα και στοχευμένα, καθώς δεν διαθέτει τα ενδιάμεσα όργανα, ούτε μπορεί να τα αποκτήσει προτού βρει καιρό να τα εκπαιδεύσει. Με άλλα λόγια, Ελλάδα που να διοικείται άψογα δεν θα υπάρξει προτού βρούμε ανάμεσα στους νέους μας ικανούς πολίτες να αναλάβουν καθήκοντα στη δημόσια διοίκηση. Προκειμένου, λοιπόν, να φτάσουμε στο σημείο αυτό όσο το δυνατόν γρηγορότερα, οφείλουμε να προσπαθήσουμε προς την κατεύθυνση αυτή με όλες μας τις δυνάμεις. Για το λόγο αυτόν και εγώ ετοιμάζω πολυάριθμο φυτώριο μαθητών για τα σχολεία μας, έχοντας συγκεντρώσει μέχρι σήμερα αρκετούς μαθητές, ενώ σκοπεύω να συγκεντρώσω ακόμη περισσότερους, μόλις εξασφαλίσω τις αναγκαίες δαπάνες για την ένδυση, τη διατροφή και τη διδασκαλία τους. Χτυπώ δε κάθε πόρτα ζητώντας χρηματική βοήθεια για την τράπεζα, και προσπάθησε και εσύ, αν έχεις τη δυνατότητα, να πείσεις μερικούς από τους εκεί πλούσιους να συνεισφέρουν στην προσπάθειά μας. Ο αδερφός μου Βιάρος και ο Γεννατάς ήδη ασχολούνται πάρα πολύ ενεργά όσο, λοιπόν, έχω στη διάθεσή μου τέτοιους ικανούς άντρες, τόσο θέλω να ελπίζω ότι θα σταθεροποιηθεί εδώ η τάξη... Να προβείτε σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες, για να πείσετε το μητροπολίτη της επαρχίας να αφήσει το χωριό του Αγίου Γεωργίου και να έρθει στην Κόρινθο. Η εμπειρία και η γνώση που αυτός διαθέτει μπορούν να σας φανούν χρήσιμες στο σπουδαίο έργο της εκλογής των δημογερόντων της πόλης και της επαρχίας. Παράλληλα, ενημερώστε την κυβέρνηση πόσο πρέπει να συνδράμει, ώστε να επισκευαστεί η μητρόπολη και να εγκατασταθεί σε αυτήν ο μητροπολίτης, όπως του αρμόζει. Η συνδρομή, όμως, αυτή δεν μπορεί να προέρχεται από χρήματα του Δημοσίου, αλλά όπως περιγράφεται παρακάτω. Επειδή ο μητροπολίτης είναι σε θέση να δώσει κάποια χρήματα -και επειδή μέχρι σήμερα δεν έχει

συνεισφέρει καθόλου στην τράπεζα-, παρακίνησέ τον να συνεισφέρει τώρα ένα σεβαστό ποσό, δίνοντάς του, παράλληλα, την υπόσχεση ότι η κυβέρνηση θα χρησιμοποιήσει τα χρήματα αυτά αποκλειστικά για την επισκευή του ναού και του μητροπολιτικού οικήματος» (σελ. 37,38, 39).

Απόσπασμα 3^{ης} επιστολής

Προς τον κύριο Νικητόπουλο, διευθυντή του αλληλοδιδασκτικού σχολείου Ναυπλίου
Ναύπλιο, 17 Απριλίου 1828

«Χάρηκα πάρα πολύ χθες, ευρισκόμενος ανάμεσα στους μαθητές σας και βλέποντας τις μελέτες τους, και η κυβέρνηση σας ευχαριστεί για το ζήλο με τον οποίο διδάσκετε, συμβάλλοντας στην προαγωγή της επίδοσης 250 παιδιών, έχοντας καλή διάθεση, συνεχίζοντας να ανησυχείτε για την πατρίδα, εξαιτίας της παντελούς έλλειψης των αναγκαίων. Λυπάμαι, βέβαια, που στην παρούσα χρονική συγκυρία αδυνατώ να δώσω στο σπουδαστήριο και σε εσάς τη δέουσα προσοχή, ώστε οι κόποι σας να αποδώσουν ακόμη περισσότερο. Ελπίζω όμως ότι σε λίγο καιρό και σε καταλληλότερο μέρος θα μπορέσει να σας προσφέρει η κυβέρνηση και όλα τα αναγκαία για τους μαθητές βοηθήματα. Η κυβέρνηση προς το παρόν παρέχει, με το συνημμένο διάταγμα, 500 γρόσια στον ταμία της φιλανθρωπικής εταιρείας κύριο Κ. Δελιγιάννη, για να σας προμηθεύσει αμέσως ορισμένα από τα αναγκαία, όπως χαρτί, κονδυλοφόρους κ.λπ., και να σας δώσει 200 γρόσια για άλλα έξοδα της διοίκησης του Σχολείου» (σελ. 51).

Απόσπασμα 4^{ης} επιστολής

Προς το βαρόνο Ντενί Πόρος, 2 Δεκεμβρίου 1828

Εκτός των άλλων που προαναφέρει... «Πρώτον τα δύο σχολεία από τα οποία πρέπει να πάρουμε τους μαθητές της πολυτεχνικής σχολής, μόλις πριν από λίγο καιρό ιδρύθηκαν και οι μαθητές μόλις που προσεγγίζουν τη στοιχειώδη γνώση σε σχέση με όσα πρέπει να γνωρίζουν για να μπουν στην πολυτεχνική σχολή. Μια δεύτερη επίσης δυσκολία είναι ότι ούτε στο Ναύπλιο ούτε στην Αίγινα ούτε σε καμία άλλη ελληνική πόλη υπάρχει κτίριο κατάλληλο να στεγάσει τη συγκεκριμένη σχολή. Επειδή έτσι είναι η κατάσταση, δεν μπορώ να μην ανησυχώ για αυτό το θέμα και παρακαλώ τον κύριο Ποζιέ να δεχτεί από σήμερα να αναλάβει τη διεύθυνση της σχολής αυτής κι εγώ θα του παρέχω όσα χρειάζονται για αυτά που πρόκειται να ετοιμαστούν. Και μάλιστα θα αναλάβει να επιβλέψει τα δύο υπάρχοντα σχολεία στο Ναύπλιο και να σκεφτεί μαζί με τους διευθυντές των σχολείων αυτά που πρέπει να φροντίσει η Κυβέρνηση, προκειμένου να ολοκληρωθεί

η οργάνωση της στρατιωτικής πολυτεχνικής σχολής, προτείνοντάς μας και όλους τους κανονισμούς που θα ισχύουν σε αυτήν. Και ο κύριος Ποζιέ θα ικανοποιηθεί με αυτά και εγώ χαίρομαι με αυτόν τον τρόπο περιμένοντας τις δικές σας προτάσεις» (σελ. 334, 335).

Απόσπασμα 5^{ης} επιστολής

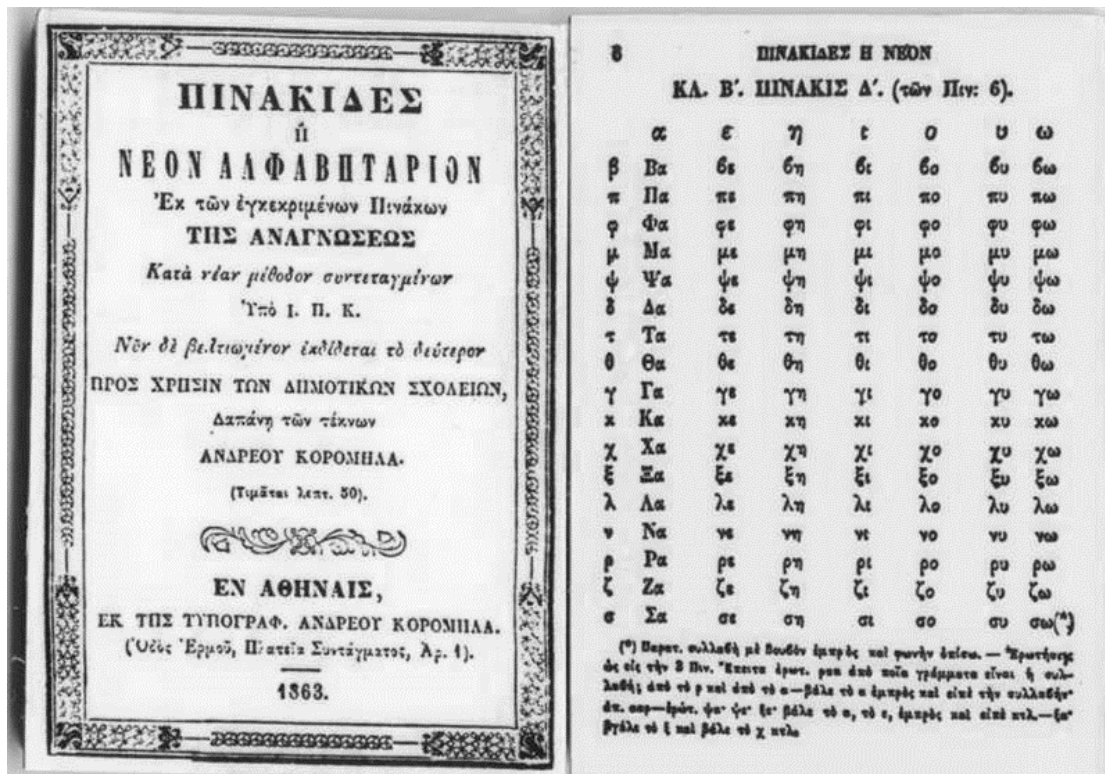
Προς τον κύριο Νικόλαο Ζωσιμά, στη Μόσχα Αίγινα, 23 Δεκεμβρίου 1828

«Με μεγάλη ευγνωμοσύνη λαμβάνει η κυβέρνηση τα 24 κιβώτια με βιβλία τα οποία προορίζονται για τη χριστιανική και επιστημονική εκπαίδευση της ελληνικής νεολαίας. Αυτά θα μοιραστούν σύμφωνα με τη θέλησή σας και αργότερα θα λάβετε τη σχετική αναφορά. Με την ίδια ευγνωμοσύνη θα δεχτούμε και αυτά τα οποία υπόσχεστε να μας στείλτε και δεν αμφιβάλουμε ότι το έθνος αυτό μέσω των αντιπροσώπων του θα ανακηρύξει τη μεγαλειότητά σας με το ζωντανό και δίκαιο συναίσθημά της ως κληρονόμο της μεγαλόψυχης φιλοπατρίας, ενώ θα σας υμνούμε για πάντα και θα σας μακαρίζουμε ως αδερφό» (σελ. 374). Προς την επιτροπή των Οικονομικών Αίγινα, 29 Δεκεμβρίου 1828 Εκτός των άλλων «Θα ήθελα επίσης να μου δώσετε, όταν μπορέσετε, ένα αναλυτικό σημείωμα των χρημάτων τα οποία δαπανήθηκαν μέχρι τώρα σε αυτό, επίσης της μηνιαίας δαπάνης του καθενός, κατά προσέγγιση, για την προστασία των μαθητών του Πόρου και του Ναυπλίου, καθώς και για τα χρήματα που χρειάστηκαν για να ετοιμαστεί το σχολείο στην Αίγινα και να δεχτεί τους μαθητές»(σελ.375)

Απόσπασμα 5^{ης} επιστολής

Προς την επιτροπή των Οικονομικών Αίγινα, 29 Δεκεμβρίου 1828

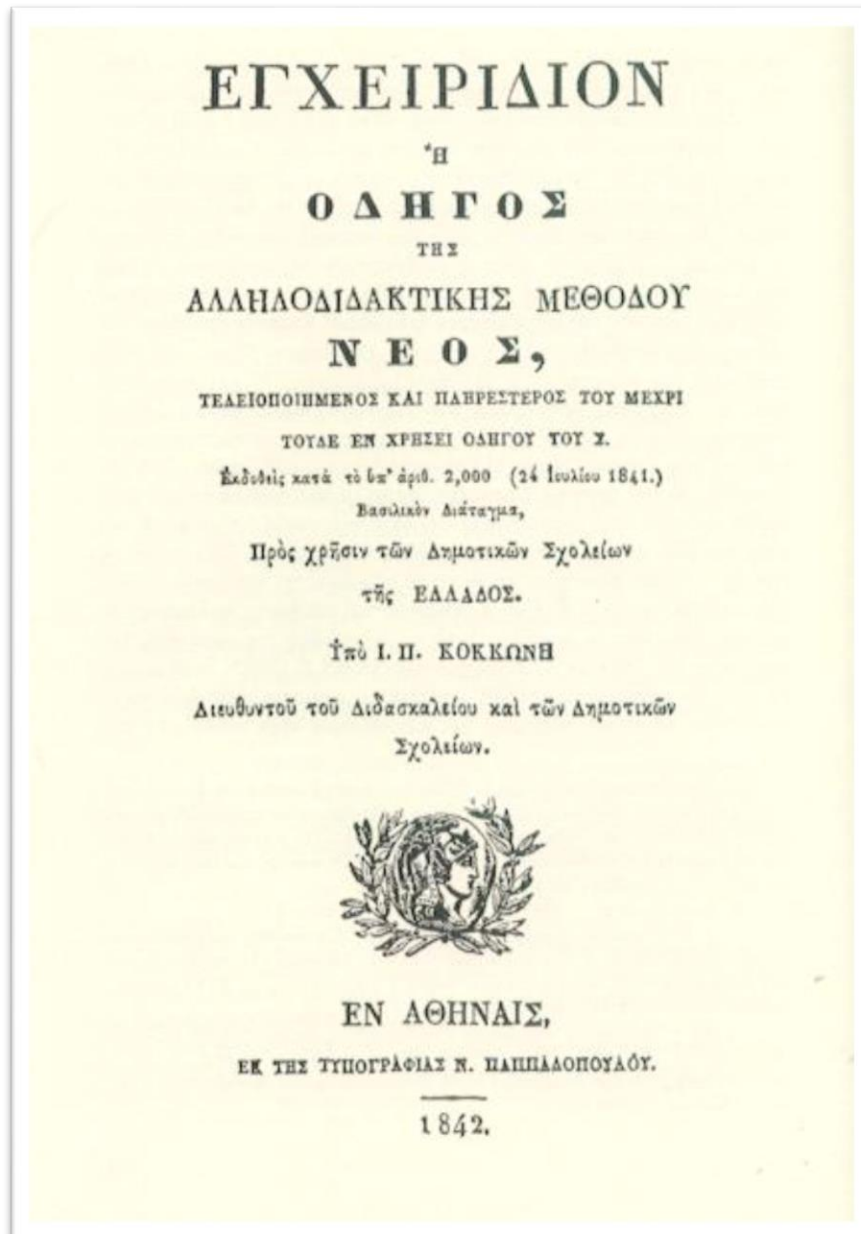
Εκτός των άλλων «Θα ήθελα επίσης να μου δώσετε, όταν μπορέσετε, ένα αναλυτικό σημείωμα των χρημάτων τα οποία δαπανήθηκαν μέχρι τώρα σε αυτό, επίσης της μηνιαίας δαπάνης του καθενός, κατά προσέγγιση, για την προστασία των μαθητών του Πόρου και του Ναυπλίου, καθώς και για τα χρήματα που χρειάστηκαν για να ετοιμαστεί το σχολείο στην Αίγινα και να δεχτεί τους μαθητές» (σελ. 375).



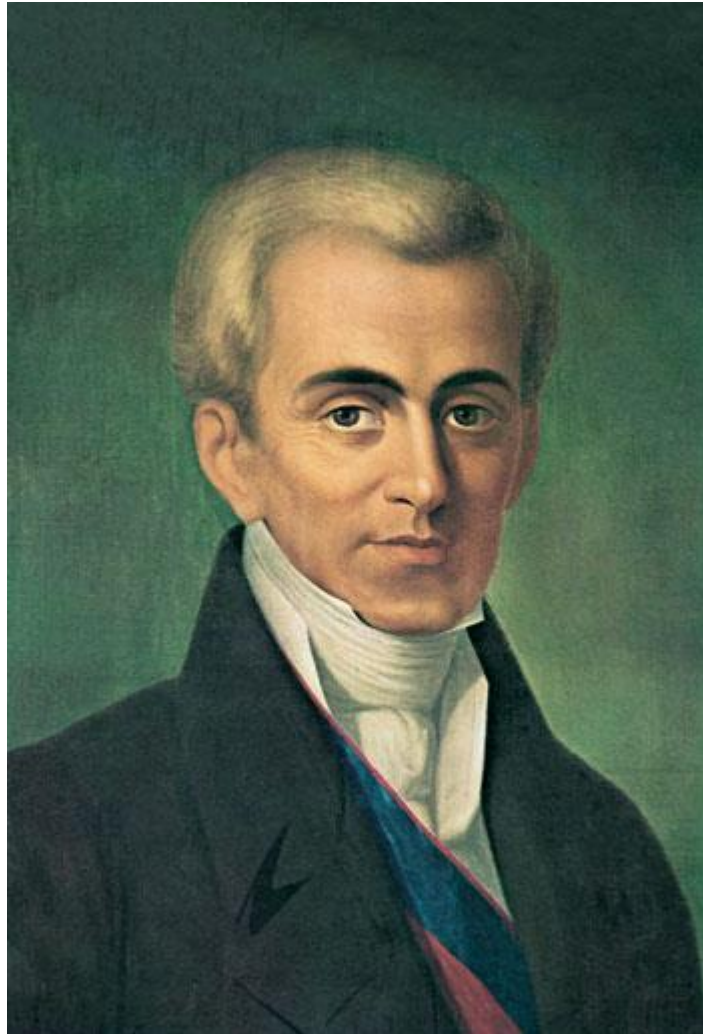
«Αλφαβητάριον και πίνακες» με λέξεις για την εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας.

Οι λέξεις συνοδεύονται από εικόνες και είναι χωρισμένες σε συλλαβές.

Πχ Παι-δί-ον, δέν-δρον, ο-ψά-ρι-ον, οἶ-κος, κα-θέ-κλα, κον-δύ-λι-ον, κ.α.



Εγχειρίδιον ἢ Οδηγός τῆς Ἀλληλοδιδασκατικῆς Μεθόδου, Νέος, τελειοποιημένος καὶ πληρέστερος τοῦ μέχρι τούδε ἐν χρήσει οδηγού. Ἐκδοθεὶς κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2.00 (24 Ἰουλίου 1841) Βασιλικὸν Διάταγμα, πρὸς χρῆσιν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τῆς Ἑλλάδος. Ἰπὸ Ι. Π. Κοκκῶνη, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου καὶ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων, Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ν. Παππαδόπουλου 1841.



Ιωάννης Καποδίστριας



Νικ. Γύζης: Ἑλληνικόν Σχολεῖον ἐν καιρῷ δουλείας, γνωστότερο ὡς Το κρυφὸ σχολεῖο, ελαιογραφία, 1885/86.



Ο εσωτερικός χώρος του ορφανοτροφείου της Αίγινας, όπως είναι σήμερα.

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά στην αλληλοδιδακτική μέθοδος ή λαγκαστριανή. Η συγκεκριμένη μέθοδος για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε τον 17^ο αιώνα στην Αγγλία και τον 18^ο αιώνα στην Γαλλία. Στην Ελλάδα εφαρμόστηκε μετά την επανάσταση του 1821 και την έφερε ο Ιωάννης Καποδίστριας. Τα πλεονεκτήματα της μεθόδου είναι η εξοικονόμηση χρημάτων, χώρου, χρόνου και η καλύτερη απόδοση στην μάθηση. Κάποιοι άλλοι θεωρούν ότι οι ρίζες της μεθόδου βρίσκονται στην Αρχαιότητα και στον Μεσαίωνα, όπου συναντώνται παρεμφερείς μέθοδοι διδασκαλίας. Στην Ελλάδα η μέθοδος εφαρμόστηκε στο ορφανοτροφείο της Αίγινας με επιτυχία. Η μέθοδος αμφισβητήθηκε και αντικαταστάθηκε από άλλες.